

Propagační rejd Ukrajinské povstalecké armády na Západ a Československo

► Vlastimil Ondrák

Problematika aktivit Ukrajinské povstalecké armády (UPA) a tzv. banderovské frakce Organizace ukrajinských nacionalistů (zaužívaná zkratka OUN(b)) na území Československa patří mezi témata neprobádaná do hloubky a zůstává zahalena do řady mýtů vztahujících se k ukrajinskému nacionalistickému podzemí, které v Československé republice postupně vznikaly po roce 1945. Tato studie si klade za cíl zanalyzovat činnost celistvých útvarů UPA, tzv. sotní (rot) Hromenko (vlastní jméno velitele Mychajlo Duda), Brodyč (Roman Hrobelskyj) a Burlaka (Volodymyr Ščyhelskyj), doplněné o příslušníky rozbitých sotní Lastivka (Hryhorij Jankovskij) a Krylač (Jaroslav Kocolok),¹ v průběhu tzv. akce B (v dobové terminologii „akce banderovci“²) neboli tzv. velkého propagačního rejdu UPA na Západ v roce 1947. Studie primárně vychází z materiálů uložených v Archivu bezpečnostních složek v Praze (fondy 302, 305, 307 a Zpravodajská správa Generálního štábu, část 2. oddělení Hlavního štábu MNO), dále z memoárových děl ukrajinských účastníků rejdu otištěných v ediční sérii *Litopysy UPA*, dostupné literatury v českém a slovenském jazyce a jiných relevantních materiálů, které se podařilo shromáždit.³

- 1 Lidé v ukrajinském podzemí se většinou neznali vlastními jmény, ale pseudonymy. Jednotlivé útvary pak získávaly název podle pseudonymu svého velitele.
- 2 Termín „banderovci“ je obecně spojována s tzv. Banderovou frakcí OUN, která se oddělila od původní OUN v roce 1940. Druhou frakci tvořili tzv. „melnykovci“ podle druhého tzv. providnyka (předsedy, vůdce) OUN Andrije Melnyka. Oba termíny pocházejí již z roku 1940 a mohou jak objektivně, tak pejorativně sloužit k označení členů té či oné frakce. Ačkoliv lze tyto termíny používat i bez negativních konotací, z důvodu jejich ideologického zprofanování obraty jako „banderovské tlupy“ nebo „bandy“ nebudou v této studii používány. Pro členy hnutí budou používány termíny jako „ukrajínští povstalci“, „partyzáni“ apod.
- 3 Odborná literatura v českém a slovenském jazyce je de facto omezena na tři monografie. Nejstarší z nich, *Zprávu o Akci B*, vydal Jan Fiala roku 1994 (Praha, 1994), ovšem text dle informací uvedených v úvodu vznikl již od šedesátých let. Autor vycházel pouze z vybraných československých pramenů a nedokázal se oprostit od ideologického zatížení problematiky z doby vlády komunistického režimu. Vzhledem k tomuto faktu a dnešní dostupnosti pramenů provenience ukrajinských účastníků se jedná o práci překonanou. Druhá práce, *Banderovci na Slovensku*, pochází z pera slovenského historika Michala Šmigela (Banská Bystrica, 2008). Sestává

Příležitostné aktivity UPA na území ČSR začaly vzápětí po konci druhé světové války v rámci tzv. propagačních rejdů UPA na Slovensko v srpnu až září 1945 a dubnu 1946, jejichž cílem byla rekognoskace situace v sousedství operačního prostoru UPA v Polsku, protisovětská a obecně protikomunistická propaganda a rozšíření vlivu a teritoriální báze UPA.⁴ Na čs. území sotně pronikaly z jihovýchodního Polska, kam se následně i vracely. Během těchto rejdů nebyly zaznamenány zločiny proti čs. civilnímu obyvatelstvu, které by bylo lze jednoznačně připsat na vrub ukrajinských nacionalistů, naopak lze doložit mnoho zpráv o kladném přijetí ukrajinských partyzánů rusínskými a slovenskými civilisty. Mimo těchto dvou necelý měsíc dlouhých akcí se ukrajinští povstalci čs. území většinou vyhýbali, příležitostný výskyt různorodých skupinek, ne nutně s ukrajinským pozadím, však pokračoval v celém sledovaném období. Změna přišla na jaře 1947 v důsledku ofenzivy polského komunistického režimu proti ukrajinskému podzemí a násilné deportace zbývajících ukrajinského, resp. s Ukrajinci příbuzného, obyvatelstva z polsko-slovenského a polsko-sovětského příhraničí, v materiálech ukrajinského podzemí tzv. Zakerzoní.⁵

z několika studií, přičemž v rámci nejrozsáhlejší se autor věnoval právě akcím roku 1947 se zaměřením na území Slovenska. Třetí práci představuje monografie Tomáše Řepy z roku 2019 *Banderovci* (Praha, 2019). Jedná se o tištěnou verzi autorovy dizertační práce, v níž se však Řepa zaměřil více na dění soudobé než minulé (recenze monografie z pera autora této studie je dostupná ve *Sborníku Archivu bezpečnostních složek 17/2019* (Praha: ABS, 2019, s. 382–392). Z dalších prací lze zmínit studie Jana Fialy z šedesátých let, různé dílčí studie otištěné v Česku i na Slovensku, vybrané kapitoly Pavla Dršky z edice *Vojenské dějiny Československa, V. díl, brožuru Pravá tvář banderovců* z roku 1948, publikaci *Ve znamení trojzubce* z roku 1965 a román *Banderovci* (Bratislava, 1989, nové vydání Praha, 2015) z pera dlouholetého ministra zahraničí ČSSR Bohuslava Chňouпка. Chňoupek sice při psaní vycházel z archivního materiálu, kniha však nedisponuje poznámkovým aparátem, je psána ve stylu románu a zatížena dobou vzniku. O vědeckou práci se nejedná. V případech prací z doby před rokem 1989 se jedná o silně ideologicky zatížené texty, jejichž primární cíle neležely v rovině výzkumu, ale režimní propagandy. Z hlediska dnešního stavu poznání již nemají ve vztahu k problematice relevantní vypovídací hodnotu vyjma některých pasáží publikace Jana Fialy týkajících se vedení vojenských operací. K tématu dále připravil Michal Šmigel dvě edice pramenů z českých a slovenských archivů vydané v rámci ediční řady *Litopisy UPA*, konkrétně díly 46 a 53. Jedná se o ojedinělá kompendia pramenů provenience NB, SNB, armády a úřadů k problematice akce B. V rámci této studie byl využit zejména díl č. 53, tematicky zaměřený na aktivity UPA v ČSR roku 1947. Na Slovensku bylo dále otištěno několik studií souvisejících s akcí B v roce 1947. Jedná se zejména o práci Jana Štaigla *Spolupráca vojenských jednotiek ČSR, Polska a ZSSR v akciach proti UPA na východnom Slovensku v rokoch 1945–1947* (*Vojenská história*, roč. 15, 2011, č. 2, s. 72–101) a *Účasť slovenských odbojárov na akciach proti banderovcom na jeseň 1947* (*Vojenská história*, roč. 14, 2010, č. 3, s. 27–60).

4 K problematice těchto rejdů viz ŠMIGEL, Michal, ref. 3. Další studie autora na toto téma vyjde v prvním čísle ročníku 2022 periodika *Securitas Imperii*.

5 Již od roku 1944, vzniku Moskvou podporovaného Polského komitétu národního osvobození (Polski komitet wyzwolenia narodowego) a uzavření „dohody“ o výměně obyvatelstva mezi PKWN a sovětskou vládou, docházelo k oficiálně dobrovolným, nicméně většinou násilným

Polská vláda se po likvidaci domácího protikomunistického hnutí chystala k potlačení i toho ukrajinského. Stalo se tak v rámci tzv. akce Wisła (viz pozn. 5). Proti-partyzánské operace polských sil a deportace civilního obyvatelstva, na němž bylo ukrajinské podzemí životně závislé z hlediska zásobování, zpravodajství a doplňování řad v Polsku, jej postavily před rozhodnutí, jak postupovat dál. Vzhledem k tomu, že stále nepřicházel ukrajinskými nacionalisty očekávaný konflikt mezi západním a východním blokem, na nějž strategové OUN(b) ve svých plánech spoléhali, a ustavující se komunistické režimy v Polsku a na západní Ukrajině sílily, musely vedoucí kádry OUN(b)/UPA počítat i s tou eventualitou, že jejich hnutí bude zničeno dříve, než vytoužený konflikt vypukne. Ukrajinská politická emigrace na Západě byla navíc početně slabá, rozdělená na zneprátené frakce, a žádný z vítězných států o ni nejevil větší zájem. Některé kruhy, bezpochyby sponzorované SSSR, navíc tvrdily, že v Sovětském svazu žádný protistátní odboj neexistuje.⁶ Z toho důvodu se v průběhu roku 1946 objevily návrhy na uspořádání propagačního rejdu UPA na Západ, který by světu dokázal, že ukrajinský národ se nestal „otrokem bolševiků“, bojuje za svobodu, má vlastní ozbrojené síly, že *SSSR je žalářem a vrahem národů* a že je nutno proti němu spojit *všechny síly světa dříve, než pohltí další země a národy*⁷. Plány na podobnou akci dle některých vzpomínek existovaly již v druhé polovině roku 1945.⁸

Ze vzpomínek některých účastníků a dochovaných fotografií vyplývá, že patrně v dubnu nebo květnu 1947 již po iniciaci akce Wisła a prudkém zhoršení situace

transferům ukrajinského, běloruského a lemkovského obyvatelstva z území poválečného Polska do SSSR a polského obyvatelstva opačně. Deklarovaná dobrovolnost přesídlení Ukrajinců byla pouhou floskulí. Naprostou většinu ze statisíců deportovaných lidí k tomu donutily ozbrojené síly polského a sovětského režimu v letech 1944 až 1946, kdy platnost dohody o výměně obyvatelstva skončila. Zbývajících cca 150 000 příslušníků ukrajinsko-lemkovské menšiny v Polsku se proto polská vláda rozhodla asimilovat tím, že je deportovala na tzv. *ziemie odzyskane*, tzn. území, která po druhé světové válce Polsko získalo od Německa jako kompenzace za územní ztráty ve prospěch SSSR na východě. Deklarovaným cílem této operace, tzv. akce Wisła, byla likvidace ukrajinského podzemí. Reálně však operace spíše směřovaly k likvidaci a asimilaci nechtěné ukrajinské menšiny jako takové. K problematice akce Wisła viz např. PISULIŃSKI, Jan. *Akcja specjalna Wisła*. Rzeszów, 2017; KOL. *Międzynarodowe aspekty akcji „Wisła“*. Varšava, 2020. Jako tzv. Zakerzoní je chápáno území, které z ukrajinského pohledu tvořilo pás osídlení „za linií Curzona“ v Polsku neboli země osídlené Ukrajinci a pozůstalé v Polsku. Tento název se v OUN(b) běžně oficiálně používal. Struktury OUN(b) v Polsku tak tvořily tzv. Zakerzonský kraj OUN.

6 Lokální povstání a projevy odporu se v SSSR objevovaly již od jeho vzniku až do šedesátých let. Jednalo se zejména o oblasti Kavkazu, Ukrajiny, Kazachstánu a Pobaltí. Nejdéle odpor vydržel právě na Ukrajině a v Pobaltí, kde byl potlačen až v průběhu padesátých let a definitivně zlikvidován až po roce 1960. K tématu viz KOL. *Wojna po wojnie. Antysowieckie podziemie w Europie Środkowo-Wschodniej w latach 1944–1953*. Gdaňsk–Varšava, 2012.

7 ГАЛІАКА, Василь. *Наше життя і боротьба. Спогади*. Lvov, 2005, s. 98–103.

8 Tamtéž, s. 98–99.

ukrajinského podzemí proběhla schůzka všech důstojníků přemýšlovského kureň (praporu) UPA „Bajda“ s velitelem, na které se eventualita rejdu na Západ probírala. Rozhodnutí k odchodu však zatím přijato nebylo, poněvadž nedorazilo svolení z vyšších míst. Krajové vedení OUN(b) na Zakerzoní nakonec v červnu 1947 rozhodlo vzhledem k tíživé situaci o rozpuštění nebo transferu většiny podřízených sotní na území SSSR a z těch vyskytujících se v blízkosti čs. hranic sestavilo nový kureň pod velením Volodymyra Ščyhelského „Burlaky“. Tento útvar měl provést tzv. velký rejd na Západ, jehož cílem měla být manifestace protikomunistické rezistence ukrajinského národa, zesílení protibolševických tendencí v Evropě a posílení ukrajinské emigrace po politické stránce.⁹ Pro tuto akci byly vybrány sotně Burlaky, Hromenka, Krylače a Lastivky. Později se k nim přidala ještě „ztracená“ sotňa Brodyče z lemkovského kureň Ren, operující v oblasti Krynice. Původní plán předpokládal poradu velitelů a koordinovaný postup Polskem a Československem na západ. To však tlak polských vládních sil neumožnil, a jednalo se tedy o akci improvizovanou a nouzovou.

Spojení s exilovým vedením v Bavorsku udržovala OUN(b)/UPA skrz kurýry, nejčastěji volícími trasy přes území ČSR. Jednou z nich měly postupovat i sotně UPA. Z čs. strany se nepředpokládal větší odpor. Tato mylná domněnka byla založena na sympatiích k ukrajinskému národnímu hnutí v meziválečné ČSR a na relativně pozitivním přijetí povstalců na Slovensku při propagačních rejdech v letech 1945 a 1946.¹⁰

Volba kureň Bajdy k rejdu na Západ se na první pohled jeví být poměrně ne-logickou, neboť blíže k hranicím se nacházel operační prostor zmíněného kureň Rena. V jeho případě se však jednalo o sotně bojovnější a obecně násilnější (vyjma sotně Brodyče), u nichž existovala obava, že by se během rejdu mohly dopouštět excesů a násilí, které boj OUN(b) provázely od počátku a vedly k jednomu z mnoha etnických konfliktů v průběhu druhé světové války.¹¹ Daný postup mohl být dále zvolen ke zmatení nepřítele, neboť v době pochodu sotní Hromenka a Burlaky k hranici ČSR se Renovy sotně (opět vyjma sotně Brodyče) stahovaly do oblasti

9 Tamtéž, s. 98–103; ДУДА, Михайло. *У великому рейді*. Mnichov, 1956, s. 111–113; ПОТІЧНИЙ, Петро. *Пропагандивний рейд УПА в західну Європу*. Toronto–Lvov, 2014, s. 7–12; Archiv bezpečnostních složek (ABS), f. 307, sign. 307-102-12, překlad zprávy odeslané ORLANOM po spec. poslech: ARKADIA a PIMSTA, kteří byli dne 23. 9. 1947 zadrženi stanicí NB Zakšín, okr. Dubá.

10 Галаса, Василь, ref. 7, s. 84.

11 K mimořádně kontroverznímu tématu aktivit UPA v letech 1942 až 1945 viz např. MOTYKA, Grzegorz. *Ukraińska partyzantka, 1942–1960*. Varšava, 2006; ILJUSZYN, Ihor. *UPA i AK: Konflikt v Zachodniej Ukrainie*. Varšava, 2011; SVOBODA, David. Dlouhá cesta do lesů. Politický vývoj ukrajinského integrálního nacionalismu a předpoklady vzniku Ukrajinské povstalecké armády. In: *Securitas Imperii*, roč. 2013, č. 22/1, s. 98–120; TÝŽ. Tenkrát na Volyni. Dilemata a činy ukrajinských nacionalistů pod německou okupací 1941–1943. In: *Securitas Imperii*, roč. 2014, č. 25/2, s. 78–103; TÝŽ. Rok ohně. Vznik Ukrajinské povstalecké armády a pozadí volyňských masakrů v roce 1943. In: *Securitas Imperii*, roč. 2015, č. 27/2, s. 12–42.

dnešního Beskydského národního parku, odkud následně přecházely do SSSR. Při tomto postupu okrajově prošly i územím ČSR.¹² Pokračování Hromenka a Burlaky dále na jih místo stočení na východ jako u jiných sotní tak lze interpretovat jako úhybný manévr, který mohl sloužit k usnadnění situace oběma skupinám tím, že bezpečnostní orgány předpokládaly provedení identických operací. Výskyt sotní Bira a Chrina z kureně Rena u hranic ČSR ještě v době před příchodem Hromenka a Burlaky je přímo potvrzován i zajatci (dezertéry) z těchto sotní, kteří se objevili na území ČSR již v dubnu a květnu 1947.¹³ Jak bude popsáno níže, současný výskyt sotní určených k přechodu do SSSR a na Západ v oblasti polsko-sovětsko-československého pohraničí situaci reálně usnadnil těm směřujícím za „železnou oponu“.

Situace na Slovensku v předvečer rejdu UPA

Čs. armáda a bezpečnostní složky¹⁴ v polsko-slovenském pohraničí na zadržení partyzánských jednotek, každé v síle asi sta vycvičených a ozbrojených osob, nebyly a ani nemohly být připraveny. Mimořádné sucho v roce 1947 donutilo vládu k předčasnému propouštění odvodního ročníku 1923 do zálohy. Tímto opatřením oslabená skupina jednotek Zajištění pohraničního území (ZPÚ) Teplice, stavěná na pronásledování a zahánění skupin a různých loupežných band do síly roje (10 osob), nemohla obstát proti ke všemu odhodlané sotní s téměř 100 vojáky. Nasazené síly nemohly důkladně zajistit ani severovýchodní hranici s Polskem, natož celé ohrožené pohraničí od Popradu po Užhorod v délce cca 340 km.

V dubnu a květnu probíhala čs.-polská jednání o situaci ve východním pohraničí a dalších plánech. Na polské žádosti o zablokování hranice z poloviny dubna 1947 odpověděl 23. dubna gen. Ludvík Svoboda tak, že v průběhu měsíce opakovaně nařídil zesílení a následně uzavření hranic *příslušnému vojenskému veliteli* (gen. Emil Perko, 10. pěší divize v Košicích).¹⁵ Je otázka, jakým způsobem byla žádost interpretována, neboť z dubna 1947 neexistují žádné zprávy o přidělení posilových jednotek a gen. Perko si musel vystačit pouze s podřízenými útvary, většinou složenými z novobranců, a následně zrušenou skupinou Teplice. Dne 26. dubna 1947 vojáci jednali v Palotě u Medzilaborců. Již tehdy Poláci vyslovili

12 Галаса, Василь, ref. 7, s. 98.

13 Viz ABS, f. 307, sign. 307-78-5, výpovědi zajatých příslušníků UPA.

14 V pohraničí se obecně nacházely málo početné a špatně vybavené stanice Národní bezpečnosti (NB) a Finanční stráže (FS), které z povahy svých úkolů nemohly mít kapacity na potírání partyzánských bojůvek.

15 MISIŁO, Eugeniusz. *Akcja „Wisła“, dokumenty i materiały*. Varšava, 2013, s. 398: Pismo ministra obrony narodowej CSR gen. armii Ludwika Svobody do ambasadora RP w Pradze Stefana Wierbłowskiego wyrażające gotowość wzmocnienia ochrony granicy z Polską w związku z Akcją „Wisła“.

žádost o co nejhustší a nejtěsnější obsazení hranice. Obě strany však patrně předpokládaly výskyt pouze malých skupinek UPA, nikoli celistvých bojových útvarů. Poláci dále žádali o možnost v případě nutnosti vést průzkum a pronásledování i za hranicí a o výměnu zajatců.¹⁶

Dne 30. dubna 1947 byly rozpuštěny útvary Vltava, Teplice a Jánošík, střezící do té doby hranice, nutno dodat, že již tehdy v nedostatečném počtu. Zabezpečení celého úseku přešlo pod 2. a 10. pěší divizi, které mohly nasadit celkem sedmnáct rot plus tři záložní. Celkový počet vojáků střezících úsek hranice tak činil cca 2 500, tzn. sedm vojáků na celodenní službu na kilometr!¹⁷ Hned vzápětí, 6. května, začala jednání čs. a polských vojenských představitelů o plánovaných polských operacích v rámci akce Wisła. Velení útvarů ZPÚ navrhovalo vládě posílit ostrahu hranice alespoň sedmi prapory vojska (tři mechanizované, čtyři pěší), ovšem zároveň upozorňovalo, že ani tyto posily neumožní dostatečně zajistit hranici a zabránit rejdům v rozsahu těch z let 1945 a 1946.¹⁸ Opatření realizovaná do května 1947 zahrnovala pouze doplnění stanic Finanční stráže (FS) na plné počty a ponechání posil Národní bezpečnosti (NB) na původních místech, ovšem při vědomí toho, že místní příslušníci NB a FS během předchozích rejdů UPA s Ukrajinci z objektivních i subjektivních příčin nebojovali, často jejich pohyb ani nehlásili a naopak se s nimi účastnili různých zábav (svatby, tancovačky, posezení v hospodě apod.), obchodovali s nimi, a měl se dokonce vyskytnout i případ, kdy příslušníci NB dva členy OUN(b) odvezli před blížící se vojenskou hlídkou na služebních motocyklech.¹⁹ I po započtení dalších záložních jednotek FS a NB je zcela zřejmé, že takové síly neměly žádnou šanci hornatý terén dostatečně pokrýt, natož zabránit zkušeným a do kouta zahnaným partyzánům hranice překročit. Ne všechny jednotky byly navíc napojeny na civilní či vojenskou komunikační síť a jejich kvalita a bojovnost zůstávaly na všeobecně nízké úrovni.²⁰

Častější aktivity UPA podél čs.-polské hranice byly zaznamenány od dubna 1947. Dorazilo cca 30 až 40 hlášení o výskytu a činnosti neznámých ozbrojenců. Kolik z nich se týkalo UPA, polských jednotek, jiných ozbrojených skupin či rabo-

16 ABS, f. 302, sign. 302-144-2, digitalizovaný materiál, scan 0037, Zápisnica spísaná o rozprave medzi zástupcami polskej armády a zástupcami čsl. armády dňa 26. 4. 1947.

17 ABS, f. ZSGŠ, podfond 2. odd. h. š., roč. 1947/taj., čj. 5899/taj.: ZPÚ na Slovensku – nová úprava.

18 ABS, f. 302, sign. 302-146-4: Zápis z porad čs. a polských důstojníků v Těšíně a návrhy opatření.

19 Srov. ŠMIGEL, Michal, ref. 3, s. 99–100. ABS, f. 307, sign. 307-77-5: Protokol sepsaný s Romanem Hrobelským 11. ledna 1948, s. 9–10, f. ZSGŠ, podfond 2. odd. h. š., roč. 1945, čj. 2406: Banderovské tlupy na Slovensku – prehľad za mesiac september 1945, f. 302, sign. 302-591-2: Slovenské obyvateľstvo – napomáhání banderovcům, sign. 302-561-1: Skupina „Ocel“ – proti-státní a rozvratná činnost.

20 ŠMIGEL, Michal. *Лімонус УПА, ч. 53 – UPA vo svetle slovenských a českých dokumentov (1945–1948). Kniha druhá: Rejd UPA do západnej Európy (1947): československá cesta*. Toronto–Lvov, 2017, s. 73–79: Situačná zpráva o činnosti a pohybe benderovských tlup od 25. 4. do 12. 5. 1947.

vacích band, nelze přesně určit. Většinou se jednalo o malé jednotky nepřesahující sílu roje a zdržující se pouze v příhraničním pásu. Tyto skupinky se snažily získat zásoby, rekognoskovat vojensko-politickou situaci na východním Slovensku a odpočinout si před návratem do Polska. Některé z nich však údajně pronikly až do hloubky 70 km čs. území.²¹ Jejich aktivity na Slovensku lze shrnout na násilné i nenásilné obstarávání zásob a odpočinek. K bojům s čs. silami obecně nedocházelo, neboť tyto skupiny se jim vyhýbaly a čs. jednotky většinou do ohroženého prostoru dorazily pozdě, nejednou proto, že jejich mužstvo (většinově slovenské) na ozbrojených střetech taktéž nemělo zájem. Z Poláky zachycených materiálů vyplývalo, že nejčastěji se podél hranic pohybovaly sotně Chrin, Bir a Stach, které koncem června 1947 prorazily do SSSR v oblasti čs.-polsko-sovětského trojmezí.²²

Výjimku z malých akcí představovalo napadení obce Vydraň, okres Bardejov, 30. dubna. Místní stanice NB v síle pěti mužů se údajně bránila až třicetičlenné (jinde uváděno stočlenné) jednotce UPA, nejspíše jedné z čet sotně Chrina. Vojenský asistenční oddíl však dorazil pozdě, kdy už ukrajinská jednotka ves vyrabovala a vrátila se do Polska. Partyzáni se v okolí Vydraně objevili ještě 9. května. Tentokrát je vojáci dostihli, ovšem údajně kvůli přesile nepřítele se museli stáhnout zpět do vsi.²³ V polovině května Povereníctvo vnútra již otevřeně hovořilo o nedostatečných bezpečnostních opatřeních na východě. Množily se případy výskytu partyzánů, rabování a krádeží, zejména dobytka. Došlo i k několika incidentům, když byli neznámí ozbrojenci vyrušeni hlídkami Národní bezpečnosti. Dne 23. května dva partyzáni, Volodymyr Mucha „Soroka“ a Ivan Pirka „Lisovyj“, padli do zajetí v Kamenici nad Cirochou. Patřili k sotni Bir směřující do SSSR, od níž patrně zběhli. Dne 4. června byli předáni polské armádě.²⁴ Téhož dne se přihlásili další tři zběhové z téže sotně.²⁵ Vzhledem k výpovědím partyzánů (včetně samotného Burlaky) a následným událostem lze rozporovat tvrzení J. Fialy, že při pokusu o přechod hranic byly sotně odrazeny čs. bezpečnostními silami a raději ustoupily nejprve zpět do Polska a následně na Ukrajinu. Pravděpodobněji setřásly pronásledující polské jednotky a pokusily se na čs. území na nějakou dobu ukrýt, přičemž byly odhaleny a napadeny čs. jednotkami, a tedy sice dříve, než plánovaly, ale spořádaně se vrátily zpět.

Dne 8. května proběhlo další jednání s Poláky v Radoszycích, kde čs. strana, zastupovaná gen. Perkem a dalšími důstojníky, otevřeně přiznala, že nemá dostatek sil

21 ABS, f. 307, sign. 307-74-1: Súhrn zpráv za mesiac máj 1947 o činnosti band UPA.

22 ŠMIGEL, Michal, ref. 20, s. 73–79: Situačná zpráva o činnosti a pohybe benderovských tlúp od 25. 4. do 12. 5. 1947; Miśiło, Eugeniusz, ref. 15, s. 860–868: Sprawozdanie końcowe z działalności Grupy operacyjnej „Wisła“ za okres od 20. kwietnia do 31 lipca 1947 r.

23 ŠMIGEL, Michal, ref. 20.

24 Tamtéž, s. 94–95: Mucha Vladik, pseudo Soroka a spol., príslušníci UPA – zaslanie protokolov.

25 Vasyľ Šemskyj, Mychajlo Beseda a Mychajlo Maškala.

na uzavření ohrožené hranice, k soustředění v ohroženém úseku potřebuje alespoň tři až čtyři dny příprav a takový úsek nemá překročit délku 5 km!²⁶ Je tedy evidentní, že velitelé si uvědomovali nemožnost splnění rozkazů a tuto situaci nepochybně hlásili do Prahy a Bratislavy. Existence plánů na rejď UPA na Západ byla navíc čs. straně známa nejpozději 15. května 1947.²⁷ Na přípravu uzavření hranic tak čs. vláda měla nejméně měsíc času, než dorazily první celistvé sotně UPA.²⁸ Dále polské velení minimálně od počátku června 1947 předpokládalo, že se některé sotně UPA pokusí proniknout do ČSR (viz níže).²⁹

Dne 20. května projednala čs. vláda referát 1. oddělení hlavního štábu o bezpečnostní situaci na východním Slovensku a žádosti polské strany zablokovat společnou hranici tak, aby při nadcházejících akcích přišly sotně UPA o možnost úniku na Slovensko. FS a NB v oblasti byly podřízeny vojenskému velení a proběhlo doplnění stavu stíhacích oddílů. Ministr vnitra za KSČ Václav Nosek dále nařídil přesun dvou praporů ze stavu pohraničních pluků SNB v Čechách a na Moravě k zesílení krytu hranice, čímž vznikl Pohraniční pluk SNB „Slovensko“ (PP SNB Slovensko). Jednotlivé vojenské oblasti dále vyslaly posily v podobě tří praporů absolventů škol důstojníků v záloze, krycí jména (dále „kr. jm.“) „Rys“, „Lev“ a „Tiger“.³⁰ Povereník vnútra gen. Mikuláš Ferjenčík údajně považoval tato opatření za *dostačující*.³¹ Nelze vyloučit, že proti vpádům malých skupinek se mohlo jednat o účinná opatření, ovšem proti celým sotním směřujícím do ČSR – a o této eventualitě již zprávy existovaly – byly jednotky NB, FS a redukované složky ZPÚ zcela nedostatečně zajištěny personálně, výzbrojí i prostředky transportu a spojení. Posilové jednotky se navíc nepodařilo přisunout včas.

O výskytu sotní v pohraničí a o jejich předpokládaném pochodu do ČSR vědělo velitelství Teplice nejpozději 13. června.³² K zajištění hranice v úseku Osadné–Runina (úsek cca 30 km vzdušnou čarou) odeslalo roty Kysuca 11, 14, 15, Topol a Ondava (později ještě roty Kysuca 12 a 13). Ty sice obsadily blízké vesnice a osady, nicméně

26 MISIŁO, Eugeniusz, ref. 15, s. 584–586: Sprawozdanie ze spotkania przedstawicieli dowództwa Grupy operacyjnej „Wisła“ i armii czechosłowackiej.

27 MISIŁO, Eugeniusz, ref. 15, s. 304: Pismo ministra obrony narodowej RP marszałka Polski Michała Żymierskiego do ministra obrony narodowej Czechosłowacji gen. armii Ludwika Svobody w związku z przygotowaniem do akcji „Wisła“.

28 ŠMIGEL, Michal, ref. 20, s. 73–79: Situačná zpráva o činnosti a pohybe benderovských tlúp od 25. 4. do 12. 5. 1947.

29 MISIŁO, Eugeniusz, ref. 15, s. 304, s. 694–700: Sprawozdanie Delegatury MBP [ministerstwo bezpieczeństwa publicznego] przy Grupie operacyjnej „Wisła“ za okres od dnia 1 czerwca 47 r. do dnia 10 czerwca 47 r.

30 Vojenský historický archiv Praha (VHA), f. MNO 1947, k. 35, sign. 35/10/12/2: Bandy UPA – opatření při odchodu mužstva roč. 1923; k. 40, čj. I 161 taj./1947-Va/3: Benderovské hnutí na Slovensku, bezpečnostní opatření.

31 ABS, sign. VI-D-2: Benderovská hnutí na Slovensku, návrh na bezpečnostní opatření.

32 VHA, f. MNO 1948, k. 34, sign. 32/5/3/4: Opis vojnového denníka velit. „TEPLICE“ od 1. I. – 21. VII. 1947, s. 27.

do prostorů mezi nimi vysílaly pouze slabé nepravidelné hlídky, které mohly vzhledem k absenci vysílaček sotnu na pochodu těžko zastavit či včas ohlásit její výskyt.³³ Dne 17. června se podařilo dva dezertéry ze sotně Hromenka zajmout, samotný přechod hranice a postup do vnitrozemí se však Ukrajincům podařil nerušeně (viz níže). Téhož dne se odehrál střet se sotní Bira u obce Runina, v níž padl velitel roty Kysuca 14 por. Mikuláš Karoly.³⁴ Velitelství Teplice zkrátka nemělo v danou chvíli k dispozici zálohy, které by do ohroženého prostoru mohlo ještě přisunout, neboť souběžně probíhaly operace právě proti sotni Bir a PP SNB Slovensko ještě nedorazil.³⁵

Toto selhání bylo primárně způsobeno demobilizací vycvičených jednotek a redukcí početního stavu jednotek ZPÚ, tedy rozhodnutími politickými, nikoli vojenskými. Improvizace a nedostatky se vyskytovaly všude. Pohraniční prapory SNB přesunuté z českých zemí, určené a vybavené ke statickému střežení hranice, byly ještě předtím, než vůbec dorazily na východ, převeleny ke stíhání útvarů UPA, které tou dobou již pronikly k Prešovu. K tomuto účelu se však svým výcvikem a především vybavením vůbec nehodily. Všeobecná úroveň posilových jednotek byla na nízké úrovni, mnozí vojáci před odjezdem často ani nevykonali cvičné střelby, jiní pouze jednou či dvakrát.³⁶ Tento fakt reflektovali i někteří členové KSČ s tím, že *celá tato akce* [akce B v Čechách a na Moravě] *byla fraška*. Předpokládané náklady celé akce byly odhadovány na 50 milionů Kčs, což odpovídalo částce vydané na bezpečnostní opatření proti UPA v roce 1946.³⁷ Nepodařilo se dohledat žádný doklad o konečných nákladech akce B v roce 1947 mimo armádních, které dle projevu gen. Ludvíka Svobody činily 20 milionů Kčs.³⁸ Je nepochybné, že opatření v roce 1947 si musela vyžádat násobek částky z roku 1946. Dodejme, že výše odhadovaných škod spáchaných celistvými sotněmi UPA v ČSR činila cca 850 000 Kčs.³⁹ Hrubou extrapolací na základě celkového výskytu partyzánů lze předpokládat, že jimi přímo způsobené škody mohly dosáhnout částky cca 3 miliony Kč, pravděpodobně však méně.

33 VHA, f. MNO 1948, k. 34, sign. 32/5/3/4: Operační rozkaz č. 3, s. 5.

34 ŠMIGEL, Michal, ref. 20, s. 96–115: Situační zpráva o činnosti a pohybe benderovských tlup od 2. 6. do 28. 6. 1947.

35 VHA, f. MNO 1948, k. 34, sign. 32/5/3/4: Opis vojnového denníka velit. „TEPLICE“ od 1. I. do 21. VII. 1947, s. 27; Súhrnná operační zpráva k 15. VI. 1947, s. 3.

36 VHA, f. MNO 1947/4SV, k. 271: Hlášení o morálně politickém stavu jednotek zasazených proti UPA na Slovensku, s. 7.

37 Národní archiv (NA), f. KSČ – ústřední výbor 1945–1989, Praha, odd. branné a bezpečnostní, sign. 05/11, sv. 136: Dopis ze dne 4. XI. 1947; VHA, f. MNO 1948, k. 34, sign. 32/5/3/4: Opis vojnového denníka velit. „TEPLICE“ od 1. I. – 21. VII. 1947, s. 27; Súhrnná operační zpráva k 15. VI. 1947, s. 3.

38 ABS, f. 305, sign. 305-144-4, digitalizovaný materiál, scan 0001–0007: Slavná vládo...

39 ABS, f. 307, sign. 307-77-7: Vyšetřování Banderovců – závěrečná zpráva. Jednalo se o částky 80 000 Kčs u Hromenka, nejméně 750 000 Kčs u Burlaky, u Brodyče nekonstatováno s dovětkem, že kromě událostí u Staré Ľubovně a na Bílém Kříži se její příslušníci dopustili *velmi málo trestných činů*.

Československé jednotky vyčleněné k boji s UPA

Během celé akce B roku 1947 byly proti UPA na Slovensku nasazeny tyto útvary:

Název	Krycí jméno	Podřízené útvary	Stanoviště velitelství
Velitelství 10. pěší divize Košice	útvár 2229		Košice
Instrukční prapor SO Milovice			Kendice
	Orel 1–3		pohyblivé
Stíhací odd. VO-2 (prapor) (do 28. 9. 1947)	Lev 1, 3, 4		Prešov
Stíhací odd. VO-3 (prapor) (do 30. 9. 1947)	Rys 1–3		Švedlár
Stíhací odd. VO-4 (prapor) (do 28. 9. 1947)	Tiger 1, 3, 4		Vranov nad Topľou
Průzkumný sled (prapor)	Sokol 1, 2 (býv. rota Liška), Tiger 2, Lev 2		Prešov
Pohr. pluk SNB	Slovensko		Prešov
		prap. Javor, roty 1–3	
		prap. Osika, roty 1–4	
		prap. Dub, roty 1–3 (od 19. 8. 1947)	
Let. detašment	Lípa		Košice
Let. detašment SNB	Kobra		Prešov
Spoj, rota stíh. sk.	Mikuláš		Prešov
II/20 pěší prapor	Pavol		Humenné
	Pavol 1	1. rota	Humenné
	Topol, Ondava, Laborec, Žula	4× stálá rota ZPÚ	Nová Sedlice, Starina, Világy, Medzilaborce
Pěší pluk 20 (Prešov)	Jakub		Prešov
	Nitra, Sázava	2× stálá rota ZPÚ	Kraj, Poľana, Bardejov
Skupina Levoča	Jozef		Spišská Nová Ves

Název	Krycí jméno	Podřízené útvary	Stanoviště velitelství
	Breza	rota NB	Podolinec
Průzkumná rota Peter	Peter		
Kombinovaný prapor 10. pěší divize	Kondor		
Kombinovaný prapor VO 1	Kamzík		
Kombinovaný prapor VO 2	Srnec		
Záložní prapor	Jestřáb		
Kombinovaný prapor ZPŮ (od 5. 8. 1947)	Sup	roty ZPŮ Nitra, Brokát, Topol, Laborec	
Útvary partyzánů (od 26. 9. do 18. 10. 1947)		prapory Vihorlát a Stiháč	
		roty 53, 54, 63, 64	
Tanková rota od 12., 14. a 22. tank. brig. (od 15. 8. 1947)	Vlk		
Rota obrněných aut od 13. tank. brig. (od 11. 7. 1947)	Guma		
Rota 7. pěšího pluku (od 15. 8. 1947)	Kos		
Stíhací útvar „dobrovolníků“ NB	Safír ⁴⁰		

Všechny české a moravské útvary na Slovensko přibýly od května do října 1947 a v předchozím období na Slovensku nesloužily. Mimo jednotky v tabulce v prostoru operovaly ještě posádky stanic NB a inspektorátů Finanční stráže, které však mezi sebou většinou neměly ani telefonické spojení.⁴¹

Dostupná literatura se vždy soustředila zejména na operace na Slovensku. Těm v Čechách a na Moravě byla věnována minimální pozornost, pokud vůbec nějaká, ačkoliv se jednalo o operace v některých případech srovnatelné s těmi na Slovensku. U starší literatury lze tento fakt přičíst patrně tomu, že úspěšnost bojového nasazení v českých zemích byla obecně velmi nízká, a tomu, že více obětí si zde

40 ŠMIGEL, Michal, ref. 20, s. 32–34 (úvodní kapitola); ABS, f. 307, sign. 307-44-2: Krycí jména.

41 ŠMIGEL, Michal, ref. 20, s. 73–79: Situačná zpráva o činnosti a pohybe benderovských tlúp od 25. 4. do 12. 5. 1947.

vyžádaly různé nehody a případy palby do vlastních řad než aktivity ukrajinských povstalců (viz níže). Na Moravě zpočátku v řízení operací existovalo jisté dvojvládní. Do srpna 1947 armáda a SNB své akce řídily zvlášť, což vyvolávalo nedorozumění a konflikty. Hlavní fáze byla zahájena v srpnu 1947 v souvislosti s příchodem sotni Hromenko, první partyzáni se však na Moravě objevili už na přelomu května a června.⁴² Za účelem zesílení uzávěr a stíhacích útvarů byli z Čech na Moravu odesláni frekventanti škol SNB v Kašperských Horách, Zbirohu a Litoměřicích v celkové síle 443 osob.⁴³ Dne 14. září 1947 přešly všechny jednotky v akcích na Moravě do podřízenosti vojenského útvaru (VÚ) 5311 Brno (velitelství VO 3, velitel gen. František Rakovčík), kr. jm. Sosna, přičemž zástupcem velitele se stal plk. SNB Rudolf Košťák. Moravsko-slovenskou hranici velitelství rozdělilo na tři úseky:

Kr. jm. Habr (Lanžhot – soutok Dřevnice–Morava – silnice Otrokovice – Zlín – Vizovice – Lužná – Makyta). Velitelství úseku sídlilo v Uherském Hradišti. Disponovalo jednou stíhací rotou armády, vojenským asistenčním oddílem, statickým praporem pěchoty (kr. jm. Podzim), třemi stíhacími oddíly SNB a zajišťovací jednotkou SNB (kr. jm. Jan).

Kr. jm. Palma (soutok Morava – Dřevnice – Tlumačov – Přerov – Kozlovice – Grymov – údolí Bečvy – Hranice na Moravě – Valašské Meziříčí – Rožnov – Horní Bečva – Zlámaná – Lužná – silnice Vizovice–Zlín a zpět k Dřevnici). Velitelství bylo dislokováno v Přerově a úsek střežilo jednotkou SNB (kr. jm. Karel), vojenským stíhacím oddílem praporu Jindra, stíhací četou SNB v Přerově a vojenskými asistenčními oddíly v Holešově, Hranicích na Moravě a Valašském Meziříčí.

Kr. jm. Jasan (Hranice na Moravě – Ostrava – Nový Bohumín – čs.-polská hranice – moravsko-slovenská hranice – Zlámaná – údolí Bečvy – Rožnov – Valašské Meziříčí – Hranice na Moravě) měl velitelství v Novém Jičíně a nasazoval statickou jednotku SNB (kr. jm. Slezan, dříve Ostravica), stíhací oddíl SNB v Novém Jičíně, vojenské asistenční oddíly v Novém Jičíně, Frenštátě a Frýdku. Mimo to v záloze zůstávaly vojenská stíhací rota a stíhací oddíl SNB v Kroměříži. V případě společné akce armády a SNB velení přebíral nejvýše postavený důstojník vojska. V záloze za postavením na řece stál zbytek motorizovaného praporu (kr. jm. Jindra) a rota SNB v Kroměříži.

Jednotlivá velitelství si dále mohla vyžádat vojenskou asistenci od různých moravských útvarů čs. armády. Všechny jednotky SNB měly přiděleny armádního dů-

42 Patrně se jednalo o jednotlivce z rozbitých a zrušených sotní z polsko-sovětského pohraničí. Oficiálně nebyli účastníky velkého rejdu, jednali svévolně.

43 ABS, sign. VI-D-3: Výcviková střediska SNB v Čechách – odesláni na Moravu, rozkaz hlavního velitele SNB. Nasazení frekventantů nebylo příliš úspěšné. Mladí muži nebyli fyzicky připraveni na náročnou službu a rozšířily se mezi nimi různé zdravotní obtíže, a dokonce i epidemie nemoci. Již v říjnu byli z akcí staženi. Viz tamtéž, Výcvikové středisko Litoměřice a Kašperské Hory – skončení akcí na Moravě a návrat do Čech.

stojníka jako poradce v záležitostech taktiky a zbraní.⁴⁴ Celková síla jednotek dosahovala cca 2 020 vojáků a 270 příslušníků SNB (bez frekventantů) v jednotkách tzv. létacích, stíhacích a asistenčních útvarů (zkratky LO – létací odd., SO – stíhací odd., AO – asistenční odd.) a osadních stráží.⁴⁵ Tento počet různě kolísal a v pozdější fázi část vojenského personálu nahradily posily z SNB. Stejně jako na Slovensku se na protipartyzánských operacích podílely i místní stanice SNB a další ozbrojené složky, které disponovaly několika tisíci příslušníků. Ti však do akcí nebyli nasazováni pravidelně ani souběžně. Vzhledem k tomu, že úkol zněl zabránit pronikání partyzánů Moravou, nemělo velení jinou možnost než obsadit tok řeky Moravy v místech nejpravděpodobnějších přechodů (mosty, brody apod.). K leteckému průzkumu nasazovala Sosna vojenská letadla z letiště v Přerově. Stejně jako na Slovensku se však letecký průzkum neosvědčil. Jednotlivé zejména stíhací útvary mohly působit i mimo vymezené okresy. Strukturu přímo zapojených moravských jednotek představuje následující tabulka. Neobsahuje jednotlivé vojenské útvary vysílající asistenční oddíly na vyžádání.

Velitelství Sosna, gen. František Rakovčík					
Přímo podřízeno Sosně	Morava	mot. prapor Jindra, 1 rota (kr. jm. Jakub)	prapor Dub ⁴⁶ , 4 roty (kr. jm. Daniel, David, Dušan, Diviš)	14 voj. asist. odd.	letecký detašment Přerov (kr. jm. Orel)
Úsek Habr	okr. Hodonín, Uher. Hrad., Uher. Brod, Zlín, Kyjov	3 roty praporu Podzim	1 AO (kr. jm. Puma)	7 SO SNB	
Úsek Palma	okr. Holešov, Vsetín	mot. prapor Jindra, 1 rota (kr. jm. Vrána)	3 AO	9 SO SNB	
Úsek Jasan	okr. Nový Jičín, Frýdek-Místek, Český Těšín	mot. prapor Jindra, 1 rota (kr. jm. Kavka)	2 AO	6 SO SNB ⁴⁷	

44 Konkrétně posádky v Brně, Vyškově, Bučovicích, Břeclavi, Mikulově, Znojmě, Jemnici, Dačicích, Jihlavě, Olomouci, Moravské Třebové, Šumperku, Libavě a Bruntále.

45 ABS, f. 307, sign. 307-62-4: Směrnice pro potírání UPA, dále sign. 307-60-6: Směrnice pro boj s UPA v zemi Moravskoslezské.

46 Nejedná se o prapor SNB Dub nasazený na Slovensku, ale o vojenský útvar.

47 ABS, f. 307, sign. 307-61-8: Struktura jednotek podřízených velitelství Sosna.

Krycí jména dalších jednotek: Václav, Sojka, Lev, Tygr, Karel, Straka, Čajka, Jelen, Srnec, Daněk, Ludvík, Jan, Datel, Havran, Julius, Puma.⁴⁸ Většina z nich patřila vojenským AO a SO SNB. Nepodařilo se je s jistotou identifikovat a spárovat.

V Čechách byla zahájena protipartyzánská opatření koncem srpna 1947, kdy se k zemské hranici blížily rozdělené skupiny sotně Hromenko a další fragmenty rozbitých oddílů. Operace řídilo od 3. září velitelství Rudolf, umístěné v Českých Budějovicích. Přibližně do poloviny října mělo k dispozici pouze 262 osob ve stíhacích oddílech a místní stanice SNB. Po 20. říjnu 1947, kdy již aktivity UPA v ČSR obecně utichaly, koordinovalo činnost stíhacích oddílů SNB LO 1, 2, 8, 11, 12, 14 a 15 v síle 259 mužů (předepsaný stav 1+40) plus 3 příslušníci StB⁴⁹, vojenské prapory Srnec, 324 mužů, a Liška, 103 mužů, a partyzánské roty v Jindřichově Hradci (kr. jm. Franta), 101 partyzánů, a v Pardubicích (kr. jm. Kamil), 108 vojáků plus autokolona s 48 příslušníky. Obě roty s autokolonou tvořily „partyzánský prapor“ vedený pod kr. jm. Franta. Jejich výzbroj byla takřka identická s ostatními vojenskými útvary. Celkem tedy 946 vojáků a příslušníků SNB.⁵⁰ Počet stíhacích oddílů se dynamicky měnil, část byla navíc dle situace dávana k dispozici moravskému velitelství Sosna nebo pro příležitostné operace ve středních a severních Čechách, včetně ochrany státních činitelů při návštěvě krajů. Dne 30. září 1947 byla část rozpuštěna a nahrazena partyzánským praporem Franta. Existovalo patrně patnáct LO, původně třináct a po 30. září sedm až devět.⁵¹ Maximální počet ozbrojených osob přímo zapojených do protipartyzánských operací v Čechách patrně nepřekročil 1 000 a většinou nepřekračoval počet 500. Mimo tyto síly, stejně jako ve zbylých částech ČSR, se na operacích podíleli i příslušníci stanic SNB, lesní správy, FS a jiné formace, ovšem nikoli intenzivně a dlouhodobě.⁵²

Od září 1947 velení protipartyzánských operací oficiálně převzal hlavní štáb čs. armády a zemští velitelé SNB v Čechách, na Moravě a na Slovensku. Výkon všech akcí však reálně a nezávisle na sobě řídila velitelství Teplice (Slovensko), velitelství Sosna (Morava) a velitelství Rudolf (Čechy).⁵³ Úkoly operací zněly:

VO4:

- a) *provede zajištění hranic na Slovensku,*
- b) *stíhá bandy UPA proniknuvší na území Slovenska s úkolem jejich úplné likvidace,*
- c) *stará se o materiální [sic] zajištění všech zasazených jednotek proti UPA ve své oblasti.*

48 ABS, f. 307, sign. 307-64-1: Krycí jména velitelství.

49 Původně bylo proti partyzánům nasazeno až 49 příslušníků StB, ovšem v říjnu 1947 klesl tento počet na tři. Srov. ABS, f. 307, sign. 307-51-1: Osobní a materiální stav u velitelství RUDOLF z 20. a 24. října 1947 a Tabulka početního stavu jednotek velitelství Rudolf.

50 Tamtéž: Osobní a materiální stav u velitelství RUDOLF z 20. a 24. října 1947.

51 Srov. tamtéž: Tabulka početního stavu jednotek velitelství Rudolf a Zpráva o stavu jednotek RUDOLF.

52 Jan Fiala ve své práci uvedl i další jednotky nasazené v rámci akce B, ovšem bez citace příslušného zdroje. Viz FIALA, Jan, ref. 3, s. 245–248.

53 ABS, f. 307, sign. 307-74-2: Operační směrnice č. 11.

Zemský velitel SNB v Brně:

- a) *stíhá bandy UPA proniknuvší na Moravu do jejich úplného zničení,*
- b) *udržuje spojení s VO3, u něhož v případě potřeby vyžaduje vojenské asistence a předkládá materiální [sic] požadavky,*

Zemský velitel SNB v Praze:

- a) *stíhá bandy UPA proniknuvší do Čech do jejich úplného zničení,*
- b) *udržuje styk s VO1 a VO2, u nichž v případě potřeby vyžaduje vojenské asistence a předkládá materiální [sic] požadavky.*

VO3, VO2 a VO1:

- a) *sledují situaci band UPA,*
- b) *vyřizují materiální [sic] potřeby vojenských jednotek operujících na území oblasti,*
- c) *organisují v posádkách vojenské asistenční oddíly, podle možnosti motorisované, které dají na vyžádání k dispozici hlavnímu nebo zemskému veliteli SNB,*
- d) *udržují styk s SNB prostřednictvím styčných důstojníků vyslaných veliteli SNB k velitelství oblasti,*
- e) *sousední VO se navzájem informují o situaci.⁵⁴*

Ke zvýšení „motivace“ nasazených osob – mimo vyznamenání a příplatky – vyhlásilo velení odměnu 10 000 Kčs za každého zajatého nebo zabitého partyzána pro kteréhokoli občana.⁵⁵

Pohyby povstaleckých jednotek územím ČSR

Od konce června 1947 se na území ČSR trvale vyskytovaly sotně UPA Hromen-ko, Burlaka (spojená se zbytky sotní Krylače a Lastivky), další rozbité menší rozbité útvary UPA, doplňované příležitostně sotní Brodyče, manévrující podél čs.-polské hranice, a různorodými skupinami ukrajinského podzemí. Následující řádky uvádějí historii a orientační pohyb sotní tak, jak jej zaznamenaly čs. prameny a deníky ukrajinských útvarů od překročení hranic. Z hlediska kritiky pramenů je nutno upozornit na fakt, že jako „bandy UPA, tlupy“ či „banderovci“ byly v uvedeném období charakterizovány takřka všechny neznámé skupiny, které se na území ČSR vyskytly. Tato hlášení pocházela nejen z úředních a bezpečnostních míst, ale i od obyvatel státu. Často se přitom jednalo o různé poutníky, tuláky, lesní dělníky, jiné pracovníky či loupeživé bandy různého složení. Ne každé hlášení o výskytu UPA tak lze automaticky recipovat. U některých hlášení je tento fakt patrný už jen z pouhé lokality a datace výskytu (např. bratislavské ostrovy Dunaje, oblast jižně od Michalovců, severozápadní Čechy a jiné), jindy z popisu osob. Stejně tak je nutno přistupovat rezervovaně k hlášením o loupežích a rabováních, kdy se ve skutečnosti mohlo jednat o dobrovolné poskytnutí pomoci civilisty.

⁵⁴ ABS, f. 307, sign. 307-74-2: Operační rozkaz č. 11.

⁵⁵ Tamtéž. V případě vícero zaslouživších se na dopadení jednoho partyzána se odměna dělila poměrově dle „zásluh“ na dopadení.

Sotňa Hromenko

Sotňa Hromenko vznikla koncem roku 1944 v oblasti mezi Přemyslem a Lvovem. Velitelem se stal bývalý příslušník ukrajinského praporu Nachtigall a dalších jednotek pod německým velením Mychajlo Duda „Hromenko“.⁵⁶ Značnou část jejího stavu tvořili mobilizovaní místní obyvatelé nebo též ukrajinští repatrianti vracející se z nuceného nasazení v Německu, kteří se při cestě Polskem dostali, většinou po přepadení vlaku, do zajetí UPA a následně byli ke službě nuceni.⁵⁷ Od května 1945 patřila pod přemyslovský kureň UPA Bajda. Vyznačovala se obecně nižší bojovností, ale zároveň vyšší sofistikovaností akcí, což bylo patrně důsledkem taktiky zkušeného a inteligentního velitele. Operovala především západně od Přemyslu v prostoru Poręby – Huta – Jawornik – Jasenów – Wołocz – Dobra – Bircza. Podílela se na obraně ukrajinského obyvatelstva před vysídlovacími akcemi a na teroristické činnosti proti komunistické vládě, polskému podzemí, civilistům a Ukrajincům podezřelým z „kolaborace“, mimo jiné se účastnila i bitev o Birczu.⁵⁸

Po začátku akce Wisła v květnu 1947 se sotňa dle rozkazu začala přesouvat z prostoru Bircza–Přemysl do oblasti lesu Chryszczata (polské Beskydy) nedaleko čs. hranic, kde měla očekávat další rozkazy. Se sotňou pochodoval i velitel celého kureně Mykola Savčenko „Bajda“.⁵⁹ Během pochodu o délce cca 200 km museli Ukrajinci

56 Mychajlo Duda „Hromenko“ (Михайло Дуда Громенко, 21. 11. 1921 – 7. 7. 1950) se narodil v Sorokách u Lvova. Do OUN vstoupil roku 1937, byl příslušníkem praporu Rolland a dalších německému velení podřízených jednotek složených z Ukrajinců. Roku 1943 zběhl k UPA. Zpočátku působil jako instruktor, poté organizoval tzv. samoobraně vesnické oddíly (самооборонні кущові відділи) na Přemyslovsku. Na podzim 1944 sestavil vlastní sotňu, která spadala pod lemkovský kureň „Udarnyka“, později „Bajdy“. Zúčastnil se karpatského rejdu UPA, poté působil v jihovýchodním Polsku. Roku 1947 sotňa obdržela rozkaz k rejdu do Německa, který Hromenko s asi třetinou sotně úspěšně vykonal. Zapojil se do činnosti ukrajinské nacionalistické emigrace. V červnu 1950 seskočil jako kurýr nad Ukrajinou. Při dopadu se poranil, celá mise byla navíc prozrazena. Zemřel v přestřelce s jednotkami MGB.

57 Muzeum Policie České republiky (MPČR), VI-D-15: Dzikem Vladimír, příslušník UPA – výpověď.

58 Město Bircza patřilo mezi lokální centra státní moci v jihovýchodním Polsku. Sídila v něm velitelství jednotek, přesídlovací komise, nacházelo se v něm i vězení. Jednotky UPA v letech 1945 a 1946 podnikly několik útoků na město ve snaze paralyzovat polské síly a vysídlování a také za účelem osvobození vězňů. Viz např. MOTYKA, Grzegorz. *Tak było w Bieszczadach. Walki polsko-ukraińskie 1943–1948*. Varšava, 1999.

59 Mykola Savčenko (také Petro Mykolenko) „Bajda“ (Микола Савченко, 1921–1979) se narodil v Bereзовé Luce v Poltavské gubernii. V Rudé armádě dosáhl hodnosti poručíka. Při ústupu na východ byl buď ponechán na místě, nebo dezertoval. Koncem roku 1943 vstoupil do UPA a byl jmenován velitelem jedné ze sotní vojenské oblasti 5 Makivka (dnešní okolí Drohobyče). Velitel útvarům složeným především z bývalých rudoarmějců. Po přechodu fronty se přesunul na západ, kde vystřídal několik funkcí, až byl v únoru 1946 jmenován zástupcem velitele taktické

neustále odrážet polské útoky. Odchod ze známého terénu navíc znamenal konec zásobování a sotňa se musela stravovat jen z toho, co při pochodu lesy a poli nasbírala. Nepodařilo se splnit rozkazy a navázat kontakt se sotní Burlaka a z důvodu špatné situace a demoralizovaného mužstva Hromenko rozhodl o pochodu ke slovensko-polské hranici. Buď ještě před tímto rozhodnutím, nebo již cestou k hranici překvapila sotňu 5. června 1947 jednotka polské armády a v průběhu přestřelky utrpěl Hromenko ztráty několika raněných a jednoho mrtvého. V následujících dnech se dostával do neustálých střetů s polskými silami a jeho ztráty rostly, mezi dalšími osmi padlými byl i jeden z lékařů.⁶⁰ Nejtěžší boje proběhly u obce Rzepedź, cca 13 km od čs. hranice. Dne 13. června 1947 sotňa odpočívala nedaleko vypálené obce Sczerbanówka. Hromenko zde s velitelem kureně Bajdou rozšifroval poštu, kterou Bajda přinesl z blízké mrtvé schránky.⁶¹ Z ní se dozvěděl, že jeho sotňa nově patří pod kureně Burlaka a zúčastní se velkého propagačního rejdu do západní Evropy. Hromenko se tázal, zda má čekat na příchod Burlaky, na což měl Bajda reagovat slovy, nechť vyrazí neprodleně.⁶² Toto rozhodnutí nejspíše umožnilo části Hromenkovy sotně včetně velitele úspěšně projít Československem (viz níže). Několik příslušníků, včetně politického pracovníka Zorjana a Bajdy, se zde oddělilo a plánovalo navázat kontakt s oddíly mířícími do polských Beskyd, jimž měli předávat rozkazy. To se jí však nepodařilo a později se celá skupina vydala samostatně na západ. V říjnu 1947 však v českých zemích byla rozprášena a samotný Zorjan byl zajat u Soběslavi, Bajda úspěšně dorazil do Německa.⁶³

Vzhledem ke ztrátám a odchodu jednotky Zorjana provedl Hromenko reorganizaci a sotňa nově disponovala dvěma četami namísto tří. Ještě 13. června zamířil do vysídlené hraniční vsi Żubracze, v níž se sotňa zásobila potravinami. Brzy ráno příštího dne se přemístil mezi Balnici a Solinku, kde tábořil další dva dny. Po krátkém Hromenkovu proslovu večer 16. června zamířila sotňa do opuštěné Balnice, kde Hromenko plánoval získat potraviny. Při rabování se však naposledy dostal pod palbu polských vojsk a byl nucen se ihned stáhnout. V této přestřelce padli dva jeho střelci.⁶⁴ Dne 17. června brzy ráno sotňa překročila státní hranici

oblasti 26, Lemko. Patrně koncem roku 1947 emigroval přes ČSR do Německa. Vystřídal různé funkce v emigračních organizacích. Roku 1950 odešel do USA, kde roku 1979 zemřel.

60 Lékař Šuvar utrpěl v dřívějších bojích zranění. Při dalším obklíčení se fyzicky a psychicky zcela vyčerpaný zastřelil vlastní zbraní. Viz Дуда, Михайло, ref. 9, s. 105.

61 Tamtéž, s. 116.

62 Tamtéž, s. 111–112.

63 Srov. tamtéž, s. 114; DAVYDENKO, V.; MIRCHUK, P. (eds.). *In the Ranks of UPA: A Collection of the Memories of Former Soldiers of the Ukrainian Insurgent Army*. New York, 1957, s. 295. V této skupině patrně postupoval i dřívější velitel sotni Brodyče „Dídyk“. Při překonávání Lužnice jej údajně spláchla řeka a jeho další osud se nepodařilo dohledat. Nelze vyloučit, že s touto skupinou postupoval i velitel lemkovského kureně Bajda.

64 Дуда, Михайло, ref. 9, s. 119–121.

a zamířila k obci Telepovce (dnes Osadné), přičemž její početní stav činil kolem 80 mužů.⁶⁵ Vojákům bylo řečeno, že se účastní propagačního rejdu na Slovensko. Právý cíl cesty neznali.⁶⁶

Československé odhady síly sotně byly obecně vyšší, na úrovni 100–140 osob. Českoslovenští a patrně i polští velitelé se domnívali, že morálka sotně se nacházela na velmi nízké úrovni a doslova „trpěla“ Hromenkovým terorem, aby udržel alespoň zbytky kázně a zabránil množícím se dezercím. Je ovšem sporné, zda lze všechny odloučené příslušníky sotně považovat za dezertéry. Skutečný rozsah dezercí není znám. Z Hromenkových vzpomínek a ze vzpomínek řadového střelce Petra Potičného tento obraz nevyplyvá.⁶⁷ Z výslechových protokolů lze rekonstruovat, že sotňa disponovala cca 80 lidmi, 10 kulometry po 1 000 nábojích, 20 samopaly s 200 náboji na hlavě, 40 puškami, granáty a velitelé pistolemi.⁶⁸

Po přechodu hranic nechal Hromenko sotňu několik dní odpočívat. Dne 18. června se přihlásilo pět zběhů v Hostovicích u Sniny. Mezitím se v Medzilaborcích při přesunu vojáků zřítil most a s ním i jedoucí vozidlo. Zahynuli tři čs. vojáci, další utrpěli těžká zranění. Dne 19. června padli do zajetí další dva partyzáni od Hromenka. Téhož dne ztratil jednoho raněného a mrtvého,⁶⁹ když vyslal četnu pro potraviny do obce Nechválova Polianka a při zpáteční cestě ji překvapila vojenská hlídka. Další potraviny získal v Nižné Jablonce s tím, že *Slováci byli ochotní a přijali je [zásobovací oddíl] pozitivně. Dobře znali ukrajinské povstalce z předchozích rejdů z let 1945 a 1946. Na Slováky učinilo dojem, že Sokolenko [velitel oddílu] zaplatil dolary a českými korunami.*⁷⁰ Při nočním pochodu naopak jinou čs. hlídku zajal, odzbrojil a po výslechu propustil.⁷¹ Dle pozdějšího vyšetřování se však situace odehrála jinak. Velitel hlídky (neznámý četař od útvaru Peter) po náhodném setkání s průzkumníky sotně dobrovolně jednal s Hromenkem, oznámil mu, že s UPA bojovat nehodlá a že jeho útvar brzy odchází do zálohy, a měl mu dokonce nabídnout vlastní zbraně.⁷² Rota Peter byla dle plánu 30. června demobilizována.⁷³

65 Tamtéž, s. 81, s. 119–122.

66 Tamtéž, s. 113.

67 Srov. ABS, f. 307, sign. 307-16-5: Banda UPA „Chromenko“ – všeobecné informace; POTYCH-NYI, Petro. *My Journey*. Toronto–Lvov, 2008, s. 75–84; Дуда, Михайло, ref. 9, s. 111–150.

68 ABS, f. 307, sign. 307-16-5: Banda UPA „Chromenko“ – všeobecné informace.

69 U Nechválovy Polianky padl Ivan Vydra „Fferko“, zajat byl Osyp Tyr „Arkas“, 28. 6. vydán do Polska.

70 DUDA, Mychajlo. *Wielki rajd*. Białystok, 2013, s. 204.

71 Tamtéž, s. 206–207; ŠMIGEL, Michal, ref. 20, s. 118–120: Pohyb sotne „Chromenko“ územím okresov Snina a Humenné – zpravodajské hlášení.

72 ABS, f. 307, sign. 307-77-6: Banderovci – chování čsl. vojska.

73 VHA, f. MNO 1948, k. 34, sign. 32/5/3/4: Odsuny mužstva 2. ročníka – nariadenie.

V noci následně Hromenko vyloupil obec Slovenské Krivé, kde patrně zanechal šest vojáků neschopných pochodu. O dalšího muže přišel v přestřelce.⁷⁴ Dne 17. června se snažil získat další zásoby v Papíně, který však obsadil útvar NB. Při palběném přepadu zahynul jeden partyzán.⁷⁵ Při pátrání po UPA bylo nalezeno větší množství zbraní, pro které již partyzáni neměli munici a které zanechali v lese.⁷⁶ Dne 21. června tábořil Hromenko u Humenského Rokytova (dnes Rokytov pri Humenném), cca 15 km jihozápadně od Telepovců, kde taktéž rekvíroval. Sotňa následně přepadla Parihuzovce, kde zajala osádku stanice NB a sebrala její vybavení. Hranici u Telepovců mezitím překročila sotňa Burlaka. Dne 23. června Hromenka při pochodu zpozorovali civilisté a případ hned hlásili. Pohotovostní oddíl (PO) NB Michalovce zahájil stíhání a vyžádal si asistenci praporu Rys. U Rokytova se sice podařilo zajmout pět partyzánů, ti však byli sotňou zanecháni na místě kvůli zranění a fyzickému vyčerpání.⁷⁷ Posily nedorazily včas, sotňa překonala řeku Laborec a nerušená pokračovala na západ.⁷⁸ Dne 25. června se přihlásil voják sotně ve Slovenském Volovém u Humenného.⁷⁹ Téhož dne postoupil Hromenko do prostoru Vyšných a Nižných Ladičkovců, 15 km jihozápadně Hum. Rokytova, kde se dostal do přestřelky s vojskem a ztratil jednoho střelce.⁸⁰ Zde pravděpodobně usoudil, že se již nachází v dostatečném vnitrozemí na to, aby jej nadále nepronásledovaly pohraniční útvary, a změnil směr postupu na jihozápad.

Mezi 25. a 28. červnem při nočním odpočinku ve vsi Petkovce, 27 km východně od Prešova, Hromenko (dle vlastních slov z denního tisku) zjistil, že za ním ve stejném směru postupuje další sotňa (Burlaka), ale nezamýšlel vyčkat jejího příchodu a pokračoval sám na západ tak, jak mu nařídil Bajda ještě v Polsku.⁸¹ Ve vsi získal kvalitní mapy, ale zároveň přišel o jednoho muže při přestřelce s neznámým útvarem. Padlého Ukrajince nejspíše místní pohřbili a případ nehlásili.⁸² Dne 27. června byl v Hrubově zadržen Vasyl Ševčuk „Kadylo“, polní kaplan kureně Bajdy, který se od sotně odpojil ve Slovenské Krivé. Za pět dní sotňa vyrabovala obec Zlatník a objevila

74 ABS, f. 307, sign. 307-78-5. Do zajetí padli 23. 6. Jan Pečerskyj „Hniv“, Leo Sič „Leo“, Štefan Kruček „Mohyla“, Ivan Hosečko „Vilcha“, Myroslav Surjaka „Slivka“ a Ivan Dik „Panas“. Všichni byli 26. 6. předáni Polákům. Jméno padlého neznámé.

75 Дуда, Михайло, ref. 9, s. 123.

76 ŠMIGEL, Michal, ref. 20, s. 96–115: Situačná zpráva o činnosti a pohybe benderovských tlúp od 2. 6. do 28. 6. 1947.

77 Tamtéž s. 126; POTICHNYI, Petro, ref. 67, s. 77. Lubomyr Tučkyj, Volodymyr Burda, Jaroslav Smečenskyj „Knyč“, Mykola Mnich „Kyrilo“, 26. 6. vydání do Polska.

78 ŠMIGEL, Michal, ref. 20 s. 118–120: Pohyb sotne „Chromenko“ územím okresov Snina a Humenné – zpravodajské hlásenie.

79 Tamtéž; dále ABS, f. 307, sign. 307-78-5. Jednalo se o Mykolu Vasylyka „Špačenka“. Dne 28. 6. byl vydán polským úřadům.

80 Jméno neznámé, pseudonym „Buk“.

81 Дуда, Михайло, ref. 9, s. 126–131.

82 Tamtéž, s. 128–130.

se v okolí Zlaté Bani, kterou 2. července vykradla.⁸³ Zde patrně narazila na první výraznější odpor a několikrát se střetla s útvary 2. praporu PP SNB „Slovensko“, kr. jm. Osyka. Při jednom ze střetů byl odříznut roj velitele Bartla, který následně postupoval Slovenskem samostatně.⁸⁴ Sotňa tak od 17. do 30. června urazila více než 110 km na jihozápad, což při započtení změn trasy, kličkování a bloudění znamenalo rychlost pochodu západním směrem cca 10 km denně, celková trasa pochodu však musela být podstatně delší.

Mezi 3. a 4. červencem překročila sotňa silnici Košice–Prešov a objevila se jižně od Prešova u Meretic (dnes součást Radatic). Při přechodu komunikace se dostala do kontaktu s čs. silami a došlo ke dvěma přestřelkám. V Čierné nad Topľou a v Ruských Peklanech se vzdali tři povstalci. Čtvrtý se vzdal v Lesíčku.⁸⁵ Večer při nasazení utrpěl největší ztráty za celou akci PP SNB Slovensko, když při nehodě porouchaného vozidla u Kendic zahynuli čtyři strážmistři a dalších šestnáct jich bylo zraněno. Příčinou nehody bylo selhání brzd.⁸⁶ Přímoou odpovědnost za tuto nehodu nesli logistické útvary a důstojníci pohraničních pluků SNB, kteří na Slovensko vědomě odeslali vozidla v nevyhovujícím technickém stavu. Dne 5. července obstarával jeden z oddílů sotně potraviny v Jaklovcích, téměř 20 kilometrů jihozápadně od Radatic. Jako i při jiných příležitostech překonaly útvary UPA tímto výkonem odhady čs. velitelů ve schopnosti zdolávat těžký neznámý terén. Hromenko následně postupoval dále na západ přes Žakarovce k Hnilci. Dne 7. července narazil na uzávěru u Poráče, 40 km západně od Jaklovců, okres Spišská Nová Ves.⁸⁷ Pokračoval dále na západ přes Havraní dolinu, kde se stočil na sever, čímž se vyhnul dalším obkličovacím pokusům, a přes Hrabušice mířil jihozápadně na Vernár.⁸⁸ V Žehni se vzdal Ivan Levčuk „Makar“, patrně pocházel z roje Bartla nebo již dříve dezertoval. Dne 10. července v boji u Vernáru padl neznámý příslušník sotně.

Dne 11. července se Hromenka podařilo zpozorovat u Huty (dnes Novoveská Huta) cca 18 km západně od Poráče a následně napadnout v Havraní dolině cca 6 km východně Vernáru. Dva příslušníci byli zajati v hájence Bind u Spišské Nové Vsi.⁸⁹ Sotňa, patrně vyčerpaná nočními pochody a střety, odpočívala před dalším postupem. Dne 15. července se Hromenko násilně zásoboval ve Vernáru a násled-

83 MPČR, VI-D-9, Benderovci ve Zlaté Bani.

84 Дуда, Михайло, ref. 9, s. 133.

85 Vasyľ Volovnyk „Kozak“, Ovan Hibčynskyj „Bihun“, Volodymyr Sosnovskyj „Hrab“ a Volodymyr Dik „Listka“. Bihun a Hrab zběhli ze zásobovací čtyry při rekvírování potravy v Peklanech, dne 16. 7. předání Polsku.

86 ABS, f. 307, sign. 307-44-1: Situační zpráva č. 1.

87 Téhož dne padl do zajetí dezertér sotně Chrina Anton Kocan „Kyt“. Roku 1948 byl patrně vydán do Polska.

88 ABS, f. 307, sign. 307-16-5: Banda UPA „Chromenko“ – všeobecné informace.

89 ŠMIGEL, Michal, ref. 20, s. 129–133: Přehled zpráv od 8. do 12. 7. 1947. Jednalo se o Myrona Chomu „Smilého“ a Ivana Dudiče „Husu“. Oba byli vydáni do Polska 9. 8.

ně nedaleko obce směrem na Nižnou Boču došlo k přestřelce s PP SNB Slovensko. Při ní sotňa utrpěla ztrátu několika raněných, zajatých a tří mrtvých.⁹⁰ Mezi raněnými byl i Hromenko, který utrpěl průstřel ramene.⁹¹ Dne 16. července povstalci přešli Čierný vrch západně od Vernáru a dále postupovali podél hřebenů Nízkých Tater, přičemž opět zmizeli z dohledu. Dva zběhové se přihlásili v Liptovské Tepličce.⁹² Znovu zachycena byla sotňa až 19. července u Velké Vápenice a následně 20. července u Pohorelé, 25 km jihozápadně od Vernáru. Její počty mezitím značně prořídly, neboť trpěla nedostatkem zásob, chorobami a zraněními. V důsledku akcí v posledních několika týdnech působila vyčerpaně a značně zbědovaně. V dané chvíli činil její stav dle čs. odhadů 49 mužů z původních cca 80 v době překročení hranice.⁹³

Dne 18. července se velitel rozhodl sotňu rozdělit na dvě části, patrně z obav před dalším stíháním a pomalým postupem. První, se zdravými a nejzdatnějšími jedinci, měla dále pochodovat na západ jako organizovaný celek, patnáct či osmnáct příslušníků (prameny se různí) ve špatném fyzickém stavu bylo zanecháno na místě vlastnímu osudu a ke zmatení pronásledujících čs. útvarů.⁹⁴ Toto Hromenko údajně provedl tak, že neschopné dalšího pochodu poslal do okolních salaší pro potraviny a mezitím s jádrem sotně vyrazil na západ. Potičnyj ve svých pamětech uvádí, že toto byl *velmi smutný moment, neboť jsme všichni věděli, že kamarádi neschopní pochodu byli zanecháni napospas s pouze malou šancí na přežití*.⁹⁵ Hromenko sám tuto událost ve svých pamětech vůbec nezmínil. Údajně se pro nespécifikované neshody měl oddělit i její útvar polního četnictva, pravděpodobnější však je výkon Hromenkova rozkazu, průzkum či jiné aktivity.⁹⁶ Většina ze zanechaných v následujících dnech padla do čs. zajetí, zemřeli na utrpěná zranění nebo byli zastřeleni, ale dle informací Potičného se nejméně jeden probojoval do Německa.⁹⁷

90 Do zajetí padli Jozef Černýk „Zajac“, Mychajlo Karaševyč „Černomoric“, Andrij Rudavskij „Již“. Zabit byl pseudonym „Bis“. Zajatci byli vydáni do Polska 9. 8. vyjma Zajace, který setrval v Košicích do roku 1948.

91 Дуда, Михайло, ref. 9, s. 141–143.

92 Josef Dmytro „Vorobec“ a Mykola Brevka „Nestor“. Oba vydáni do Polska v roce 1948.

93 ABS, f. 307, sign. 307-20-5: Zprávy o pohybu a činnosti band UPA od 19. do 23. 7. 1947, s. 4–5.

94 Tamtéž, s. 4.

95 POTYCHNYI, Petro, ref. 67, s. 71.

96 ŠMIGEL, Michal, ref. 20, s. 141–147: Zpravodajský přehled zpráv od 19. do 23. júla 1947; s. 552–554: Protokol o výpovědi sepsaný s Vasylem Brevkou 22. 7. 1947; s. 555–557: Protokol o výpovědi spísaný s Julianem Krilem 24. 7. 1947; s. 557–559: Protokol o výpovědi spísaný se Stefan Kucharem 23. 7. 1947, a další.

97 POTYCHNYI, Petro, ref. 67, s. 72. V následujících dnech padli do zajetí nebo zemřeli v okolí Velké Vápenice Vasyl Brevka „Kavka“, Štefan Kuchar „Arsen“, Julian Kril „Pavlik“, Dmytro Marcelaj „Hryc“ (zajat zraněn, zemřel v nemocnici), Andrij Pudlik „Bystryj“, pseudonym „Javir“ (zastřelen na Vyšné Boci západně od Vápenice), Emilian Cylupa „Hruška“. Jedna skupinka se vydala směrem na jih k maďarské hranici. Z této se čtyři příslušníci vzdali 30. 7. v Gočaltově

U Ďumbieru navštívil Hromenko turistickou chatu, kde se rekreaovali čeští turisté. Obdržel zde mapy Moravy a zásoby.⁹⁸ Dne 21. července tábořil na salaši u Polomky nedaleko Závadky nad Hronom a následně u vrcholu Ďumbieru. V noci narazil na uzávěru praporu SNB Javor na Čertově svatbě, kterou prorazil za cenu dvou mrtvých, několika raněných a pěti zajatých v následujících dvou dnech. U těchto ztrát nelze přesně rozlišit, které se týkaly zanechané skupiny a které jádra sotně. Sám Hromenko zmiňuje pouze jednoho mrtvého, který padl v přestřelce u Nižné Boče. Zároveň přidal údaj o dvaceti mrtvých a raněných čs. vojácích, který však v čs. pramenech nemá žádnou oporu.⁹⁹ Dne 23. července dorazila sotňa k Liptovskému Mikuláši, kde vykradla několik salaší a prošla Malužinou. Dne 26. července se zásobila v Pavčině Lehotě a Gôtovanech a směřovala k Ružomberoku. Pokračovala jihozápadně přes Latiborskou Hoľu, ovšem za cenu jednoho padlého a raněného. V lesích je navigoval místní pasák ovcí, jenž je varoval před uzávěrami vojska.¹⁰⁰ Dne 30. července byl zajat patrně průzkumník sotně Mychajlo Hryčko „Dnipro“. Jednalo se o posledního zajatce sotně Hromenka na Slovensku. Na uzávěru u Ružomberoku Hromenko reagoval originálně a odvážně. V duchu přísloví „Pod svícem je největší tma“ obešel postavení čs. sil v noci přímo skrz město.¹⁰¹ Koncem července byl počet příslušníků odhadován na čtyřicet mužů.¹⁰²

Ve stejné době bylo vedení operací proti sotním UPA na středním Slovensku převedeno z velitelství 10. pěší divize v Košicích (velitel gen. Emil Perko) na velitelství 4. divize v Banské Bystrici (velitel gen. Július Nosko). Nosko uznal za nereálné s dostupnými silami provádět stíhání dvou sotní naráz a rozhodl se přesměrovat všechny dostupné jednotky k zachycení a obklíčení bojovnější a agresivnější sotně Burlaky.¹⁰³ To znamenalo, že útvary nasazené proti Hromenkovi byly odveleny na východ, což jeho sotni umožnilo takřka nerušený a nepozorovaný postup dále. Hromenko navíc omezil styky s civilisty, čímž se stal jeho pohyb pro čs. stranu nepřehledným a těžko zjištělným. Začátkem srpna se předpokládal jeho pohyb směrem do Velké Fatry v prostoru mezi Turčianským Svätým Martinem a Banskou Bystricí.¹⁰⁴ Dne 5. srpna okradl salašníka u Horného Jasenného, okres Turč. Sv. Martin. Téhož dne se u Rajce setkal s českými turisty, od nichž získal další mapy. Dne 6. srpna se patrně blí-

západně od Rožňavy: Bohdan Dobrovskij „Bohdan“, Ivan Thyř „Pidkova“, Michal Levkovyč „Lipa“, Vasyl Kraveckij „Solovyj“.

98 POTYCHNYI, Petro, ref. 67, s. 73.

99 ДУДА, Михайло, ref. 9, s. 144.

100 POTICHNYI, Petro, ref. 67, s. 75.

101 Tamtéž, s. 75–76; Дуда, Михайло, ref. 9, s. 146–147.

102 ABS, f. ZSGŠ, podfond 2. odd HŠ, roč. 1947, čj. 15206 taj.: Přehled o činnosti band UPA v ČSR v době od 10. 6. do 13. 8. 1947, s. 5.

103 ABS, f. 307, sign. 307-74-8: Benderovci – podanie zprávy.

104 ABS, f. ZSGŠ, podfond 2. odd HŠ, roč. 1947, čj. 15206 taj.: Přehled o činnosti band UPA v ČSR v době od 10. 6. do 13. 8. 1947, s. 5a.

žil k Trenčínu, překonal Váh a 10. srpna vstoupil Vlárským průsmkem na Moravu. Řeku Moravu překročil u Uherského Hradiště kolem 15. srpna na nalezených člu-
nech.¹⁰⁵

Hromenko se údajně chtěl kompletně vyhnout kontaktům s civilisty, nedostatek map a dalších nutných zásob ho k tomu však donutily. Do Jestřabic, jihovýchod-
ně od Bučovic, vyslal rozvědku. Lidé prý sice nebyli tak přátelští jako na Slovensku
a nechtěli dát tolik potravin, ale základní potřeby sehnali. VÚ 4523 Kroměříž však
připravil 19. srpna v obci léčku. Podařilo se zajmout jednoho z průzkumníků sotně
Jaroslava Tečjaka „Derkače“, který poskytl informaci o tom, že sotňa se na Moravě
pohybuje pouze v noci a přes den odpočívá v hustých lesích.¹⁰⁶ Na místě byl později
zajat ještě jeden Ukrajinec, Josef Tyček (pseudonym neuveden). Při lépe provedené
akci mohli být zajati další tři partyzáni, těm se však ze vsi podařilo ustoupit.¹⁰⁷

Po této zkušenosti již Hromenko další sídla na Moravě a v Čechách nenavště-
voval. Navíc se z obavy před pronásledováním rozhodl vyčlenit ze sotni desetičlen-
ný oddíl, který měl pochodovat severozápadně nad Brnem, zatímco Hromenkova
skupina pokračovala jižní trasou. Obě skupiny se poté sešly až v Německu.¹⁰⁸ Sotňa
se živila pouze tím, co našla v lesích a na polích. Nadšení ve zbytku útvaru vyvola-
lo pole tabáku, na které partyzáni po cestě narazili.¹⁰⁹ Další pohyb sotně v ČSR již
nebyl zaznamenán a lze jej rekonstruovat pouze na základě dochovaných pamětí. Její
počet se po přestřelce v Jestřabicích ustálil na cca 35 mužích, rozdělených na skupiny
25 + 10.

Dne 27. srpna Hromenko rekvíroval zásoby v Okřešicích, 5 km severozápadně
od Třebíče. Dva členové, kteří buď konali průzkum, nebo se od těla sotně oddělili,
postupovali jižněji a 29. srpna se pokusili získat mapy na místním národním výbo-
ru (MNV) obce Hory u Dačic. Předseda MNV, bývalý partyzán František Dvořák
ozbrojený kulovnicí chtěl oba muže zadržet, přičemž byl v potyčce postřelen do bři-
cha a na následky zranění zemřel.¹¹⁰ Tento případ byl často uváděn jako *jedna z mno-
ha vražd spáchaných banderovci na území ČSR*. Je na posouzení čtenáře, zda lze ten-
to incident, v němž byly obě strany ozbrojeny, nazvat vraždou, či dokonce *zákeřnou
vraždou*.¹¹¹

105 ДУДА, Михайло, ref. 9, s. 146–147.

106 ŠMIGEL, Michal, ref. 20, s. 191–209: Zpravodajský přehled od 14. 8. do 21. 8. 1947.

107 ДУДА, Михайло, ref. 9, s. 147–149.

108 Tamtéž, s. 82

109 Tamtéž, s. 151.

110 ABS, f. 307, sign. 307-102-6: Zavraždění předsedy MNV Dvořáka v Horách, okr. Dačice.

111 KAUCKÝ, František; VANDŮREK, Ladislav. *Ve znamení trojzubce*. Praha, 1965, s. 11. Citace
z *Rudého práva*, 2. 9. 1947. Novináři Rudého práva ve své zprávě dále uvedli, že je třeba připo-
menout, že to bylo Svobodné slovo [deník Československé národně socialistické strany], které
doporučovalo, aby banderovským banditům byl dán volný průchod. Nutno dodat, že nebýt in-
formační kampaně vedené KSČ, k této události by nejspíš vůbec nedošlo.

Jiná oddělená Hromenkova skupinka v počtu tří mužů narazila v noci 29. srpna na hlídku SNB u Hladové, 10 km severovýchodně od Telče. Všichni tři partyzáni postupně unikli směrem na západ. Dalších devět partyzánů se téhož dne pohybovalo v lesích mezi Blížkovem a Netínem 9 km severozápadně od Velkého Meziříčí. Rozsáhlá pátrací akce však skončila neúspěšně, protože dalšího dne byla zpráva o výskytu partyzánů dementována, neboť se jednalo o čs. útvar.¹¹² Je tedy patrné, že Hromenko rozhodl o roztroušeném postupu sotně terénem tak, aby bylo zjednodušené její zásobování a naopak se komplikovalo stíhání v důsledku rozsáhlejšího operačního prostoru a menší velikosti skupin. Partyzáni se pohybovali terénem mezi Moravskými Budějovicemi a Žďárem nad Sázavou o šířce až 70 km, což vylučovalo možnost umrtvení civilního života v jednotlivých oblastech z důvodu enormních ekonomických ztrát. Proti těmto skupinkám nasadilo velení stopadesátičlenný motorizovaný vojenský oddíl ze Znojma spolu s místními asistenčními jednotkami, tedy maximálně 400 osob na 70 km úsek.¹¹³ Strážní oddíly byly málo početné a nedostatečně vybavené pro statickou strážní činnost ve dne, natož pro noční stíhání. Výsledkem byla nedostatečně obsazená linie, kterou se partyzánům dařilo rychlými nočními pochody překonávat. Těžkopádnost velení spolu s nedostatkem nasazeného vojska neumožňovala úspěšné vedení operací v Čechách a na Moravě. Dosahováno bylo dílčích, spíše náhodných úspěchů.

Hromenko směřoval přes Brno k Jihlavě, aby se vyhnul předpokládané uzávěře mezi Brnem a Znojmem. Z Jihlavy pokračoval na Novou Ves, Roštejn, Studenou, Český Rudolec a Landštejn. Dne 24. srpna dorazil k Artolči, jihovýchodně od Nové Bystřice, kde plánoval přejít do Rakouska. Nevěděl však, kudy vede hranice mezi americkým a sovětským okupačním pásmem. Hranici do Rakouska v tomto prostoru nakonec překročil a vzápětí v Gramettenu zjistil, že se jedná o sovětské okupační pásmo. Přesto se rozhodl nevracet do ČSR a pokračoval dále Rakouskem. Dne 5. září Ukrajinci minuli Gross Gerungs a 8. září dorazili k Rohrbachu nedaleko německých hranic. Zde kontaktovali civilisty, neboť potřebovali informace o režimu na hranici. Rakušané je údajně *slavnostně uvítali*.¹¹⁴ K hranici je následně odvedl místní občan a 9. září se tak ocitli v Německu. Dne 10. září 1947 se skupina vzdala americkým okupačním jednotkám, po dvou a půl měsících a více než 1 000 kilometrech rejdu. Mimo uvedených ztrát byli na území ČSR zajati ještě dva příslušníci sotně. Dne 4. září se vzdal Volodymyr Vojtovyč „Rjab“, patrně jeden z mužů zanechaných u Velké Vápenice, a Pavel Bučkovskij „Bak“, zajatý na neuvedeném místě. Symbolickou tečkou za činností sotně Hromenko na území ČSR bylo zjetí politického pracovníka sotně Dmytra Rjabka „Zorjana“ u Jindřichova Hradce 16. října 1947, když se snažil probít do Německa se skupinou dalších důstojníků a funkcionářů OUN(b)/UPA ze Zakerzoní.¹¹⁵

112 ABS, f. ZSGŠ, podfond 2. odd HŠ, roč. 1947, čj. 15426/taj.: Situační zpráva z 31. VIII. 1947.

113 Tamtéž, Situační zpráva z 30. VIII. 1947.

114 POTICHNYI, Petro, ref. 67, s. 84.

115 ABS, f. 307, sign. 307-78-5: Seznam příslušníků UPA...

Dle čs. záznamů ztratila sotňa Hromenko při přechodu ČSR čtyři popravené na rozkaz velitele¹¹⁶ (patrně mystifikace nebo celkový počet trestů smrti udělených u sotně v letech 1944 až 1947), 7 padlých v boji, 38 zajatých a 10 dobrovolně přihlášených. Z tohoto počtu k této sotni část patrně nepatřila.¹¹⁷ Z pozdějších výkazů vyplývá, že sotňa Hromenko utrpěla ztráty 44 zajatých a 7 zabitých.¹¹⁸ Rozdíl v počtu zajatých je způsoben buď špatnou evidencí, zpřesněním údajů, nebo okamžitým předáním některých zajatců Polsku, které je v období první poloviny roku 1947 doloženo.¹¹⁹ Dochovalo se 33 výslechových protokolů příslušníků sotně Hromenka, z nichž vyplývá, že naprostá většina se vzdala dobrovolně a bez boje.¹²⁰ Ze závěrečné zprávy vyšetřovací komise (tzv. Komise pro vyšetřování zločinů banderovských tlup) vyplývá, že předpokládaný původní počet činil 108 mužů, z nichž 45 bylo zajato, 7 zabito, 4 popraveni na Hromenkův rozkaz a 56 jich dorazilo do Německa.¹²¹ Tento odhad je však vůči realitě navýšen co počtu úspěšných účastníků v důsledku přehnaného odhadu síly sotně.¹²² Dle Potičného do Německa dorazilo 47 osob, které byly v letech 1944 až 1947 spjaty se sotní.¹²³ O úspěšném přechodu Hromenkovy skupiny do Německa čs. úřady věděly nejpозději 20. září 1947.¹²⁴

Sotňa Burlaka

Sotňa Burlaka vznikla v létě 1944 poblíž Baligrodu a zpočátku počtem připomínala spíše kureň než sotňu, Volodymyr Ščyhelskyj „Burlaka“¹²⁵ údajně tou dobou vedl až 2 000 mužů, většinou dezertérů z tzv. Ukrajinské pomocné policie (Ukrainische Hilfspolizei) v německé službě, včetně jeho samotného, a místních Ukrajinců

116 V soupisu zajatých a padlých jsou uvedena jména popravených Vasyl Kuckyj „Šohaj“, pseudonym „Kaštan“, pseudonym „Koriň“, pseudonym „Kurnyj“.

117 ŠMIGEL, Michal, ref. 20, s. 191–209: Zpravodajský přehled od 14. 8. do 21. 8. 1947.

118 ABS, f. 307, sign. 307-78-5: Seznam příslušníků UPA, kteří byli zajati neb zastřeleni nebo kteří byli předáni Polsku, neb jsou v internačním táboře zajištěni.

119 Dle některých výkazů bylo do 15. 9. 1947 Polsku předáno 69 osob. Lze však pochybovat, že se ve všech případech jednalo o příslušníky OUN(b) nebo UPA. Viz ABS, f. 307, sign. 307-74-8: Situační zpráva o pohyboch UPA k 15. septembru 1947.

120 Tamtéž, s. 505–579: Výslechové protokoly zajatců ze sotně Hromenka.

121 ŠMIGEL, Michal, ref. 20, s. 1059–1066, zejména s. 1062–1065: Věc: Vyšetřování Banderovců – závěrečná zpráva.

122 Viz tabulka v kapitole Statistiky akce B níže.

123 Потічний, Петро, ref. 9, s. 60.

124 ABS, f. 307, sign. 307-102-7: Zprávy o tlupách UPA z Německa.

125 Životopis Volodymyra Ščyhelského byl opakovaně zpracován v různých pracích. Nejrelevantnější je v textech ŘEPA, Tomáš. *Burlak – velitele sotně UPA, jeho život a boj* a GAJDOŠ, Marian; KONEČNÝ, Stanislav. *Volodymyr Ščyhelskyj – Burlaka a jeho košická anabáza*. Oboje in: ŠMIGEL, Michal a kol. *Ozbrojený protikomunistický odpor v krajinách strednej a východnej Európy (1944–1953)*. Banská Bystrica, 2019, s. 369–397.

z různých příčin utíkajících do lesů.¹²⁶ V téže době provedla sotňa 6. srpna 1944 tzv. baligrodský masakr, při kterém přišlo za nevyjasněných okolností o život 42 Poláků.¹²⁷ Dne 8. srpna 1945 došlo k přeformování jednotky a sloučení s několika dalšími, čímž vznikl kureň „Ren“, v němž Burlaka velí jedné ze sotní. Později přešel pod kureň Bajda. V letech 1945–1946 sotňa bojovala především proti 8. a 9. pěší divizi polské armády. Sám Burlaka označil tyto boje spíše za vlažné, přičemž tento fakt přičítal probíhající reorganizaci polské armády.¹²⁸ Sotňa bránila vysídlování ukrajinských vsí, a to nejčastěji tím způsobem, že na polské oddíly nastražila léčku nebo je napadla přímo ve vsi při vysídlování, a prováděla odvetné teroristické akce proti polskému obyvatelstvu. Tato taktika mohla být úspěšná především díky faktu, že polské jednotky byly málo početné, demoralizované a špatně vyzbrojené. UPA zde navíc operovala v členitém řídkém osídleném terénu obývaném lidmi sympatizujícími s povstanci. I jeho sotňa se účastnila bojů o Birczu a dalších větších operací ukrajinského podzemí v Polsku.

Akce Wisła znamenala pro sotňu ztrátu zpravodajství a zásobování. Dne 1. června 1947 se k Burlakovi, u jehož útvaru tou dobou pobývaly ještě sotně Krylač a Lastivka, celkem 250 mužů, dostavil zástupce krajového providnyka OUN(b) na Zakerzoní Vasyl Halasa „Orlan“ a po zhodnocení situace velitelům nařídil přesunout se do prostoru Krynica (cca 20 km od slovenské hranice) a navázat spojení se sotňami tam operujícími či mířícími a předat jim rozkazy.¹²⁹ Po Burlakových námitkách, že i tam polská armáda provede vysídlení, a návrhu na odchod na Západ, mu Orlan udělil ústní souhlas jednat dle vlastního uvážení a pověřil ho velením nově utvořenému kureně Burlaka, jenž měl vzniknout spojením sotní přemyšlowského kureně Hromenko, Krylač, Lastivka, Burlaka a všech ostatních jednotek operujících v polských Beskydech. S těmito útvary byl pak dle rozkazu oprávněn provést rejd na Západ.¹³⁰ Ve své výpovědi Burlaka tvrdil, že pro odchod do Rakouska či Německa se rozhodl ještě též den.¹³¹ Lehce odlišný popis podává deník sotně Krylač, dle které o odchodu sotní na Západ rozhodl krajový provid OUN(b) spolu s velením vojenské oblasti 6 San dne 25. května 1947 a zprávu obdrželi zašifrovanou 31. května v kurýrním listu.¹³²

Začátkem června se skupině po náročném pochodu a mnoha bojích podařilo prorazit několikeré obklíčení. Velitelé Lastivka a Krylač padli v boji (3. a 13. června 1947), jejich sotně se de facto rozpadly. Po vlně dezercí (jen ze sotně Burlaka 22 osob za první polovinu června), způsobených snahou dostat se k vysídlovaným rodinám, hladem, vyčerpáním apod., promluvil velitel 14. června ke shromážděnému útvaru

126 MPČR, VI-D-15: Životopis Burlaka.

127 Údajně se jednalo o odvetu za předchozí vraždu několika Ukrajinců Poláky nebo rudými partyzány.

128 Tamtéž.

129 MPČR, VI-D-15: Protokol sepsaný s Wolodymirem Szczyhelskym, s. 2.

130 ДУДА, Михайло, ref. 9, s. 112.

131 MPČR, VI-D-15: Životopis Burlaka.

132 Літопис УПА, ч. 14: Денники сотні „Крилача“. Toronto, 1987, s. 127.

a všem mužům oznámil, že mohou svobodně odejít. Této možnosti využilo 24 vojáků.¹³³ V následujících dnech ztratil v bojích dalších 12 mrtvých a 13 nezvěstných. Dne 17. června se k sotni nedaleko čs. hranice přidala skupina osob z civilní sítě OUN(b), mezi nimi i v literatuře známá Olha Chanas „Ofélie“, a 22 doposud odříznutých vojáků ze sotně Lastivky.¹³⁴ Vojáci při pochodu prakticky neustále trpěli hladem a naprostým fyzickým vyčerpáním. Dne 15. června při obklíčení na kótě 437 u obce Rybne si Burlaka zapsal:

Vojáci se sotva táhnou. Všichni jsou silně vyčerpaní. Nepřítel dál běží za námi. V 15:30 dobýváme vrch 437, kde jsou našťestí zákopy, asi po Hromenkovi. Zaujímáme kruhovou obranu a připravujeme se na poslední boj. Přecházím po celé linii a připravuji chlapce. Upozorňuji, aby přesně stříleli a šetřili munici, aby nikdo neztratil život zbytečně, ale aby ho draze prodal. Pod vrchem je slyšet polštinu.

*Vytahujeme všelijaké zprávy a dokumenty a pálíme je. Každý je odhodlaný zemřít, ale hrdinsky. Píšu ještě na leták Polákům, který jsme našli u mrtvého Poláka. Vysvětluji jim cíle našeho boje a budoucnost jejich státu.*¹³⁵

Polské síly se však nakonec stáhly, patrně v důsledku vlastního vyčerpání. V noci se sotni podařilo uniknout a přes Bukowiec si prorazit cestu do lesního komplexu Chryszczata, jihozápadně od Baligrodu. Dne 18. června se Burlaka spolu se zbytky sotní Krylač a Lastivka ukrýl v beskydském pohoří. I zde jej však dostihly pronásledující polské jednotky. Při bojích ztratil dalších 17 mužů. Celkový stav sotně byl velmi špatný, mužstvo demoralizované, podvyživené a fyzicky vyčerpané.¹³⁶ Všechny sotně utrpěly těžké ztráty. Početní stav klesl z původních cca 250 vojáků (květen 1947) na cca 100 včetně civilní sítě. Z dochovaných deníků vyplývá, že ke konci února 1947 sotňa Burlaky disponovala 124 vojáky, v dubnu 109 vojáků a ke konci května 104 vojáky, při přechodu hranice ČSR to bylo již pouze 44 mužů plus civilní síť plus vojáci ze sotní Krylače a Lastivky. Jinými slovy od února do 17. června 1947 utrpěla sotňa ztráty 80 mužů neboli 65 % stavu. Více než polovinu stavu reformované sotně Burlaky tak tvořili vojáci sotní Krylače a Lastivky a příslušníci civilní sítě. Přesný počet nelze určit, neboť další soupis osob pochází až z konce srpna 1947, kdy Burlaka sotňu rozdělil na sedm samostatných oddílů v síle 68 osob.¹³⁷ Není jisté, kolik přesně vojáků na území ČSR bylo k tomuto dni zabito, zajato a především dezertovalo.¹³⁸ Z deníku sotně Krylač vyplývá, že část čtyř sotně Burlaka a Lastivka se při boji 3. června odloučily a později se probily do SSSR.¹³⁹ Od Přemyšlu k čs. hranicím

133 Літонис УПА, č. 13: Денники відділу „Бурлаки“. Toronto, 1986, s. 46–55.

134 Tamtéž, s. 60.

135 Літонис УПА, č. 14, s. 145–146. Překlad autora.

136 Tamtéž, s. 61–65.

137 Літонис УПА, č. 14: Денники сотні „Крилача“, s. 195–197. Uvedeno včetně soupisu pseudonymů.

138 Tamtéž, s. 294–299.

139 Літонис УПА, č. 14: Денники сотні „Крилача“, s. 132.

urazila sotňa více než 200 km vzdálenosti. Mnohá obklíčení se Ukrajincům podařilo překonat jenom díky tomu, že nebyla včas uzavřena, uzávěra byla příliš slabá nebo si je polští vojáci spletli s vlastní jednotkou.¹⁴⁰ V noci z 21. na 22. června 1947 tak „kureň“¹⁴¹ Burlaka překročil čs.-polskou hranici údolím Udavy nedaleko Telepovců. Kontakt s Hromenkou sotní se v lese ani přes několikadenní úsilí nepodařilo navázat, neboť ta již přešla čs. hranice a mířila do Německa. Burlakovi se Hromenka sice nalézt nepodařilo, ale hledal ve správném prostoru, což dokazuje fakt, že hranici překročil v totožné oblasti a trasa pochodu východním Slovenskem se do doby větších srážek s čs. silami víceméně shodovala.

Bezpečnostní orgány ČSR zaznamenaly pohyb sotně ještě v den přechodu hranice 22. června, kdy ji při stravování na kraji lesa zpozorovala vojenská hlídka velitelství Teplice. Téhož dne narazil Burlaka ještě na další dvě hlídky, přičemž první oklamal tvrzením, že jsou Poláci a zabloudili, a druhou hlídku v počtu šesti mužů se mu podařilo zajmout. Zajatí Slováci se měli vyjádřit v tom smyslu, že s UPA bojovat nechtějí, ale musí proto, že je k tomu nutí čeští důstojníci.¹⁴² Po odzbrojení byli zajatci propuštěni.¹⁴³ O půlnoci 22. června dorazila Burlakova sotňa k Parihuzovcům, 5 km jihovýchodně od Telepovců. Po zjištění, že v obci se nachází jen několik příslušníků NB na místní stanici, sotňa budovu obklíčila, po krátké přestřelce obsadila a zajala čtyři muže. Dalším dvěma se podařilo utéct.¹⁴⁴ Sotňa poté obec vyrabovala, zanechala v ní jednoho raněného¹⁴⁵ a zamířila dále na jih k Pčolinému, kde se 24. června střetla s další slabou hlídkou. Jeden příslušník původem od Lastivky dezertoval, patrně poté, co sotňa nalezla letáky vyzývající partyzány k přihlášení se čs. úřadům.¹⁴⁶ Po získání obživy se Burlaka z obce rychle stáhl, aby nepadl do obklíčení. O dva dny později sotňa překvapila a zajala další hlídku, tentokrát v obci Pichné, 5 km jihozápadně od Pčolinné.¹⁴⁷ Poněvadž se partyzánům podařilo zajmout celou hlídku, rozhodli se v obci přenocovat. Zde se Burlaka stočil na západ a 30. června dorazil k Dedačovu, 11 km od Pichné, kde si zaopatřil další zásoby. Po cestě povstalci obešli několik hlídek, ale boji se vyhýbali. Zároveň však další čtyři vojáci dezertovali.¹⁴⁸

140 Vojáci UPA byli často oblečeni do ukořistěných polských uniforem a někteří polštinu plynně ovládali. Zmást menší polské útvary bez spojení s velením tak mohli vcelku snadno.

141 Vzhledem k tomu, že oddíl tou dobou síly kureně nedosahoval, bude v práci jednotka Burlaky i nadále označována jako sotňa.

142 *Літопис УПА*, č. 13: *Денники відділу „Бурлаки“*, s. 68. Toto tvrzení je sporné, neboť do úrovně praporů byly čs. jednotky striktně děleny na české a slovenské a operacím v červnu 1947 velel gen. Emil Perko, slovenské národnosti.

143 MPČR, VI-D-15: Protokol sepsaný s Wolodymirem Szczyhelským, s. 6.

144 Tamtéž, s. 6–7.

145 Byl zajat téhož dne. Jednalo se o Mychajla Laveckého (správně Loveckýj) „Veselého“. Dne 28. 6. byl vydán do Polska.

146 *Літопис УПА*, č. 13: *Денники відділу „Бурлаки“*, s. 71.

147 MPČR, VI-D-15: Protokol sepsaný s Wolodymirem Szczyhelským, s. 7.

148 *Літопис УПА*, č. 13: *Денники відділу „Бурлаки“*, s. 74.

Sotňa pokračovala západne a zrychlila pochod. Dne 1. července se zúčastnila svatby v Hrubově a nejspíše zde se Burlaka dozvěděl, že před ním postupuje Hromenko.¹⁴⁹ Dne 3. července dorazila sotňa k vesnici Kvakovce, 23 km jihozápadně od Dedáčova, obec dle čs. pramenů vyrabovala a získala mapy. Burlaka nicméně psal o *dobrém přijetí místními*.¹⁵⁰ Tyž den se v Koškovcích přihlásili čtyři dezertéři ze sotně.¹⁵¹ Dne 5. července, pět dní po Hromenkovi, dosáhl Burlaka Zlatníku. Do obce vzhledem k silné přítomnosti vojska nevstoupil a obešel ji jižně směrem na Zlatou Baňu.

Dne 7. července se sotňa střetla s PP SNB Slovensko na úzavěře v lese Dúbrava 10 km jižně od Prešova a utrpěla ztráty dvou raněných. Následující den se pokusila prorazit cca 8 km jižně od Dúbravy nedaleko Mirkovců, byla však znovu odražena. Uzávěru mezi Prešovem a Košicemi sotňa překonala až 9. července u Drienova, 3 km jihozápadně Mirkovců. Dále postupovala na Ruské Pekľany, kde si 10. července obstarala zásoby.¹⁵² Na rozdíl od Hromenka vysílal Burlaka k zásobování celou sotňu, nikoli pouze vybrané útvary, čímž se kolem něj vytvářel dojem bojovnější a především agresivnější sotně a přitahoval na sebe pozornost velení.

Dne 13. července k překvapení čs. strany Burlaka protáhl obcí Zlatá Idka 20 km západně od Košic a 30 km jihozápadně od Ruských Pekľan, z čehož jasně vyplývalo, že se vyhnul všem uzávěrám a nepozorovaně obešel postavení čs. sil. Odtud táhl dále na západ přes vrch Trohanka, kde narazil na útvary čs. armády a ztratil tři mrtvé. Sotňa se zřejmě dostala do obklíčení, které ale nebylo dostatečně silně obsazeno a které relativně snadno prorazila.¹⁵³ Čs. armáda utrpěla ztráty dvou raněných, jednoho padlého a několika zajatců, které Ukrajinci propustili. Burlaka pokračoval dále na západ k osadě Štos cca 5 km od Trohanky. Odtud postupoval de facto v Hromenkových stopách, čehož si byl vědom.¹⁵⁴ Následující dny se i Burlaka ztratil z dohledu, postupoval v noci a přes den odpočíval v lesích. Jeho pohyb se předpokládal v prostoru Trohanka (16. července), kde narazil na průzkum praporu Rys a přišel o dva muže.¹⁵⁵ V boji byl zajat český voják aspirant Vladimír Gar, kterého nechal Burlaka propustit.¹⁵⁶ K dalšímu boji došlo 20. července u Hnilce (jeden mrtvý a raněný).¹⁵⁷

Burlaka byl nucen uhýbat z trasy a svádět těžší boje než Hromenko, z čehož pramenilo devítidenní zpoždění za první sotňou. U Hutý 5 km jihozápadně od Spišské

149 MPČR, VI-D-15: Protokol sepsaný s Wolodymirem Szczyhelskyim, s. 8–9.

150 *Літопис УПА, ч. 13: Денники відділу „Бурлаки“*, s. 76.

151 Kost Šarupaj „Hjuvej“, Volodymyr Andrušečko „Zenko“, Volodymyr Kmeť „Slavko“ a Hryhorij Kuzma „Haj“.

152 MPČR, VI-D-15: Protokol sepsaný s Wolodymirem Szczyhelskyim, s. 1–2.

153 ŠMIGEL, Michal, ref. 20, s. 139–141: Zpravodajský prehľad od 18. do 19. júla 1947.

154 MPČR, VI-D-15: Protokol sepsaný s Wolodymirem Szczyhelskyim, s. 2.

155 Pseudonymy „Chytrun“ a „Konar“.

156 *Літопис УПА, ч. 13: Денники відділу „Бурлаки“*, s. 83.

157 Byl zabit pseudonym „Hrin“.

Nové Vsi narazil na tři čtyř praporu Rys a při srážce ztratil jednoho mrtvého a několik raněných, nicméně opět prorazil a pokračoval západně k Vernáru. Čs. strana přišla o jednoho padlého. Dne 24. července v noci Burlaka překonal komunikaci Vernár–Hranovice, kde se mu podařilo získat potraviny a zajmout des. Jana Lišku z praporu Lev. Prozradilo jej zvonění telefonu, který obsluhoval. Následující ráno se vrátil k jednotce.¹⁵⁸ Velitelství Teplice sice správně odhadlo pohyb sotně, nicméně opět nevybudovalo dostatečně silnou uzávěru. Tento fakt vyplývá i z toho, že Ukrajinci slabé hlídky zajímali vcelku a o pohybu sotně tak neměl kdo včas informovat.¹⁵⁹

Dne 26. července se sotňa dostala pod palbu a ztratila jednoho raněného, prapor Rys dva raněné zajatce. Oba byli kvůli neschopnosti chůze zanecháni na místě. Dne 27. července došlo ke střetu u vrcholu Úplaz, kde prapor Rys ztratil další tři zajatce (všechny raněné), které nechal Burlaka ošetřit a propustit. O den později byla sotňa napadena praporem Tygr u Velké Vápenice, kde byl získán jeden zajatý Ukrajinec, další byl zabit.¹⁶⁰ Stále častější přestřelky svědčily o tom, že kolem sotně se stahuje obklíčovací smyčka. Velitelství Teplice mezitím vybudovalo uzávěru okolo Malužině, kterou se Burlaka pokusil překonat 31. července. To se mu ani za cenu tří padlých¹⁶¹ ve střetu s praporem Rys nepodařilo, nicméně plán čs. strany na obklíčení sotně takéž nikoli. Mezi raněné patřili jeden ze zdravotníků sotně, řadový střelec a Burlakův pobočník, těžce raněný do hlavy. Burlaka u něj zanechal vzkaz, v němž žádal jeho lékařské ošetření. Raněný však zemřel dříve, než byl nalezen.¹⁶² U Malužině se po třech dnech přihlásili ještě dva zběhové.¹⁶³

Proti Burlakovi bylo od třetí dekády července nasazováno stále více jednotek velitelství Teplice. Burlaka se tedy ocitl ve stavu permanentního pronásledování a stíhání, kdy se mu již nedařilo pronásledovatele natolik mást a stírat stopy. Příčiny tohoto stavu lze hledat v rostoucích zkušenostech čs. jednotek, rostoucí síle soustředěných útvarů a ve velikosti a chování sotně. Dne 29. července nařídilo velitelství Teplice za souhlasu Povereníctva vnútra zákaz chození do lesů a stažení dobytka z hor, aby se sotňa dále nemohla zásobovat a aby přišla o možnost získávat od civilistů informace o pohybech čs. sil.¹⁶⁴ Dne 31. července narazil Burlaka na silnou uzávěru vojska a SNB mezi Ma-

158 ŠMIGEL, Michal, ref. 20, s. 148–159: Zpravodajský přehled od 23. do 28. júla 1947.

159 MPČR, VI-D-15: Protokol sepsaný s Wolodymirem Szczyhelskyim, s. 14.

160 Srov. ABS, f. 307, sign. 307-16-5: Všeobecné informace o bandě UPA „BURLAK“; ŠMIGEL, Michal, ref. 20, s. 148–159: Zpravodajský přehled od 23. do 28. júla 1947. Do zajetí padl Ivan Symčyk „Iskra“, kterého polní četnictvo sotně patrně zapomnělo na hlídce. Dne 9. 8. byl vydán do Polska. Mrtvý povstalec není v jiných pramenech zmínován.

161 Mychajlo Vasylyk „Kyvoj“, pseudonymy „Orest“ a „Sosna“.

162 ŠMIGEL, Michal, ref. 20, s. 159–167: Zpravodajský přehled od 28. júla do 2. aug. 1947. Překlad textu nalezeného u mrtvého: *Čsl. červený kříž. Prosíme Vás, abyste našeho raněného vojáka, kterého zranili Vaši vojáci, ošetřili a zacházeli s ním tak, jak jsme my zacházeli s Vašimi zajatci. Podpis: Ukrajínští povstalci.*

163 Severin Karpa „Chrušč“ a Lubomyr Čermak „Chrušč“.

164 ABS, f. 307, sign. 307-7: Mimořádné opatření pro civilní obyvatelstvo – nařízení.

lužinou a Nižnou Bocou 15 km od Liptovského Mikuláše. Sotňa se pohybovala v odkrytém terénu a nepřipravena k boji ztratila tři mrtvé a osm raněných během tří dnů. Burlaka nařídil ústup na sever k Ďumbieru a Prašivé. Dne 1. srpna zajal čtyřčlennou hlídku u osady Lúčky. Při dalším průzkumu však Burlakova družstva narazila na rotu velitelství Teplice, podporované obrněnými vozy. Zajatci byli propuštěni a Burlaka hledal, kudy dále pokračovat, neboť cesta na západ byla uzavřena. Stáhl se na jih k vrcholu Dereš, kde vyčkával.¹⁶⁵ Burlaka v těchto bojích údajně zaznamenal tři mrtvé čs. vojáky, prameny však tuto informaci nepotvrzují.¹⁶⁶

V následujících dnech Burlaka kličkoval mezi průzkumnými jednotkami velitelství Teplice v okolí vrchu Lupčianská Magura. Dne 5. srpna se pokusil o průlom v lokalitě hájovny Vrška, 13 km jihovýchodně od Ružomberoku. Útok se nezdařil, Burlaka ztratil dva těžce raněné¹⁶⁷ a čs. strana čtyři lehce. Odtud Burlaka zamířil přímo na vrch Lupčianská Magura, kde si plánoval odpočinout. Zároveň bylo ke stíhání vysláno několik útvarů a další zahájily průzkum. Četa aspirantů útvaru Rys v síle sedmácti vojáků, ovšem bez jediného důstojníka či vojáka z povolání, nakráčela takřka do tábořiště sotně a Ukrajinci, frustrovaní vyčerpáním a vlastními ztrátami z předchozích dnů, zahájili cílenou palbu, nikoli palbu krycí, resp. odstrašující, jako ve většině předchozích střetů.¹⁶⁸ Výsledkem tristní práce velitele praporu Rys a nezkušenosti aspirantů byly nejhorší ztráty čs. sil utrpěné v boji s UPA: celkem šest padlých¹⁶⁹ a pět raněných, z nichž tři sotňa zajala a ošetřila.¹⁷⁰ Burlaka před zajatci údajně prohlásil, že cílená palba měla být odvetou za předchozí střety v okolí Malužiné. Toto však ve své výpovědi popřel s tím, že se tak mohl vyjádřit některých z příslušníků sotně.¹⁷¹ Po této tragédii byly provedeny změny směrnic průzkumu tak, aby se jeho početní stav alespoň rovnal předpokládané síle stíhané jednotky.¹⁷² Z širší perspektivy se však jednalo o Burlakovu taktickou chybu, neboť do té doby poněkud „vlažný“ přístup řadového mužstva jednotek aspirantů i dalších k celé akci se změnil. Dle hlášení 2. odd. Hlavní správy vojenské osvěty mladí muži těchto jednotek po střetu na Lupčianské Maguře „procitli“ z dojmů o Burlakově „gentlemanství“ jako velitele, jehož jednotka s čs. silami nechce bojovat, zajatce propouští a raněné ošetřuje.

165 MPČR, VI-D-15: Protokol sepsaný s Wolodymirem Szczyhelským, s. 18.

166 Літонис УПА, č. 14: *Денники сотні „Крилача“*, s. 188.

167 Čs. prameny z tohoto dne uvádějí tři zajatce: Mychajla Petrušynu (Petryszyn) „Brezu“, Františka (?) Černyka „Lva“ a Pavla Husejka „Hliska“. Nelze doložit, jedná-li se o zmíněné raněné, nebo dezertéry.

168 Літонис УПА, č. 14: *Денники сотні „Крилача“*, s. 189–190; Літонис УПА, č. 13: *Денники відділу „Бурлаки“*, s. 97–98.

169 Jednalo se o Jindřicha Vrbu, Bohumila Padůcha, Miloslava Kareše, Josefa Hatila, Josefa Šikulu a Miroslava Neumana. První jmenovaný byl synem důstojníka čs. armády.

170 MPČR, VI-D-15: Životopis Burlaka, s. 3.

171 ABS, f. 302, sign. 302-145-3: Dodatok k protokolu s Szczyhelskij Wladimír – pseudo Burlak, spísaný dňa 21. X. 1947.

172 ABS, f. 307, sign. 307-41-5: Bandy UPA na území ČSR, poznatky o způsobu boje-hlášení, s. 2.

Dále: Zvrat v nazírání na Burlaku a jeho tlupu nastal po zastřelení šesti aspirantů, kteří byli nalezeni svlečení a okradeni. Většina důstojníků, všechno mužstvo a téměř všichni aspiranti dívají se dnes již na bandy zdravýma očima a vidí v nich nepřítel, který ohrožuje náš lid na majetku a životech. Zdá se, že názor na nepřítel prodělal u mnohých příslušníků armády během akcí svůj vývoj k lepšímu a že má u zasazených jednotek konkrétní tvářnost.¹⁷³

V konečném důsledku tak z hlediska dalšího postupu sotně zbytečný střet na Lupčianské Maguře situaci Burlakova útvaru dále zhoršil.

Velitel PP SNB Slovensko mjr. Miroslav Duda dával vinu za ztrátu jedenácti vojáků především veliteli praporu Rys plk. Edmundu Meixnerovi, který na průzkum do ohroženého prostoru v rozporu s rozkazy vyslal namísto celé rotu pouze četou pod velením nezkušeného aspiranta, po jejím zmizení nevyslal další průzkum a po hlášení nálezu padlých letectvem opět nijak nereagoval. Další vina spočívala na veliteli průzkumu (četaři aspirantovi dělostřelectva Aloisi Rambouskovi), který četou nezajistil hlídkami, postupoval v houfu a po napadení palbou spolu s ostatními zpanikařil.¹⁷⁴ V zásadě identické hodnocení sepsal i velitel VO 4 gen. Michal Širica.¹⁷⁵ Celá událost měla dohru v podobě lamentu pozůstalých, kteří podali stížnost na velitelství praporu Rys jednak kvůli diletantskému vedení akce, jednak kvůli tomu, že padlí a ranění byli z hory sneseni až po svévolné akci jednoho z nižších velitelů údajně poté, co velení praporu podobný zásah odmítlo. Další stížnost směřovala na nemocnici v Ružomberku, která měla s těly padlých zacházet neuctivým způsobem. Armáda dokonce zpočátku nechtěla ani zaplatit výlohy za přepravu a pohřeb padlých a učinila tak až po urgenci z MNO.¹⁷⁶ Toliko k mýtu *účinného a energického zásahu armády a SNB a bratrské spolupráci Čechů a Slováků při potírání band, resp. útvarů UPA*.¹⁷⁷

Z Lupčianské Magury zamířila sotňa na jih k Velkému Choči a Oravské Maguře. Váh přebrodila mezi obcemi Bešeňová a Svätý Michal (dnes Liptovský Michal). Cesty na západ byly opět obsazený, proto Burlaka neustále kličkoval a hledal slabá či hluchá místa.¹⁷⁸ Dne 9. srpna získal zásoby v Pucově, 10 km východně od Dolního Kubína, a překonal řeku Oravu. Tím se ocitl na hranici Malé Fatry a směřoval dále

173 VHA, f. MNO 1947/4SV, k. 271: Hlášení o morálně politickém stavu jednotek zasazených proti UPA na Slovensku, s. 5.

174 ABS, f. 307, sign. 307-102-12: Poznatky získané vlastním šetřením o zastřelení šesti aspirantů čsl. armády...

175 ABS, f. 302, sign. 302-144-1, digitalizovaný materiál, scany 0087-0089: Hlášení velitele VO 4 o průběhu srážky s bandou Burlak dne 5. 8. 1947 na vrcholu Magura Lipča trig. 1316.

176 Tamtéž: Pamětní spis sepsaný dne 8. srpna 1947. Pro více informací k boji na Lupčianské Maguře viz ŘEPA, Tomáš. Střet na Maguře 5. srpna 1947. Boj československé armády s Burlakovou jednotkou Ukrajinské povstalecké armády. In: BINAR, Aleš a kol. *Ozbrojené síly a československý stát*. Brno, 2020, s. 261–274.

177 DRŠKA, Pavel. Armáda a SNB v boji proti banderovcům. In: *Vojenské dějiny Československa*, 5. díl. Praha, 1989, s. 194–204; FIALA, Jan, ref. 3, s. 217–226.

178 MPČR, VI-D-15: Protokol sepsaný s Wolodymirem Szczyhelskyim, s. 20.

na západ, opět však pomalu a oklikami kvůli uzávěrám. Dne 13. srpna postupoval mezi obcemi Zázrivá a Párnica, severozápadně Dolního Kubína. Velení zde předčasně nechalo zrušit uzávěru, což umožnilo sotni projít.¹⁷⁹ Nocovala na vrchu Velký Rozsutec, kde se dva partyzáni při neopatrné manipulaci s granátem zranili a byli zanecháni na místě.¹⁸⁰ Sám Burlaka nocoval v turistické chatě, kde vedl hovor s českými turisty.

Dne 15. srpna sotňa rabovala v okolních salaších, to však již byla Malá Fatra obklíčena čs. silami. Tuto skutečnost Burlaka patrně zjistil již 14. srpna. Sotňu navíc překvapila padající lavina kamení, která zranila několik střelců.¹⁸¹ Řeka Váh, podél níž se obkličovací útvary roztáhly, znemožňovala jakýkoli úspěšný pokus o průlom na západ s útvarem stále ještě o síle 68 lidí,¹⁸² a pokud ano, pak za těžkých ztrát. Burlaka se proto rozhodl sotňu rozdělit na sedm skupin, které se měly pokusit probít na západ samostatně s tím, že tento postup skýtal větší šanci nepozorovaně proniknout a zásobit se. Při výslechu naznačil, že kdyby nařídil prudký útok na slabším místě obrany, sice za těžkých ztrát, ale prorazil by.¹⁸³

Nezodpovězenou otázkou zůstává, z jakého důvodu se Burlaka rozhodl nepokusit se o návrat zpět na východ či nepokračovat dále na sever k polské hranici, kde československé jednotky postavení teprve zaujímaly, přičemž některé úseky zůstaly neobsazené ještě několik dní.¹⁸⁴ Lze se domnívat, že v případě ústupu na východ by Burlaka opět riskoval další obkličovací manévry s čs. silami doslova v patách na západě. O situaci v jižním, resp. jihovýchodním Polsku patrně měl jen mlhavou představu, neznal tamní terén a tamní obyvatelstvo bezpochyby považoval za nepřátelské. Stejně tak je nutno upozornit na faktor dalších namáhavých přesunů s vyčerpaným mužstvem v mimořádně obtížném horském terénu v okolí Kriváně. I v těchto případech by navíc další obkličovací pokusy zůstávaly pouze otázkou času. Rozhodnutí o rozdělení sotně a pokusu prorazit malými skupinkami se ve světle těchto faktů a hypotéz jeví být logickým.

Čtyři ze sedmi skupin se později ještě jednou spojily. Několikrát narazily na průzkum útvaru Javor a jednoho příslušníka SNB v boji zastřelily. Dne 19. srpna spolu postupovaly skupiny Burlaky, Burkuna a Kučeravého. V noci narazily na samotu, kde se chtěly zásobit. Ta však byla obsazena předsunutou čtyřčlennou hlídkou praporu SNB Javor ve složení velitel Miloslav Novotný, Václav Hakl, Jaroslav Krystl a Jan Hořejš. Příslušníci sboru, vědomi si převahy partyzánů, se nevzdali a bránili

179 Tamtéž, s. 22.

180 Patrně se jednalo o Mykolu Suse „Skalu“ a Josefa Chovanyče „Špaka“. Oba byli 25. 8. vydáni do Polska.

181 *Литонис УПА, ч. 13: Денники відділу „Бурлаки“*, s. 101

182 Tamtéž, s. 102.

183 ABS, f. 307, sign. 307-16-5: Všeobecné informace o bandě UPA „BURLAK“. Dále MPČR, VI-D-15: Protokol sepsaný s Wolodymirem Szczyhelským, s. 23.

184 VHA, f. MNO 1948, k. 34, sign. 32/5/3/4: Osobitný rozkaz č. 25 až č. 28.

sebe a tři přítomné civilisty tak dlouho, než se Ukrajinci stáhli z obavy před obklíčením.¹⁸⁵ Miloslav Novotný byl v boji zabit.¹⁸⁶ Na tomto místě je vhodné uznat hrdinství, jaké tato hlídka v boji s přesilou projevila, navíc za situace, kdy věděla, že Ukrajinci by jim nejspíše nijak neublížili v případě poddání se.

Následující den celá skupina sháněla potraviny a snažila se vyhýbat hlídkám, což se dařilo jen částečně. V noci tábořila na kopci nad Krasňanami, kde Burlaka pozoroval přesuny jednotek SNB u Váhu, zdánlivě opouštějících pozice. V té chvíli se rozhodl zde v noci prorazit obklíčení. Chybný rozkaz k přesunu útvaru dislokovaného v Krasňanech však byl zanedlouho zrušen a útvar postavení znovu zaujal, což již Burlaka nevěděl. V nočním boji s prapory SNB Javor a Osyka a četou tanků M5 Stuart od rotы Vlk Burlaka několikrát zaútočil, ale prorazit skrz těžkou kulometnou palbu se mu nepodařilo. Na místě zanechal čtyři mrtvé a jednoho raněného,¹⁸⁷ na čs. straně padl stržm. Miroslav Klicpera, čtyři příslušníci SNB utrpěli lehčí zranění. Při následném pokusu pronásledovat ustupující partyzány byl zabit stržm. Ladislav Patočka. Nelze vyloučit, že smrtelná střela vyšla z vlastních řad. Řádný průzkum 21. srpna ráno přinesl výsledky v podobě pěti zajatých povstalců, kteří již nechtěli dále bojovat, a dalších třiatvaceti v následujících sedmi dnech. Naprostá většina se přihlásila dobrovolně na základě letákové výzvy slibující internaci v ČSR, nevydání do Polska a zaměstnání.¹⁸⁸

Po boji u Krasňan se z původní pětaticetičlenné skupiny UPA sešlo osmnáct vojáků a Ofélie. Burlaka prohlásil, že již netvoří vojenskou jednotku, a dal každému volnost jednání. Sám se šesti muži a Ofélií odešel na vrch Jedlovina. Další dny putovali Malou Fatrou za neustálých střetů s čs. hlídkami. Dne 22. srpna loupili potraviny v osadě Jánošíkovo. Dne 23. srpna Burlaka v deníku uznal výběr obklíčeného prostoru a kvalitu samotného obklíčení. Vlastní situaci charakterizoval slovy: *Dobýt brambory, nebo zhytnout v boji za ně*.¹⁸⁹ Dne 24. srpna koupili partyzáni od lesních dělníků

185 Tamtéž, s. 24–25.

186 ABS, f. 307, sign 307-30-5: Válečný deník SNB útvaru 8178, válečný deník – výpis – předložení z 18. 10. 1947, s. 4–6. Umělecké znázornění tohoto střetu je obsaženo i v rámci propagandistického filmu *Akce B* z roku 1951.

187 Raněn a zajat byl Ilko Hryčkovjan „Hrab“ z polního četnictva (25. 8. vydán do Polska), padli partyzáni s pseudonymy „Kučeravý“, „Snihur“, „Kliš“ a „Lipa“.

188 ABS, f. 307, sign. 307-78-5. Jména a pseudonymy: Štefan Senkil „Moroz“, Mykola Stečko „Panas“, Olear Franko „Levčuk“, Emil Novak „Skala“, Olear Lukáš „Did“, Volodymyr Soroščak „Taras“, Ivan Pštyr „Meč“, Štefan Kučmak „Smyk“, Teodor Petrica „Špak“, Mychajlo Kruč „Plastun“, Ivan Michačevyč „Bystryj“, Orest Jaroš „Orel“, Mychajlo Horoň „Verba“, Ivan Němyj „Solovenko“, Jevhen Kovalčyk „Vilk“, Mychajlo Čučyv „Listok“, Petro Kostek „Kameň“, Volodymyr Masluk „Malyj“, Vasyl Zajac „Holýj“, Andrij Kačeckyj „Žuk“, Anton Hnatik „Javir I“, Mykola Lesko „Javir II“, Jurij Mazur „Holub“, Ivan Klymučko „Krylatyj“, Osyp Halabud „Solovyj“, Marian Vojčyk „Kuksa“, Mychajlo Minda „Loza“ a Jurij Hab „Černyk“.

189 *Лімонус УПА*, č. 14. s. 202. Jednalo se o parafrázi jednoho z bodů desatera OUN: *Dobudeš samostatnou Ukrajinu, nebo zhyneš v boji za ni*.

chleba, což jim umožnilo skrývat se ještě několik dní. Dne 27. srpna museli opět utíkat před vojenskou hlídkou. Deštivou noc z 31. srpna na 1. září strávili v seníku nad Klačanami. Burlaka se té noci v deníku obracel myšlenkami ke své rodině, ovšem stále byl odhodlán nevzdat se a v obklíčení vydržet.¹⁹⁰ V okolí se pohybovalo stále více hlídek. Při provádění hygieny v nedalekém potoce byla jeho skupina napadena palbou a musela utéct. V seníku zanechala předměty denní potřeby, listiny sotně, fotoaparát s filmy a další předměty. Tradované podání o rozkradení těchto předmětů příslušníky útvaru NB Safír je mylné. Později se pro ně vrátil jeden z poddůstojníků sotně Burkun, který je následně pronesl až do Německa.¹⁹¹ Citovaný deník z Litopysu UPA č. 13 byl od počátku psán právě intendantem sotně Burkunem. Od 1. září 1947 se stal deníkem pouze jeho tříčlenné skupiny (pseudonymy Burkun, Hordyj a Skala), která na Západ postupovala samostatně, již bez jakýchkoli kontaktů s jinými Ukrajinci.

Po boji u seníku se Burlaka s celou skupinou rozhodl vzdát čs. úřadům pod podmínkou, že Ukrajinci nebudou vydáni do Polska, tak jak slibovaly letáky rozšiřované velitelstvím Teplice. Chtěli tak učinit v osadě Jánošíkovo, navštívené již dříve. Dne 3. září cestou do osady údajně potkali lesního dělníka, který jim nabízel bezpečnou přepravu přes Váh. To se však Burlakovi zdálo podezřelé a vyslal s ním pouze Ofélii jako parlamentárku. Z dalšího dění vyplývá, že se patrně jednalo o past, jak Burlaka předpokládal. Burlaka v jedné z chat odložil výzbroj a s celou skupinou se vzdal četě aspirantů útvaru Tygr.¹⁹² Spolu s Burlakou složili zbraně ještě Lubomir Bachtalovskij „Zenko“, Bohdan Kašubinskij „Nestor“, Volodymyr Duchnjak „Šulik“ a Olha Chanas „Ofélie“.

Z Burlakova výslechu vyplývá, že neměl žádné kontakty na osoby v ČSR, a to ani na severovýchodním Slovensku. ČSR jako takovou chápal jako stát přátelský, až neutrální. Bylo-li by tomu jinak, patrně by se čs. úřadům nikdy nevzdal. Na tomto místě je nutné zdůraznit, že většina dobrovolně se přihlásivších partyzánů tak učinila se zmíněnými letáky v ruce a pouze za podmínky, že nebudou vydáni do Polska. Tento slib čs. strana později nesplnila a patrně tak ani nemínila učinit.¹⁹³

190 Tamtéž, s. 205–206.

191 *Лімонуч УПА*, č. 13, s. 113–116.

192 ABS, f. 307, sign 307-30-5: Válečný deník SNB útvaru 8178, válečný deník-výpis-předložení z 23. 10. 1947; dále MPČR, VI-D-15: Protokol sepsaný s Wolodymirem Szczyhelskyim, s. 29–30.

193 Z dochovaných materiálů vyplývá, že úřední místa nemínila dané sliby respektovat již v září 1947. Menší část zajatců v počtu cca deseti osob byla vydána do SSSR (funkcionáři civilní sítě, kurýři a osoby narozené na území po roce 1945 spadajícím pod SSSR), všichni zbývající poté do Polska. Osud zajatců vydaných do Polska a okolnosti jejich extradice budou obsahem studie autora *Osudy příslušníků Ukrajinské povstalecké armády a Organizace ukrajinských nacionalistů internovaných v Československu v průběhu akce B*, jejíž publikace je plánována v první čísle ročníku 2022 periodika *Historie a vojenství*.

Že se obklíčení Malé Fatry nepodařilo dokonale uzavřít, bylo zřejmé nejpozději 2. září, kdy vojenská hlídka u mostu v Napajedlech zajala Juliana Raďa „Bajdaka, Julika“, vzápětí ještě Andrije Kolotka „Ostrého“ a 3. září u Staré Turé nedaleko moravsko-slovenské hranice Štefana Misečka „Sahajdaka“ a Myroslava Kotika „Haka“, všichni ze sotni Burlaky. Postupovali společně z Malé Fatry až k Napajedlům u Zlína, kde se jim nepodařilo překonat řeku Moravu a dostali se do boje s hlídkou. Následně se rozprchli a znovu se již nesetkali.¹⁹⁴

Z obklíčení se podařilo proniknout několika skupinám různé velikosti, obecně do osmi mužů. Předpokládal se průnik dvou z původních sedmi pododdílů, později k nim přibyla ještě trojčlenná Burkunova skupina.¹⁹⁵ Dne 4. září se obě uniknuvší skupiny pohybovaly v prostoru moravsko-slovenských hranic.¹⁹⁶ Obě se patrně do Německa probily. Burkunova skupina po odloučení od skupiny Burlakovy dále bloudila Malou Fatrou. Zkoušeli se spojit s velitelem, ale bez úspěchu. Podařilo se jim alespoň vynést dokumentaci sotně a další předměty ze seníku, kde je Burlaka a spol. zanechali.¹⁹⁷ Dne 6. září našli letáky s fotografií Burlaky a výzvou vzdát se, na kterou nehodlali reagovat. Ve Vrútkách se jim podařilo získat zásoby a rozhodli se před pokusem opustit Malou Fatru ještě počkat. Evidentně kalkulovali s tím, že čs. velení obklíčující sestavu rozpustí. V posledních dnech jim vypomáhal místní postarší občan, který měl bezpečnosti tvrdit, že Váh překonali již kolem 12. září. Ve skutečnosti jej však obešli severně přes Kolárovice až o 10 dní později.¹⁹⁸ Pod vrcholem Suchý narazili na turistickou chatu, kterou údajně obhospodařoval bývalý poručík armády Slovenského štátu, který prošel celou anabází na východní frontě. Pohostil je bohatou večeří a živil je ještě několik dní. Dne 15. září jim v Žilině zakoupil mapy Žilinska a Trenčínska. Dne 18. září je hospodyně z chaty provedla terénem. Obklíčení překonali u Krasňan, prošli stejným místem, kde se 20. srpna odehrála bitva, již se účastnili.

Odtud zamířili na Zádubnie u Žiliny a Petrovice. Zde jim opět pomohli civilisté. Ocitli se nedaleko moravsko-slovenské hranice.¹⁹⁹ Tu přešli 24. září Kychovským údolím. Hned za hranicí narazili na hájenku, kde je údajně hajný přivítal a oznámil jim, že tímto místem již několik skupin UPA prošlo. Ve Vsetíně jim zakoupil mapy Zlínska a Brněnska. Burkun a spol. následně vyrazili směrem sídlo Tratné (obec se nepodařila dohledat).²⁰⁰ U Vizovic je zásobil další hajný. Zde ovšem končily použitelné mapy, proto od 27. září dále pochodovali dle turistických značek.²⁰¹ Pomohl další

194 ŠMIGEL, Michal, ref. 20, s. 641–645: Protokoly o výpovědích sepsané s Julianem Raděm.

195 ŠMIGEL, Michal, ref. 20, s. 210–234: Zpravodajský přehled od 22. 8. do 28. 8. 1947.

196 Tamtéž, Zpravodajský přehled od 3. 9. 1947 do 10. 9. 1947.

197 *Литонис УПА, ч. 13: Денники відділу „Бурлаки“*, s. 113 a 116.

198 Tamtéž, s. 124–131.

199 Tamtéž, s. 128.

200 Tamtéž, s. 131–132.

201 Tamtéž, s. 134.

hajný v okolí Želechovic. V nedalekém lese narazili na kostel (místo se nepodařilo určit), kde je uvítal a pohostil místní kněz. Od kněze obdrželi mapy Brna a dozvěděli se hranice rakouských okupačních pásem.²⁰²

Z lesa zamířili směrem k řece Moravě mezi Napajedly a Spytihněví. Velikost řeky je překvapila, uznali, že nemohou snadno přejít. Dne 29. září proto zamířili k Uher-skému Hradišti. U jednoho z ramen řeky se pokusili přebrodit, narazili však na hlíd-ku. Rychle se přesunuli jinam a u neznámé vesnice, patrně u Babic nebo Huštěnovic, našli betonovou výpust, jíž se proplazili na druhou stranu.²⁰³ Překonali tím po-slední velkou řeku na trase. Další pochod komplikovaly zemědělské práce. Čerstvé deště učinily ze zoraných polí „blátivá moře“. Dalšího dne minuli Modrou a Vele-hrad. Opět se řídili turistickými značkami. V Břesteku u Buchlovic zabrali potraviny. U buchlovského hradu zabloudili na severozápad ke Staré Huti, kde se zorientovali a pokračovali na Stupavu. Poprvé na Moravě byli nuceni zapálit oheň, neboť se prud-ce ochladilo.²⁰⁴ Tím skončilo září 1947.

Dne 1. října vyrazili na Koryčany, ovšem znovu zabloudili a dorazili k Čeluzni-cím, jižně od Koryčan. Zde jim pomohl hajný, nakrmil je a nasměroval na Jestřa-bice. Zdravotní stav Burkuna a spol. se horšil v důsledku nedostatku potravin, hy-gieny a obuvi. Nejvíce je patrně trápiło revma. Ve Ždánickém lese zajali místního starce, který vyrazil na větve. Donutili ho vést je dále, ovšem po chvíli se starci po-dařilo utéct. Vzápětí narazili na dalšího civilistu, kterého jen „žádali“ o diskrétnost a nechali být.²⁰⁵ Večer po vyjití z lesa potkali ženy z Nevojic hrabající listí, které po jejich spatření s křikem utekly. U téže obce následně spatřili jinou ženu se synem, která jim poskytla potraviny. Chtěla jim dát více, ovšem při návratu ke skupince je upozornila, že místní SNB o nich ví a chystá akci. Partyzáni proto ihned vyrazili dál na Bučovice. Dne 4. října dosáhli cesty Račice–Březina. V Březině si vyžádali potra-viny a oděv od přistěhovalé Slovenky. Brno obešli severně přes Útěchov a Rozdrojo-vice.

Dne 8. října dosáhli Plešic, jihozápadně od Náměšti nad Oslavou. Zde je pozoro-vali dva myslivci, kteří jim předali informace o vojenských akcích na Moravě.²⁰⁶ Ve Slavících, jižně od Třebíče, dostali od místních dělníků stravu a mapu okresu. Po-kračovali dále na Želetavu a Bítovanky, kde je údajně srdečně přivítal místní hos-podář. Partyzány nakrmil a Burkunovi přenechal i svoje boty. Dokonce je i ostříhal a oholil.²⁰⁷ Z Bítovanek vyrazili na západ k Nové Říši, kde přenocovali. Dne 12. října dorazili k Heřmančicím, čímž překročili česko-moravskou hranici. V obci dostali stra-vu (údajně od člena KSČ). Na druhém konci vsi málem došlo k neštěstí, když při

202 Tamtéž, s. 135.

203 Tamtéž, s. 136.

204 Tamtéž, s. 138.

205 Tamtéž, s. 139.

206 Tamtéž, s. 144–147.

207 Tamtéž, s. 148.

vchodu do samoty narazili na myslivce s nabitou zbraní, ovšem po vysvětlení i od něj dostali potraviny a pochodovali dále na západ.²⁰⁸

Jižní Čechy je přivítaly těžkým, bažinatým terénem. Pochodovali už pouze dle kompasu a hvězd. Dne 14. října v nespecifikovaném místě jihovýchodně od Českých Budějovic navštívili kostel, kde našli kněze, jenž jim předal informace o vojenských uzávěrách a zásoby na několik dní.²⁰⁹ Dne 15. října překonali Lužnici a silnici České Budějovice – Gmünd. V jedné z nedalekých obcí získali stravu. Další den u Trhových Svinů patrně narazili na místní hlídky, ovšem vyhnuli se bez potíží. Dne 17. října je zásobil hospodář v osadě Chlum a převedl je přes Malši, kde navštívili dalšího (Němec s ženou Čěškou).

Dne 18. října v jedné z místních osad (patrně u Hoděnic) obdrželi novou obuv a mapu okolí Kaplice a Českého Krumlova. Téhož dne přeplavali Vltavu a ocitli se v blízkosti rakouské hranice. Tu překročili 19. října 1947 mezi Vyším Brodem a Vorderweißenbachem. Oblast vysídlená v rámci odsunu Němců z ČSR jim dle vlastních slov připomínala vysídlené Zakerzoní.²¹⁰

Rakušané, na které v příštích dnech narazili, se údajně vůbec nechtěli dělit o stravu (*Jaký to dělá strašný dojem v porovnání s Čechami*).²¹¹ Dne 22. října minuli Rohrbach. Následující den, 23. října 1947, je místní mladí sedláci převedli přes německo-rakouskou hranici. V první vsi v Bavorsku se přihlásili na místní policii. Později je vyzvedli vojáci z americké okupační armády, čímž jejich anabáze skončila. Po odsezení trestu odnětí svobody v délce trvání 90 dní za nelegální překročení hranice se dostali na svobodu. Při výsleších se seznámili s partyzánem ze sotni Brodyče, pseudonym Holub, který cestu Moravou, Čechami a Rakouskem absolvoval osamocen. Ke spánku se ukládal buď ve škarpách, nebo se přivazoval ke stromům. Neměl žádné mapy, řídil se pouze kompasem.²¹² I tento příklad nechť je mementem vynalézavosti a umu partyzánů UPA v řešení problémů a překonávání překážek, ať již v pozitivním, či negativním slova smyslu.

Taras Vasyl Buryj „Burkun“ zemřel 6. března 2011 v Ohio, USA.

Dle závěrů vyšetřovací komise překročila Burlakova sotňa hranice v síle 101–103 osob, z nichž 53 bylo zajato, 10 zabito, jeden spáchal sebevraždu a 37–39 jich proniklo do Německa.²¹³ Na základě výzkumů Petra Potičného jsou doloženi 23 příchozí. Rozdíl byl patrně způsoben navýšeným odhadem síly sotně na počátku tažení Československem (viz níže). Z deníku sotně vyplývá, že do rozdělení v Malé Fatře na sedm skupin, celkem 68 osob, ztratila na území ČSR 19 zajatých, 5 mrtvých a 7 dezertérů/nezvěstných. Její síla při přechodu hranic by tak činila 98 mužů a 1 ženu.

208 Tamtéž, s. 150.

209 Tamtéž, s. 154, pozn. pod čarou č. 12.

210 Tamtéž, s. 159–162.

211 Tamtéž, s. 162.

212 Tamtéž, s. 201–202.

213 Tamtéž, 1062–1065.

Od 22. června do 13. srpna 1947 svedla čtrnáct bojů s čs. stranou, zajala 22 vojáků/příslušníků SNB a dalších nejméně 9 zabila. Všichni Ukrajinci i Čechoslováci padli v boji, žádný nebyl zavražděn ani popraven. Stejně tak obě strany přistupovaly k raněným, kterým se dostalo alespoň polního ošetření, resp. transportu do nemocnice.

Sotňa Brodyč (Jar/Didyk/Roman)

Sotňa Brodyč, původním krycím jménem Jar a následně Didyk, vznikla podobně jako útvary Hromenka a Burlaky v létě 1944 v Karpatech. Fungovala spíše jako záložní, výcvikový a logistický útvar. Podílela se však i na útocích proti polsko-sovětským přesídlovacím komisím a jednotkám polské armády provádějícím vysídlování ukrajinského/lemkovského obyvatelstva.²¹⁴ Její první velitel Jar byl údajně odvolán roku 1945 pro neschopnost²¹⁵ a byl nahrazen veteránem první světové války Francem Hryhorovyčem „Didyem“ (dědkem/dědečkem).²¹⁶ Po jeho odchodu ke štábu kureně místo velitele obsadil právě Roman Hrobelskyj „Brodyč“, původní krycí jméno „Roman“,²¹⁷ jenž zpočátku sloužil jako velitel čtyry v sotni Hromenko a poté v dislokaci sovětské propagační sotni Karmeljuk. S touto sotní se v létě 1945 a na jaře

214 Pro více informací k činnosti sotni Brodyč v Polsku viz HALCZAK, Bohdan. Działalność sotni Ukraińskiej Powstańczej Armii „Brodyca“, w latach 1946–1947 w świetle zeznań dowódcy. In: ŚMIGEL, Michał, ref. 123, s. 355–368.

215 ŚMIGEL, Michał, ref. 20, s. 784–789: Protokoly o výpovědích sepsané se Stefanem Janyšiakiem a Teodorem Lazarem.

216 Franc Hryhorovyč „Didyk“ (Франц Григорович „Дідик“, nar. ?, zemřel patrně v říjnu 1947), k jeho životu se nepodařilo dohledat bližší informace. Údajně bojoval již v první světové válce v řadách rakousko-uherské armády. Patřil mezi nejstarší důstojníky UPA. U sotni působil jen krátce roku 1946, než byl převelen ke štábu kureně. Patrně se utopil při překonávání řeky Lužnice koncem října 1947. Viz *In the Ranks of UPA: A Collection of the Memories of Former Soldiers of the Ukrainian Insurgent Army*. New York, 1957, s. 295–296.

217 Roman Hrobelskyj „Roman, Brodyč“ (Роман Гробельський, „Бродич“, „Роман“, 6. 5. 1919 – 8. 2. 1949) se narodil ve Štefkově, okres Lesko, do rodiny dělníka – středního zemědělce. V letech 1933–1939 studoval ukrajinské gymnázium v Přemyšlu. Vypuknutí druhé světové války a rozdělení polského území mezi Německo a SSSR jej odřízl od rodiny, která se ocitla v sovětském záboru. Zprostředkovaně přes Werkschutz pracoval jako noční hlídač v Krakově a později v Pruszkově u Varšavy. Nebyl členem OUN. V dubnu 1944 utekl domů ze strachu před nasazením na frontu. V říjnu 1944 se připojil k sotni Hromenko a následně byl přeřazen do sotně Karmeljuk, kde vykonával funkci velitele čtyry a později štábního písaře. S touto sotní se účastnil propagačních rejdů po Ukrajině a v letech 1945 a 1946 i po ČSR. V květnu 1946 převzal velení sotně Jar/Didyk v kurení Rena. Po těžkých bojích na jaře 1947 se mu podařilo opět skrýt v Polsku. Sotňu rozdělil na dvě části a se svou se zásobil v polských obcích. V srpnu 1947 po obdržení rozkazů vyrazil na západ. U hranic s ČSR zbytek oddílu opustil a postupoval s dalšími čtyřmi střelci sám. Na Moravě byli nuceni se rozdělit. Brodyč byl zajat u obce Korouhev poté, co jej omráčil místní občan. Byl vězněn v Košicích, vydán do Polska a 8. 2. 1949 popraven.

1946 zúčastnil propagačních rejdu na Slovensko. Na rozdíl od sotní Burlaka a Hromenko nespadala Brodyčova sotňa pod lemkovský kureň Bajda, ale se sotněmi Bir, Chrin a Stach pod sousední kureň Ren.

Po převzetí velení obdržel Brodyč rozkazy přesunout se do oblasti Krynice. Až do června 1947 relativně v klidu tábořili v lesích, nejčastěji u Śnietnice (24 km severovýchodně od Krynice), zásobeni zbylými ukrajinskými/lemkovskými civilisty. Chystali zásoby pro bojové sotně, prováděli výcvik apod. Občasně překračovali nedalekou slovenskou hranici, nejčastěji při snaze vyhnout se střetům s polskými silami. Při jednom z těchto malých výpadů zajali v listopadu 1946 dva (podle jiných zdrojů čtyři) příslušníky FS. Oba též den propustili na svobodu.²¹⁸ Krynicko zasáhla akce Wisła až v červnu 1947, v důsledku čehož byl Brodyč nucen vést těžké boje a ustupovat k čs. hranici, kterou opakovaně překračoval ve snaze setrást pronásledující polské, resp. československé oddíly. Při cestě k hranici ztratil patnáct mužů.²¹⁹ Ustupoval přitom na jihozápad, ovšem později se stočil a vrátil zpět na Lemkovsko, kde čekal na další rozkazy.

Koncem června se sotňa pohybovala na čs.-polské hranici. Musela vést těžké boje s polskými i čs. silami a neměla žádné spojení s velením, de facto se pouze pokoušela probít do původního operačního prostoru, neboť neobdržela žádné rozkazy.²²⁰ Mezi 20. a 26. červnem 1947 přišel v přestřelkách na čs. straně hranice Brodyč o tři střelce u Litmanové, okres Stará Ľubovňa, a jen těžko se vyhýbal obklíčení.²²¹ Ve stejné době zajal tři příslušníky FS, z nichž jeden následně utekl a zbylí dva byli po několika hodinách popraveni, patrně na Brodyčův rozkaz.²²² Co celou situaci činí nepřehlednou, jsou různici se Brodyčovy výpovědi. Nejprve udal, že zmínění „financové“ přišli k sotni o své vůli a Brodyčovi radili, kudy postupovat dále. Dochované paměti velitele roje v sotni Palije toto potvrzují, avšak s tím, že k nim Ukrajinci vyslali vojáky oblečené v polských uniformách a mluvící polsky. Právě s polskou jednotkou si je „financové“ dočasně spletli.²²³ Přesto následně měli Brodyčovi radit s dalším postupem. Ovšem po napadení polskými a čs. silami je Brodyč nechal odzbrojit a zajmout. O hodinu později došlo k dalšímu boji s čs. vojáky, sotňa byla rozdělena na dvě odříznuté části a velitel se patrně obával provokace. Oba finance nechal opravit. Jindy tvrdil, že je předal do pravomoci rozvědné a kontrarozvědné služby podřízené

218 ГАРАСИМІВ, Іван „Палій“. 3 ЮНАЦЬКИХ МРІЙ — У РЯДИ УПА (*Спогади роїового УПА*). In: *Лімонус УПА*, č. 29. Toronto–Lvov, 2009, s. 204–205.

219 ABS, f. 307, sign. 307-76-15: Protokol o výpovědi sepsaný s Romanem Hrobelským, s. 9.

220 *Лімонус УПА*, č. 29, s. 217–227.

221 Tamtéž, s. 227–231.

222 ABS, f. 307, sign. 307-76-15: Úřední záznam o výpovědi Romana Hrobelského, s. 4; Trestní oznámení podané na Romana Hrobelského, s. 6; dále sign. 307-77-5: Protokol o výpovědi sepsaný s Romanem Hrobelským 11. 1. 1948.

223 *Лімонус УПА*, č. 29, s. 233–237. Palij ve svých pamětech ovšem zaznamenal pouze zajetí tří příslušníků FS a jejich krátký pobyt u sotně. Jejich další osud nevyjasnil.

OUN(b) (Služba bezpečky) a rozkaz k jejich vraždě nevydal.²²⁴ V lednu 1948 vypověděl, že v prvních protokolech bral rozkaz k jejich vraždě na sebe proto, že se bál vydání do Polska a domníval se, že vzetím viny na sebe bude souzen v ČSR.²²⁵

Dalšího dne Brodyčova část sotně zajala místního pasáka ovcí, který Ukrajincům sdělil, že nedaleké Vyšné Ružbachy nebyly obsazeny vojskem. Sotňa v obci následně rekvírovala potraviny.²²⁶ Od Ružbachů zamířila na sever k hranici, kterou překročila mezi obcemi Velký Lipník a Szlachtowa. Tím se vrátila na Krynicko, kde se opět spojila s odloučenou četou, ovšem s dvaceti chybějícími vojáky včetně velitele Korpa.²²⁷ Při bojích v ČSR ztratila sotňa tři mrtvé, na čs. straně byli zraněni dva příslušníci SNB, patrně praporu Javor.²²⁸ Brodyč sotňu znovu rozdělil na dvě části dle čet o cca čtyřiceti lidech (doplněných o zbytky civilní sítě a její bojůvky, které se již neměly po vysídlení civilistů kam vrátit). Tábořily odděleně tak, aby se snadněji zásobily a nepřitahovaly tolik pozornosti.²²⁹ Lze doložit případy dezercí od sotně. Dne 21. července byl u Vlkanova, jižně od Banské Bystrice zajat Mychajlo Čupka „Čajka“, člen tříčlenné skupiny, která od sotně zběhla a chtěla si najít zaměstnání v ČSR.²³⁰

V jihovýchodním Polsku v prostoru Krynice se nakonec sotňa zdržela až do srpna 1947. Zásobování zařídil Brodyč z polských vesnic Rytro a Piwniczna předstíraje polské protikomunistické partyzány. Z polského tisku měli informace o aktivitách UPA v ČSR.²³¹ Poté v září 1947 měl Brodyč dle pokynů získat svobodu v rozhodování, neboť se mu nepodařilo navázat spojení s velitelem kureně Renem. Tento pokyn měl obdržet z mrtvé schránky od kurýrky „Chrystja“. Se sotní následně vyrazil na západ.²³² Z jiných výpovědi Brodyče a ze svědectví Palije však vyplývá, že se

224 Srov. ABS, f. 307, sign. 307-76-15: Úřední záznam o výpovědi Romana Hrobelského, s. 4; Trestní oznámení podané na Romana Hrobelského, s. 6; sign. 307-77-5: Protokol o výpovědi sepsaný s Romanem Hrobelským 11. 1. 1948, s. 15–16.

225 ABS, f. 307, sign. 307-77-5: Protokol o výpovědi sepsaný s Romanem Hrobelským 11. 1. 1948, s. 23.

226 Palij k tomuto poznamenal, že je lidé měli vítat a sami zásobit. Srov. *Лімонуч УПА*, č. 29, s. 242–243; ABS, f. 307, sign. 307-77-5: Protokol o výpovědi sepsaný s Romanem Hrobelským 11. 1. 1948, s. 16–17.

227 ABS, f. 307, sign. 307-76-15: Úřední záznam o výpovědi Romana Hrobelského, s. 10–11. Další osud Korpa není znám. Někteří zajatí příslušníci sotně uváděli, že dezertoval, jiní, že padl či se ztratil.

228 ABS, f. 307, sign. 307-76-15: Zpráva o zatčení a trestní oznámení podané na Romana Hrobelského.

229 *Лімонуч УПА*, č. 29, Toronto-Lvov, 2009, s. 245.

230 Viz ŠMIGEL, Michal, ref. 20, s. 780–784: Protokol o výsledku Mychajla Czupky. Čajka byl 26. 7. vydán do Polska.

231 Tamtéž, s. 246–247. V pamětech je uvedeno datum začátku pochodu 25. 9. 1947. Tento údaj je evidentně chybný, může se jednat o překlep.

232 ABS, f. 307, sign. 307-76-15: Protokol o výpovědi sepsaný s Romanem Hrobelským 27. 11. 1947, s. 12.

nejprve podařilo vyzvednout rozkaz k odchodu z domluveného místa a vzápětí dorazili i vyslaní kurýři, kteří rozkaz k odchodu taktéž předali, respektive opačný průběh.²³³ Na cestu od Poláků zakoupili velké množství potřebného vybavení a zejména potraviny včetně živého inventáře, které jim vydržely až k hranicím Těšínska.

Z výpovědi Brodyče dále vyplývá, že na západ vyrazil 1. nebo 3. září 1947 pouze s jednou četou, neboť s druhou nemohl navázat spojení, což potvrzují i Palijovy paměti.²³⁴ Patrně tedy nepochodoval s více než padesáti lidmi. Cestou jej pouze příležitostně pronásledovaly polské stíhací čety, avšak o obklíčovací manévry se nepokusily a nedošlo ani k větším bojům.²³⁵ Řeku Dunajec překročili za pomoci uplacených rybářů, opět předstírajíce polské partyzány.²³⁶ K řece Wisle dorazili po trase Rytro – Tylmanowa – Odrowąż – Zubrzyca Górna – Korbielów – Milówka (délka pochodu nejméně 180 km, patrně až 300 km) za čtrnáct dní.²³⁷

U stejnojmenného města Wisła se Brodyč rozhodl sotňu rozpustit s tím, že na západ měly pokračovat malé skupiny, jež budou mít větší šanci na úspěch. Informace se následně různí. Někteří zajatci vypovídali, že Brodyč s vybranou skupinou ze sotně dezertoval, jiní tvrdili, že sotňu oficiálně rozpustil.²³⁸ Morálka v sotni byla po příchodu na Těšínsko po všech útrapách patrně špatná. Brodyč se údajně obával, že ho vlastní střelci zabijí, jakmile zjistí, že nemá mapy ani plán pro další pochod.²³⁹ Palij rozhodnutí rozdělit sotňu obhajoval, ovšem náhlým odchodem Brodyče byl patrně taktéž překvapen. Sám Brodyč toto komentoval slovy, že se rozhodl sotňu rozdělit, takový rozkaz vydal veliteli čety Dorošovi a sám s vybranými muži odešel.²⁴⁰ Velení následně převzal právě Doroš, který všechny přítomné informoval o rozpuštění sotně. Nejmladšímu z příslušníků bylo sotva patnáct let, nejstarším osmadvacet (včetně Brodyče).²⁴¹

Sám Brodyč překročil hranice ČSR se čtyřmi partyzány kolem 27. září u Jablunkova. Odtud zamířili na Bílý Kříž, Vsetín, Zlín a u Napajedel chtěli překonat řeku Moravu. Tam však zaslechli střelbu, vrátili se zpět ke Zlínu a pokračovali na Lipník nad Bečvou, Šternberk, Šumperk, Moravskou Třebovou a obec Korouhev, okres

233 Srov. *Лімонуч УПА*, č. 29, s. 249, ABS, f. 307, sign. 307-77-5: Protokol o výpovědi sepsaný s Romanem Hrobelským 11. ledna 1948, s. 18.

234 Srov. ABS, f. 307, sign. 307-76-15: Úřední záznam o výpovědi Romana Hrobelského, s. 12; *Лімонуч УПА*, č. 29, s. 245.

235 Palij zaznamenal pouze jednu větší přestřelku u Tylmanowé, 30 km západně od Rytra, bez obětí na ukrajinské straně. Viz *Лімонуч УПА*, č. 29, s. 252–255.

236 Tamtéž, s. 256.

237 ABS, f. 307, sign. 307-76-15: Protokol o výsledku Romana Hrobelského z 27. 11. 1947, s. 12.

238 Viz ŠMIGEL, Michal, ref. 20, s. 777–863: Protokoly o výpovědích zajatců ze sotně Brodyče.

239 Tamtéž, s. 787–789: Protokol o výsledku Teodora Lazara z 13. 10. 1947.

240 ABS, f. 307, sign. 307-77-5: Protokol o výpovědi sepsaný s Romanem Hrobelským 11. 1. 1948, s. 18.

241 *Лімонуч УПА*, č. 29, s. 263.

Polička. Během cesty u Moravské Třebové se skupina v přestřelce rozpadla na jedince, kteří postupovali samostatně dál. V Korouhvi byl Brodyč zadržen 30. října 1947 poté, co žádal sedláka Jiřího Michla o pomoc. Ten mu sice poskytl nějaké potraviny a ukázal směr dalšího pochodu, nicméně při loučení jej udeřil do hlavy a následně se rozpoutala rvačka. Do ní se zapojil ještě nedaleko pracující Karel Motyčka a společně Brodyče přemohli. Za tento čin byli oba navrženi na získání finanční odměny.²⁴² Brodyč byl převezen na stanici SNB Korouhev a následně do nemocnice v Brně.²⁴³ Byl vyslýchán a později internován v Košicích.

Jedna z úspěšných skupin, vedená vel. čety Dorošem a vel. roje Palijem, překročila hranice ČSR asi dva dny po Brodyčovi a spol. Při styku s civilisty se rozhodli předstírat sovětské partyzány. V hotelu nedaleko Jablunkova se jim podařilo odcizit místní mapu (patrně Moravskoslezské země) a 30. září v noci dorazili k hotelu Baron na Bílém Kříži, cca 50 km jihozápadně od Wisły. Dle Palijova popisu byli uvítáni a pohoštěni. Mezitím však správce chaty bývalý partyzán Štefan Krištofík přivolal vojáky (SNB), kteří je chtěli obklíčit a zničit. Partyzáni však včas reagovali, z obklíčení se probili, unesli služebního psa a chtěli se sloučit se zbytkem skupiny. Na jejím místě však našli pouze stržm. SNB Josefa Adama, který v přestřelce s druhou skupinou padl. S ostatními se později shledali na sběrném bodě²⁴⁴ a pokračovali dál. Čs. hlášení hovoří o oznámení výskytu partyzánů v hotelu jedním ze zaměstnanců. Jednotka SNB se pokusila k hotelu nepozorovaně přiblížit, byla však odhalena hlídkou partyzánů a v následné přestřelce mezi pěti příslušníky SNB a neznámým počtem partyzánů byl zabit stržm. Adam a těžce raněn vstržm. Alfons Blahut. Celý incident provázela organizační chaos a nedorozumění mezi čs. jednotkami.²⁴⁵

Z Bílého Kříže odešli Palij a spol. na severovýchod a kolem Lysé hory směřovali k řece Ostravici a následně k Valašskému Meziříčí. Přebrodili Bečvu²⁴⁶ a pokračovali po trase Přerov–Tovačov, kde zdolali řeku Moravu. Odtud zamířili na západ k Lomnici, dále Křižanovu a Velkému Meziříčí, všeobecně směrem na Tábor. Jihlavu obešli severně a přes Pelhřimov dorazili k Černovicím. Zde se stočili na jih a prošli Třeboňskem do Rakouska. U jednoho z českých sedláků (roku 1946 údajně konal vojenskou službu na Slovensku a účastnil se protipartyzánských opatření) zanechali

242 ABS, f. 307, sign. 307-102-2: Návrh na odměnu za dopadení člena UPA Brodiče v Korouhvi, okr. Polička.

243 ABS, f. 307, sign. 307-76-15: Úřední záznam o výpovědi Romana Hrobelského, s. 12–13.

244 Pro případ náhlého odloučení či ztráty orientace se v sotních UPA uplatňovala funkce tzv. sběrného bodu neboli místo příštího, ideálně zajištěného a bezpečného shromaždiště jednotky. To bylo buď předem určeno před plánovanou akcí, nebo se jím automaticky stával poslední určený sběrný bod.

245 Srov. ABS, f. 307, sign. 307-64-3: Použití zbraně při přestřelce s banderovci na Bílém Kříži; *Лімонуч УПА*, č. 29, s. 265–270.

246 V textu zaměněna za řeku Moravu. *Лімонуч УПА*, č. 29, s. 271.

střelce Kvita, který nebyl schopen dalšího pochodu.²⁴⁷ České civilisty považovali na rozdíl od Burkuna a spol. za nepřátelské, zásoby si museli vynucovat a styk s civilisty navazovali neradi.²⁴⁸ Za čs.-rakouskou hranicí se skupina kvůli neshodám rozdělila na dvě menší, z nichž Dorošova postupovala dále na Pasov a Palijova na Linec. Palijova skupina bez problémů dorazila k Linci, kde za pomoci místních vesničanů a pašeráků unikla sovětským hlídkám a dostala se za Dunaj. Druhého dne dorazila do ukrajinského uprchlického tábora v Astenu u Lince. Stalo se tak patrně koncem listopadu nebo v prosinci 1947 po více než 1 000 kilometrech a třech měsících rejdu. V Německu se později znovu shledali i s Dorošovou skupinou.²⁴⁹ Ivan Harasymiv „Palij“ zemřel roku 1991 v Sydney.

Na Západ se vydala i odloučená četa pod velením „Urala“. Na území ČSR bylo patrně zajato cca deset jejích členů. Dochovalo se několik výslechový protokolů, z nichž vyplývá, že Ural rozhodnutí odejít na západ přijal o své vlastní vůli nebo jej dostal rozkazem od vyššího velení. Pravděpodobnější je druhá varianta. Dne 10. října 1947 skupina dorazila k hranicím, kde ji Ural taktéž rozdělil na čtyři menší jednotky. Většinou se patrně podařilo dostat do Bavorska.²⁵⁰

Romanu Hrobelskému „Brodyčovi“ hrozil patrně jako jedinému zajatému vojákovvi UPA v ČSR trest smrti, a to za nařízení vraždy dvou zajatých příslušníků FS. Jeho osoba tak jako jediná nezapadá do schématu, dle kterého byli po srpnu 1947 do Polska vydáni ti příslušníci OUN(b)/UPA, které nebylo možno v ČSR odsoudit k těžkým, resp. mimořádným trestům. Jediný další, kdo spadal do podobné kategorie, byl Volodymyr Ščyhelskyj za zabítí šesti čs. vojáků na Lupčianské Maguře. Ovšem v chování Burlaky a Brodyče je zřetelný rozdíl: Burlaka nařídil střelbu na ozbrojený oddíl mající za úkol jej vypátrat a po boji jeho vojáci ošetřili a propustili všechny zajatce, zatímco Brodyč nechal dva neozbrojené spoutané muže zavraždit. Z pohledu autora tak nelze akci Burlaky na Lupčianské Maguře hodnotit jako válečný zločin ani jako vraždu. Nutno dodat, že podobných excesů se v Polsku odehrálo vícero a na obou stranách, ovšem v žádném případě se nejednalo o standardní *modus operandi* UPA se zajatci, přinejmenším v ČSR.

Ukrajinci se po celou dobu pochodu nacházeli ve špatném zdravotním stavu. Již od května trpěli hladem, trávicími obtížemi a neměli vhodnou obuv, nemluvě o pomůckách k navigaci. Opět bez ohledu na politické pozadí a afinitu autora je třeba uznat, že výkon při ústupu z Polska a cestou přes ČSR byl vysilující a velmi

247 Střelec Kvit se na seznamu zajatých a zastřelených partyzánů nenachází. Nelze tedy vyloučit, že sedlák splnil svůj slib a po uzdravení Kvita mu pomohl dostat se do Německa. Nelze však vyloučit ani eventualitu jeho vraždy či pozdějšího zadržení. Více informací se k tomuto případu nepodařilo zjistit.

248 *Лімонуч УПА*, č. 29, s. 271–275.

249 Tamtéž, s. 277–288.

250 ŠMIGEL, Michal, ref. 20, s. 837–838; Protokol sepsaný Mychajlem Hryckovjanem 17. 11. 1947, s. 839–842; Protokol sepsaný s Antonínem Filevyčem 27. 10. 1947.

náročný. Rozhodně ne takový, jaký by mohly zvládnout „lupičské bandy“ a „násilnické tlupy“.

Burlakova Sotňa byla druhým a posledním útvarem UPA, který se dle rozkazů pokusil o rejď na západ v celistvé podobě. Brodyč volil jinou formu. O tom, že další jednotky v síle čet či sotní se již na území ČSR nejspíše nevydají, vědělo velení nejpozději od konce září 1947. Dne 23. září byli u Zakšína (dnes okres Česká Lípa) zadrženi kurýři „Arkadij“ a „Pimsta“ nesoucí poštu od krajového vedení OUN(b) na Zakerzoní do Mnichova. V překladu dopisu zástupce providnyka Zakerzoní Orlana se píše:

K vám jsme poslali vyddily (sotně) pod velením BURLAKA HROMENKA BRODIČA. Tyto sotně dostaly dovolení jít k Vám. Cíl obnovit boj proti bolševikům na území střední Evropy a tím způsobem propagovat naše hnutí a za druhé použít jich [rejdujících povstalců] na propagační cíle pod heslem: Přišli vojáci ukrajinské povstalecké armády z Ukrajiny, obviňují bolševické týrání [sic].²⁵¹

Obsah tohoto dopisu potvrdil ve svých memoárech Vasyl Halasa „Orlan“.²⁵² V kombinaci se zprávami o likvidaci UPA v Polsku z toho vyplýval fakt, že další větší útvary už do ČSR neproniknou, čímž s přechodem skupinek rozpuštěné Brodyčovy sotně propagační rejď UPA na Západ skončil.

Mimo těchto tří velkých útvarů se územím ČSR pokusily na Západ projít i desítky bezejmenných skupin a jednotlivců. Jejich činnost se v zásadních aspektech nelišila od té prováděné sotněmi. Snažily se co nejrychleji projít, ideálně bez kontaktů s civilisty a bezpečností. Za rok 1947 jim nelze přisoudit jinou trestnou činnost než sotním, tedy nedovolené překročení hranice, nedovolené ozbrojování, krádeže, žebrotu, omezování osobní svobody a střelbu na příslušníky bezpečnostních sil. Nelze doložit případ vraždy čs. občana či svévolného násilí mimo bojovou činnost. Výskyt menších skupinek nesouvisejících se třemi jmenovanými sotněmi pokračoval až do poloviny prosince 1947 a další se objevily na jaře 1948. V těchto případech se však většinou jednalo o záchranu vlastního života a svévolné jednání bez rozkazů velení, nikoli o propagační akci.

Statistiky akce B

Problematikou rejdu UPA na Západ se zabýval jeden z přímých aktérů Petro Potičnyj, který jako mladistvý prošel celou anabází s Hromenkem. Na základě dochovaných výkazů ukrajinských organizací v Německu sestavil seznam 218 vojáků UPA a 86 příslušníků civilní sítě OUN(b), kteří se dostali na Západ v letech 1947 a 1948.²⁵³ Je nutno dodat, že tento soupis není úplný. Některé osoby se v Německu legalizovaly jiným způsobem, popř. nenavázaly kontakt s nacionalistickými organizacemi. Jejich

251 ABS, f. 307, sign. 307-102-12: Překlad zprávy odeslané ORLANOM...

252 ГАЛАСА, Василь, ref. 7, s. 98–105.

253 ПОТІЧНИЙ, Петро, ref. 9, s. 13.

počet však nemohl přesáhnout maximálně několik desítek osob. Ze zmíněných 304 Ukrajinců lze údaje o službě v OUN(b)/UPA dohledat pro 290 z nich. Oblast a jednotka se nemusí nutně shodovat s dalšími výkazy vzhledem k tomu, že některé osoby byly z jednoho oddílu převeleny do druhého. Někteří Ukrajinci do Bavorska navíc směřovali jinými trasami než přes ČSR, zejména přes Maďarsko a sovětské okupační pásmo Německa. Komparací výzkumu Potičného a údajů v čs. pramenech vzniká následující tabulka doložitelných ztrát a úspěšných přechodů:

Útvar	Mrtví	Zajatí	Úspěšní
Hromenko	7 + 4 popraveni Hr.	49	45
Burlaka	14	59	23
Brodyč	3	31 ²⁵⁴	35
Bir	2	12	2
Stach	1	7	8
Chrin	0	11	5
Jiní či neznámí	15	42	156
Celkem	42 + 4	211	274 ²⁵⁵

Celkem: 527+4. Doplněním o odhadovaný počet ukrajinských uprchlíků bez vazeb na OUN(b) a o osoby neznámého pozadí je jasné, že počet osob z ukrajinského podzemí snažících se přes ČSR dostat do Německa nepřesáhl v roce 1947 jeden tisíc. Jak již bylo řečeno, uvedené statistiky jsou nepřesné a neúplné. Byly dohledány rozdíly mezi statistikou P. Potičného a údaji uváděnými v čs. dokumentaci. Nelze říci, které údaje jsou blíže reálnému stavu. V čs. statistikách zajatců repatriovaných do Polska nejsou zahrnuti vojáci z období před červencem 1947, kteří byli do Polska většinou vydáni vzápětí po zajetí.²⁵⁶

V listopadu 1947 přednesl ministr národní obrany gen. Svoboda na schůzi vlády zprávu, dle níž čs. síly eliminovaly 344 Ukrajinců, z toho 59 mrtvých, 39 zraněných a 246 zajatých za cenu 46 (ve skutečnosti 48) čs. občanů²⁵⁷ (z toho 22 mrtvých při

254 V tomto počtu patrně nejsou zahrnuti všichni zajatci z čtyř Urala.

255 ГАЛАСА, Василь, ref. 7, s. 99–104; ŠMIGEL, Michal, ref. 20, s. 1097–1116: Seznam příslušníků UPA, kteří byli zajati neb zastřeleni nebo kteří byli předáni Polsku, neb jsou v internačním táboře zajištěni.

256 Viz ŠMIGEL, Michal, ref. 20, s. 1097–1116: Seznam příslušníků UPA...

257 V dokumentu je uveden počet 46 mrtvých, to však ještě čs. úřady neměly definitivně potvrdit vraždu dvou příslušníků FS sotní Brodyče, počítané mezi nezvěstné. Viz ABS, f. 305, sign. 305-144-4, digitalizovaný materiál, scan 0001–0007: Slavná vládo... Pro část jmenného seznamu osob zabitých UPA viz FIALA, Jan, ref. 3, s. 249–251. Relevantní jsou pouze údaje po datu 18. 6. 1947, předchozí případy se jednak týkají doby před akcí B, jednak některé osoby uvede-

nehodách a 4–5 civilistů zabitých čs. jednotkami nebo hajnými a 1 civilista – František Dvořák – Ukrajinci), 98 raněných (z toho 26 v boji, zbytek většinou autonehody a neopatrné zacházení se zbraní) a 5 nezvěstných (ve skutečnosti 3, viz předchozí pozn.). Nutno dodat, že komparací různých pramenů československé provenience vychází najevo, že celkový počet mrtvých občanů ČSR mohl být ještě vyšší, ovšem nikoli v důsledku činnosti UPA, ale dalších nehod, neopatrného zacházení se zbraní, zaměněním vlastních lidí za UPA apod. Jen pro zemi Moravskoslezskou dosáhl počet civilistů zabitých vlastními jednotkami čísla 6. Jak vyplývá z projevu gen. Svobody, tito mrtví patrně nebyli zahrnuti do oficiálních statistik vzhledem k tomu, že jím udaný počet činil „pouze“ 6 mrtvých civilistů, což odpovídá civilním ztrátám jen pro zemi Moravskoslezskou (5 v důsledku palby armády, 1 palbou UPA) bez zohlednění ztrát na Slovensku, popř. v Čechách!²⁵⁸ Ve světle tohoto zjištění se jeví být podezřelým i počet raněných, neboť opět pouze pro zemi Moravskoslezskou se v evidenci raněných nachází 47 osob, přičemž komparací např. s údaji v denních přehledech akcí proti UPA lze dohledat informace o dalších raněných, kteří se v uvedeném výkazu ztrát nenacházejí.²⁵⁹ S vědomím vyššího počtu nasazených sil a větší intenzity operací na Slovensku než na Moravě a ve Slezsku se tak zbývajícím počtem raněných (51) zdá být podezřele nízký, a to ještě za předpokladu, že v Čechách skutečně nikdo ve spojitosti s akcí B zraněn nebyl. Michal Šmigel s odkazem na Jana Fialu udává celkový počet mrtvých Čechoslováků ve výši 54 osob a raněných 103.²⁶⁰ Problematika je předmětem dalších výzkumů.

Svoboda dále předpokládal likvidaci „band UPA“ v rozsahu 70–100 % (průměr 80 %) dle jednotlivých skupin/sotní a do Německa dle odhadů proniklo jen 60 Ukrajinců. Dále konstatoval *úplnou likvidaci band na území ČSR, čímž byl splněn úkol daný silovým složkám vládou*.²⁶¹ Nezmínil, že další skupiny UPA do ČSR nepronikaly kvůli tomu, že buď k tomu neobdržely rozkaz, či vyčkávaly příchodu jara. Jak je patrné z tabulky výše, odhady ztrát partyzánů byly navýšeny a v průměru se pohybovaly kolem 50 % původního stavu, zatímco počet úspěšných účastníků dle čs. strany dosahoval maximálně 25 % reálného stavu (cca 60 vs. 274). Z jakého materiálu Svoboda při svém projevu vycházel a jak vznikl, není jasné. Michal Šmigel uvádí, že pocházely z jedné ze zpráv Hlavního štábu MNO pro MV ČSR.²⁶² Nadsazení údajů v případech padlých o cca 50 % (42 vs. 59) lze mimo špatně vedených statistik interpretovat i zahrnutím předpokládaných úmrtí vycházejících z navýšených předpokladů početního stavu sotní, zabitých osob místního kriminálního pozadí a zabitých Ukrajinců

né jako „zavražděné“ byly ve skutečnosti pouze zajaty a propuštěny, jednak u dalších případů, jak uvádí sám Fiala, nelze považovat za jisté, že danou akci vykonala/spáchala UPA.

258 ABS, f. 307, sign. 307-77-4: Evidence vlastních ztrát v boji proti UPA.

259 Srov. tamtéž, ABS, f. ZSGŠ, podfond 2. odd HŠ, roč. 1947, č. j. 15426/taj.: Situační zpráva.

260 Viz ŠMIGEL, Michal, ref. 20, s. 45.

261 ABS, f. 305, sign. 305-144-4, digitalizovaný materiál, scan 0001–0007: Slavná vládo...

262 ŠMIGEL, Michal, ref. 20, s. 45.

z doby před začátkem akce B. Další důvod mohl spočívat ve snaze zakrýt ne zrovna lichotivý poměr mezi ztrátami obou stran, neboť – jak bylo řečeno – z dochovaných jmenných seznamů padlých a zajatců vyplývá, že v průběhu operací zemřelo více občanů ČSR než osob ukrajinské národnosti (48 až 54 Čechoslováků a 42 Ukrajinců), navíc více čs. občanů zemřelo při nebojové činnosti či v důsledku palby vlastních jednotek než v důsledku střetů s UPA. Počet zajatých uvedený gen. Svobodou mohl teoreticky odpovídat realitě. V čs. statistikách zajatců repatriovaných do Polska nejsou zahrnuti všichni ukrajinští vojáci z období před červencem 1947, kteří byli většinou do Polska vydáni vzápětí po zadržení.²⁶³ Gen. Ferjenčík ve zprávě pro branně bezpečnostní výbor Ústavodárného národního shromáždění uvedl ztráty UPA za rok 1947 do 15. září, tj. za období hlavních bojů, ve výši 30 osob. Komparací s dochovaným seznamem zajatých a zastřelených Ukrajinců a doplněním o mrtvé po 15. září se na základě těchto pramenů celkový počet padlých pohybuje okolo uvedených 40 osob.²⁶⁴

Všechny zajatce z roku 1947 nakonec čs. úřady vydaly do Polska, vyjma cca deseti osob, které si vyžádaly sovětské orgány, a tří Ukrajinců, kterým se z čs. zajetí podařilo utéct.²⁶⁵ Hlavní extradice, týkající se 112 osob, se odehrála v květnu 1948.²⁶⁶ Poslední zajatci (většinou důstojníci a funkcionáři civilní sítě) opustili ČSR v létě 1948.²⁶⁷

Z dochovaného výkazu *Přehled o činnosti banderovských skupin v zemi Moravskoslezské* a jeho dodatku vyplývá, že v uvedeném prostoru bylo do 25. listopadu 1947 hlášeno 943 výskytů UPA, 219 případů krádeží (nejčastěji šatstva a potravin), 65 zajatých partyzánů (z toho 6 raněných), 21 zastřelených nebo jinak zahynuvších (mimo boj nejčastější příčina smrti utonutí) a 61 přestřelek. Přehled prokazatelně není úplný, ale z hlediska obecného náhledu jej lze považovat za dostatečně směrodatný.²⁶⁸ Nutno upozornit, že tyto počty se netýkaly pouze výskytů a bojů se sotněmi Hromenko, Burlaka a Brodyč, resp. jejich zbytků, ale všech různorodých skupinek ukrajinského podzemí směřujících na západ. Dále se dochovalo hlášení o trestné činnosti vojáků, příslušníků SNB a partyzánů během akce B v Moravskoslezské zemi.

263 Viz ŠMIGEL, Michal, ref. 20, s. 1261–1267.

264 Srov. ABS, f. 307, sign. 307-78-5: Seznam příslušníků UPA...; NA, f. KSČ ÚV 1945–1989, Praha – odd. branné a bezpečnostní, sign. 05/11 sv. 40: Zpráva pověřence vnitřní generála dr. Ferjenčíka o pohybu ukrajinské povstalecké armády k 15. 9. 1947 a o protistátním spiknutí na Slovensku.

265 ABS, f. 307, sign. 307-102-4: Akce proti UPA – hlášení o průběhu 3. schůzky s Poláky z 27. února 1948; Instytut pamięci narodowej (IPN), sign. Bu 0296/27 t. 3: Protokół z dawczo-odbiorczy z 21. 5. 1948.

266 ABS, f. 307, sign. 307-111-7: Banderovci – záznam o zájezdu do Košic na polské hranice 6.–8. května 1948.

267 IPN, sign. Ka 03/1869: Akta śledcze przeciwko członkom UPA Szczygielski, Hrobelski, Bestalowski (správně Bachtalowski), Rado.

268 ABS, f. 307, sign. 307-64-2: Přehled o činnosti banderovských skupin v zemi Moravskoslezské do 17. listopadu 1947 a přehled o činnosti banderovských skupin v zemi Moravskoslezské za dobu od 1. 11. do 30. 11. 1947.

Celkem 37 příslušníků bylo vyšetřováno, většinou pro neukázněnost, zbabělost, nedovolené vzdálení od útvaru, opilství, násilí na civilní osobě, újmu na těle, neopatrnou manipulaci se zbraní a pobuřování. Vyskytly se i případy krádeží a pokusu o znásilnění.²⁶⁹ Míra kriminality v útvarech nepřesáhla 1 %.

Hodnocení akce B

Akcí proti UPA se přímo zúčastnilo 4 518 příslušníků SNB, z toho 1 550 na Slovensku (Pohotovostní pluk SNB Slovensko), 2 433 na Moravě (úseky Jasan, Palma, Habr, stíhací oddíly), později redukováno na 988 osob, 535 v Čechách (LO, zesílené posádky stanic), dále 1 105 příslušníků NB a 150 StB, celkem 5 773 osob. Celkově bylo proti UPA v rámci akce B přímo nasazeno více než 20 000 čs. občanů s kulminací 13 502 v říjnu 1947 (8 044 vojáků, 1 960 partyzánů záložníků, 5 458 příslušníků SNB a NB).²⁷⁰ Další tisíce osob se akcí proti UPA účastnily v rámci výkonu povolání.

Každá vojenská oblast, již se týkaly protipartyzánské operace (VO, 2, VO 3 a VO 4), vypracovala závěrečnou zprávu z nasazení. Velení VO 3 Morava se velmi kriticky vyjádřilo o nasazených vojenských útvarech: *Vojenské jednotky operační: Byly na tento úkol [likvidace UPA] nepřipraveny. Byly sestaveny jen s největší námahou vyššími veliteli od útvarů všech zbraní. Skládaly se (pro naprostý nedostatek osob u útvaru) z mužstva, které často nemělo ani řádného základního výcviku (kuchaři, řemeslníci, písaři atd.). Dále z mužstva, které největší část své voj. služby strávilo na pracovních brigádách a v nejlepším případě ve strážní službě. Někteří ani neabsolvovali první číslo střelby z pušky, velmi mnoho nemělo výcvik se samopalem a ve vrhu ručním granátem. Nedovedli odstraňovat poruchy zbraní. [...] Je přirozené, že tím byly zaviněny neúspěchy při prvních akcích. [...] Celkově důstojnický sbor byl velmi dobrý, ale chyběla mu praxe, což je pochopitelné.*²⁷¹

Obečně pozitivního hodnocení se dostalo partyzánům dobrovolníkům praporu Dub. Nejhorší hodnocení se vztahovalo na nasazené příslušníky SNB: *[Příslušníci SNB] jsou bojácní, nemají bojové chování, pohodlní. Jsou-li zařazováni přímo mezi vojáky při akci proti UPA, svým chováním kazí vojáky, jelikož hledají cesty a možnosti ústupu již předem, aby mohli včas uniknout při napadení bandami UPA [sic!].*²⁷²

K charakteristice aktivit UPA na Moravě gen. Rakovčík konstatoval:

Na Moravě byli UPA rozptýleni v malé skupinky a vyhýbali se boji. Proto akce proti nim měly charakter akcí policejních, jako při stíhání tlupy zločinců, která se snaží

269 ABS, f. 307, sign. 307-64-2: Zjištěné případy nekázně, zbabělosti [...], které se projevíly při nasazení SNB (vojska) v akcích proti banderovcům.

270 Srov. ABS, f. 307, sign. 307-102-3: Akce proti Benderovcům – účast SNB; FIALA, Jan, ref. 3, s. 217.

271 VHA, f. MNO 1948/velitelství pěchoty, k. 102A: Akce a nedostatky.

272 VHA, f. MNO 1947/4SV, k. 271: Hlášení o mravně-politické situaci od 19. září do 6. října 1947.

uniknout a zbraní používá normálně jen v sebeobraně, při loupeži nebo k tomu, aby se dostala z obklíčení nebo dotyku nebo aby prorazila kordon. [...] Ofensivní zásahy proti bandám byly úspěšné jen výjimečně, poněvadž bandy vyznají se a „větrí“ v terénu. Dlouhým pobytem v horách a lesích, skvělým využíváním terénu, orientací hlavně za noci, pudem sebezáchovy, neblomnou vůli dosáhnout vytčeného cíle a železnou kázní získali příslušníci band UPA velmi vysokého stupně výcviku a cenných zkušeností. Nutno přiznat, že vlastní jednotky se jim v tomto směru daleko nevyrovnaly, zvláště v prvních počátcích boje [zvýraznění V. O.].²⁷³

Co si představit pod pojmem „bojácné“ či „nebojové“ chování? Nasazení příslušníci bezpečnostních sil na hlídkách nejednou usínali, bezdůvodně stříleli, zapalovali ohně, vedli hlasité hovory, ať již z pocitu bezpečí, nezájmu, nepohodlí, nebo bojácnosti, pravděpodobně také jako výstrahu pro Ukrajince, kudy nemají postupovat, o zmíněném případě spolupráce hlídky útvaru Peter se sotní Hromenko nemluvě.²⁷⁴ Lze předpokládat (i když ne doložit) situace, kdy hlídky partyzány UPA sice zpozorovaly, ale nijak proti nim nezasáhly. O tom, že postavení čs. sil se sotním dařilo překonávat mimo jiné i díky spícím hlídkám či hlídkám, které s UPA odmítaly bojovat, hovoří ve videodokumentu *Banderovci* (Česká televize, 2010) Petro Potičnyj.²⁷⁵ Jak vyplývá z textu výše, stejně jako nemalá část nasazených mužů konala vojenské povinnosti s vynikajícím nasazením a odvahou, u jiných se jednalo o přesný opak.

Ve vztahu k nedostatečnému výcviku gen. Rakovčík dále poznamenal, že nemalá část vojáků byla do akcí nasazena, aniž by vůbec někdy vystřelila z pušky či vrhla ruční granát. Problémy s výcvikem se dařilo časem zmírňovat, stejně tak přizpůsobovat taktiku, ovšem žádoucí úroveň nikdy nebylo dosaženo, resp. *nedosáhla však nikdy úrovně band UPA*.²⁷⁶ Faktor výcviku a nedostatku zkušeností řadových vojáků i důstojníků spolu s nespolehlivými zbraněmi a nedostatečnými možnostmi transportu a spojení bylo z pohledu velení nutno považovat za hlavní příčiny nedostatečných výsledků akce B na Moravě, resp. na území ČSR.

Velitelství Rudolf v Čechách konstatovalo, že *nedá se s určitostí tvrdit, že UPA měla vybudovanou svou civilní síť. Že však určitá část obyvatelstva těmto bandám pomáhala neb alespoň k jejich činnosti trpně přihlížela, je vidno z toho, že 16 osob bylo oznámeno okresním národním výborům nebo okresním soudům pro neoznámení vý-*

273 VHA, f. MNO 1948/velitelství pěchoty, k. 102A: Taktické provádění-charakteristika boje.

274 Mimo citovaných elaborátů viz např. ABS, f. 307, sign. 307-45-3: Boje proti UPA – připomínky; sign. 307-16-4: Poznatky a zkušenosti z bojů s Benderovci; k. 77, sign. 307-77-6: Benderovci – chování čsl. vojska; k. 102, sign. 307-102-3: Akce proti Benderovcům – účast SNB; k. 20, sign. 307-20-5: Boje proti UPA – nedostatky; tamtéž: Chování příslušníků SNB v boji proti Benderovcům, Závady při výkoně služby, Benderovci – poměr k SNB, Bez nadpisu – řazeno za Boje proti UPA – nedostatky. Podepsán pplk. pěchoty Antonín Ilčuk a další.

275 Viz PEKÁREK, Martin; KOUDELA, Aleš. *Banderovci* [videodokument]. Česká televize, 2010, čas 40:25–41:32.

276 Tamtéž.

*skytu členů UPA neb jich podporování potravinami a informacemi. 7 osob bylo oznámeno pro nadřezování zločincům a rozšiřování nepravdivých zpráv.*²⁷⁷

Co se týče samotných bojových střetů, velitel VO 2 (Čechy) gen. Jan Satorie v závěrečné zprávě lakonicky konstatoval, že armáda se s UPA na území Čech de facto nestřetla. Artikuloval v podstatě shodné nedostatky jako gen. Rakovčík na Moravě, přičemž se zvláště negativně vyjádřil o partyzánských útvech ve smyslu nedisciplinovanosti a nespolupráce s ostatními jednotkami.²⁷⁸

Velitel VO 4 gen. Michal Širica na úvod mimo jiné konstatoval, že příslušníci UPA se snažili vyhýbat bojům s armádou i stykům s civilisty a kontaktovali je pouze v nevyhnutelných případech, zejména za účelem získání potravin a ošacení.²⁷⁹ Za kritický nedostatek operací na Slovensku byla označena zpravodajská práce, a to jak s místním obyvatelstvem, tak zejména s polskou stranou, mimo jiné v důsledku roztržitosti zapojených zpravodajských orgánů (armádních, NB, FS, StB, divizních a další). Výměna zpráv se totiž většinou odehrávala na úrovni nejvyšších velitelství (GO Rzeszów a velitelství Teplice), což způsobovalo neúměrné časové prodlevy (až v řádech dnů) a příliš obecnou charakteristiku zpráv, o kvalitě (resp. často neexistenci) komunikační sítě nemluvě.²⁸⁰ I v tomto elaborátu se objevily stížnosti na kvalitu nasazeného mužstva a další závady. Gen. Širica však na rozdíl od gen. Rakovčíka pouze stručně informoval o *nedbalém vojenském chování a demoralizaci* vlastních jednotek, načež odkázal na dřívější hlášení.²⁸¹

Nutno se však zastavit ještě u dobrovolnických praporů slovenských partyzánů Vihorlát a Stihač, nasazených do akce v říjnu 1947. Přestože oba operovaly proti UPA jen dva týdny, vyskytlo se k činnosti mužstva i důstojnického sboru více stížností než na kteroukoli jinou jednotku. Problémy se vyskytovaly již v době nástupu, kdy část záložníků dorazila v podnapilém stavu. Alkoholismus nemalé části jednotek provázel jejich nasazení až do jejich zrušení.²⁸² Stížnosti zahrnovaly zejména neplnění rozkazů, nebojové chování, snahy o politickou agitaci, ohrožování civilistů zbraněmi a samosoudy nad „reakcí“. U 30 % útvaru velení konstatovalo, že se dobrovolně přihlásili jen kvůli fámě o vysokých finančních náhradách v době výkonu vojenské služby. Dále: *Z došlých hlášení a z celej rady trestných oznámení je vidieť, že niektorí partyzáni nie z neznalosti, ale zámerne osvojovali si im nieprislušajúce práva. Na Slovensku odôvodňovali svoje jednanie tým, že podozrievali časť obyvateľstva z ľudáckej ideologie a že ukrývajú a podporujú príslušníkov UPA. Keď však boli zasadení na Morave, prevádzali rôzne nezákonné veci tak, ako predtým na Slovensku.*

277 ABS, f. 307, sign. 307-102-1: Bandy UPA – zkušenosti a poznatky, odpověď na čj. I a 324 taj./47.

278 VHA, f. MNO 1948/velitelství pěchoty, k. 102A: Poznatky z akcí proti UPA – předložení.

279 Tamtéž: Organizácia akcií proti bandám UPA z hľadiska operačného, s. 1.

280 Tamtéž, s. 8–9.

281 Tamtéž, s. 9–10.

282 VHA, f. MNO 1947, k. 43: Zpravodajská relace z II. turnusu part. prap. XI – Trenčín.

*Velmi často dochádzalo k najrôznejším prečinom, ktoré by bolo treba u normálnych voj. jednotiek stíhať trestným oznámením, čo však v mnohých prípadoch nemohlo byť praktikované z obavy, aby nevznikla vzpúra celej jednotky [sic!], ktorá často z celkom pochopiteľných dôvodov stavala sa svojich previnilých kamarátov.*²⁸³

Zpráva vzhľadom k skromným bojovým výsledkům obou praporů konstatovala, že nasazení partyzánů z výše uvedených příčin nesplnilo účel. Jaký to kontrast vůči tvrzení Pavla Dršky, že jednotky složené z partyzánů měly bohaté zkušenosti z vedení boje v horách, které předávaly mladým velitelům i příslušníkům armády a SNB. Dodejme, že dle Dršky přijetí tohoto rozhodnutí [nasazení partyzánů po boku armády] Ústavním národním shromážděním a jeho realizace patří k velkým úspěchům KSČ.²⁸⁴ V ostrém nesouladu s výše uvedenými citacemi jsou i další Drškova tvrzení.

Ve vztahu k výše citovaným pasážím dodejme ještě jedno, týkající se spolupráce armády a SNB: *Při likvidaci banderovců docházelo k velmi úzké spolupráci příslušníků armády s příslušníky SNB, jejichž morálně politický profil i třídní složení byly podstatně lepší [sic!]. To pozitivně prohlubovalo vzájemné vztahy armády a Bezpečnosti.*²⁸⁵

Jak patrně, vojenské velení nebylo s výsledky akcí spokojeno. Důvody tohoto stavu lze hledat v mnoha oblastech. Mimo logických – materiální nedostatky poválečné doby, náročný terén, nestandardní taktika vedení operací apod. – se však jednalo i o problémy, s nimiž si armáda, SNB a stát mohly poradit daleko lépe. Na prvním místě neměli být proti zkušeným partyzánům UPA posílání vojáci s minimálním, respektive žádným vojenským výcvikem. Zcela nedostatečně fungovalo předávání zpráv o pohybu sotní, nešťastným se ukázalo být i vyslání českých útvarů na Slovensko. Ovšem zde je nutné dodat, že se tak dělo především z toho důvodu, že slovenského mužstva se k zajištění hranice a operací nedostávalo. Do celé akce se nepřímě promítaly i politické boje mezi komunisty a nekomunisty, národnostní třenice mezi Čechy a Slováky a v neposlední řadě také mezinárodněpolitická situace.

Lze vyslovit souhlas se závěrem Potičného, že z vojenského hlediska nedopadl velký rejď pro UPA vzhľadom k 50% ztrátám příliš úspěšně, na čemž se podepsala zejména špatná taktika (pohyb terénem celistvými sotněmi a jejich pozdní rozdělení), zdravotní stav partyzánů, nízká morálka, touha vrátit se do civilního života a jejich nedostatečné vybavení. Co se týče politických dopadů, Potičný se domnívá, že se rejď stal nebývalým úspěchem, neboť demonstroval vůči ukrajinského národu k životu ve svobodě a že o svobodu stále bojuje.²⁸⁶ Nicméně je nutno namítnout, že příchod povstalců na další vývoj ukrajinské otázky nebo na vztahy mezi Východem a Západem v počátcích studené války takřka žádné dopady neměl a mít ani nemohl. V konečném důsledku však úspěšní „rejďovci“ bezpochyby splnili rozkazy, z jejich

283 VHA, f. MNO 1947, k. 43: Súhrnná zpráva činnosti partyzánských jednotiek z 15. novembra 1947.

284 KOL. *Vojenské dějiny Československa*, díl V. Praha, 1989, s. 200.

285 Tamtéž, s. 205.

286 ПОТИЧНИЙ, Петро, ref. 9, s. 120.

úhlu pohledu se tedy jednalo o dosažení cílů. Na československé straně představovalo největší úspěch nepochybně rozbití sotně Burlaky, zajetí Burlaky samého a dalších dvou velitelů sotní (Brodyče a Hryhorije Mazura „Kalinovyče“, v obou případech šlo o dílo náhody). Jiné, cílené úspěchy však již zaznamenány nebyly. Na základě statistik je možno interpretovat obě „strany“ i jako vítěze (polovina povstalců přešla na Západ a splnila misi, polovina jich padla do zajetí nebo byla zabita, další vpád se neuskutečnil, nedošlo k masovému násilí na obyvatelích ČSR), i jako poražené (dopad rejdu neměl větší efekt, polovina účastníků byla zajata nebo zabita, většina operací končila neúspěchem, celá akce postrádala hlubší smysl, finanční náklady ani oběti absolutně neodpovídaly výsledkům).

Dopady rejdu z let 1945 až 1947 do ČSR paradoxně pomohly k tomu, čemu měl zabránit: bolševizaci země. Nekomunistické strany Národní fronty výskyt UPA v pohraničí chápaly jako problém vojenský a příslušníky UPA rejdující územím ČSR, slovy Prokopa Drtiny, jako *nešťastné chudáky, u nichž se zdálo být rozumnějším si jich nevšímat a hledět si spíše toho, aby se co nejdříve dostali pryč*.²⁸⁷ Pro KSČ a KSS se však jednalo o téma ožehavé, které v teoretické rovině mohlo narušit plány na převzetí moci. Nezáměr ostatních politických uskupení o problematiku a výzvy ke klidnému řešení situace, které vznášeli především slovenští demokraté a čeští národní socialisté, dokázali komunisté plně dezinterpretovat v tom duchu, že dané politické síly se *klaněly na stranu fanatických banderovců, německých kolaborantů, pohrobků Hitlera* a podobně. KSČ a KSS dále rozpoutaly tiskovou kampaň k očerňování opozice a „banderovskou problematiku“ dokázaly naroubovat i na vykonstruovanou aféru „luďáckého spiknutí na Slovensku“, kdy komunisté obvinili tamní politickou reprezentaci z kolaborace s UPA. V konečném důsledku tak komunistické elity dokázaly potencionální rozbušku, jež mohla vést k jejich mocenskému pádu, resp. komplikaci v cestě za převzetím moci, transformovat ve své propagandistické a politické vítězství. Neschopnost ostatních stran Národní fronty na komunistickou propagandu adekvátně reagovat tvořila další článek řetězu, jenž vedl k jejich selhání v únoru 1948.²⁸⁸

Závěr

Propagační rejď UPA na Západ představoval z hlediska dobové geopolitiky nicotnou kapku v moři. Vlivem různorodé produkce vládnoucího režimu v ČSR v letech 1948 až 1989 však výrazně ovlivnil veřejné mínění v českých zemích i na Slovensku v otázce ukrajinského nacionalistického podzemí a jeho boje proti komunismu, a to ve smyslu čistě negativního pohledu na celou problematiku. Tento stav platí dodnes

287 FRIEDL, Jiří; JIRÁSEK, Zdeněk. *Rozpačité spojení. Československo-polské vztahy v letech 1945–1949*. Praha, 2008, s. 201.

288 Pro více informací k pozadí a důsledkům akce B viz ONDRÁK, Vlastimil. Politické pozadí „Akce B“ v Československu v roce 1947. In: ŠMIGEL, Michal, ref. 123, s. 347–354.

a bývá zneužíván k různým výpadům proti Ukrajině a některým jejím politickým reprezentantům. Interpretace aktivit OUN(b)/UPA podléhala „revizi“ vládnoucích komunistických struktur a vedla k deformaci tématu do té míry, že i dnes část veřejnosti chápe ukrajinské povstalce čistě jako „loupežné vraždící bandy“, které tuto trestnou činnost páchaly i na území ČSR, že se jednalo o „fašistické spojence“ nacistického Německa a „fanatické vrahy“. Faktem je, že vojáci UPA za dobu její existence spáchali mnoho válečných zločinů i zločinů proti lidskosti, zejména na polském a ukrajinském obyvatelstvu, s počtem obětí v desetitísících až statisících. Charakteristika činnosti UPA na polském a ukrajinském, resp. sovětském teritoriu nicméně vycházela z místních podmínek, ideologie a surovosti, s jakou zde byly válka a boje v letech 1939 až cca 1950 vedeny, a týkala se z větší části let 1943 až 1945, zatímco plošné aktivity UPA pokračovaly až do roku 1949 a omezeně do poloviny padesátých let. Násilné aktivity UPA se charakterem v zásadě nelišily od těch, které prováděly samy sovětské, německé a v poválečné době i polské vládní síly. Tento fakt lidově demokratické režimy přirozeně zamlčovaly. Stejně tak je nutné dodat, že co do počtu obětí způsobily německý i sovětský režim na Ukrajině a v Polsku násobně vyšší ztráty tamního obyvatelstva, než jaké lze prokázat odboji pod hlavičkou OUN(b). I přes všechna negativa a zločiny spojené s činností UPA však nelze zapomenout na to, že cíl boje jejich příslušníků – nezávislý svobodný ukrajinský stát – byl zcela legitimní. Pomiňme na tomto místě jeho hypotetickou formu a obsah, které podléhaly revizím před druhou světovou válkou, v době jejího trvání i po ní.

Na základě prostudovaných pramenů a literatury je ovšem nutno odmítnout teze o násilných, až brutálních aktivitách UPA na území ČSR. Nelze prokazatelně doložit jediný případ úkladné vraždy civilního čs. občana v letech 1945 až 1948. V případě ozbrojených složek se jednalo o dva zavražděné zajatce z Finanční stráže sotní Brodyče, ovšem opět nikoli svévolně a z „touhy po krvi“, ale za bojové situace a ohrožení celistvosti útvaru. Podobný případ se odehrál roku 1948 na Slovensku, kdy byl zavražděn příslušník NB Matej Štepita skupinou UPA Ivana Kliše „Bizona“.²⁸⁹ Věc je předmětem dalšího výzkumu. Počet prokazatelně zabitých občanů ČSR ukrajinskými partyzány ve smyslu úkladné vraždy by tak dosáhl čísla tři, ve všech případech to byli příslušníci bezpečnostních složek. Dochovalo se značné množství pramenů hovořících o opakovaném lidském jednání sotní s civilisty, zajatci, a dokonce i s příslušníky KSS a KSČ. Stejně zacházela se zadrženými i čs. strana. Raněným se dostávalo polního, resp. nemocničního ošetření a zajatci nebyli vystavováni žádnému násilí. Velitelé Hromenko a Burlaka dávali opakovaně najevo (zejména formou vzkazů přes zajatce), že s Českoslováky bojovat nechtějí a snaží se pouze co nejrychleji projít do Bavorska. Partyzáni při obstarávání zásob většinou zaplatili či na místě zanechali kvitanci o odebraném zboží, nemluvě o případech dobrovolné pomoci civilistů. Vynucování formou pohrůžky zbraní či násilí se odehrávalo zřídka. Jak bylo řečeno,

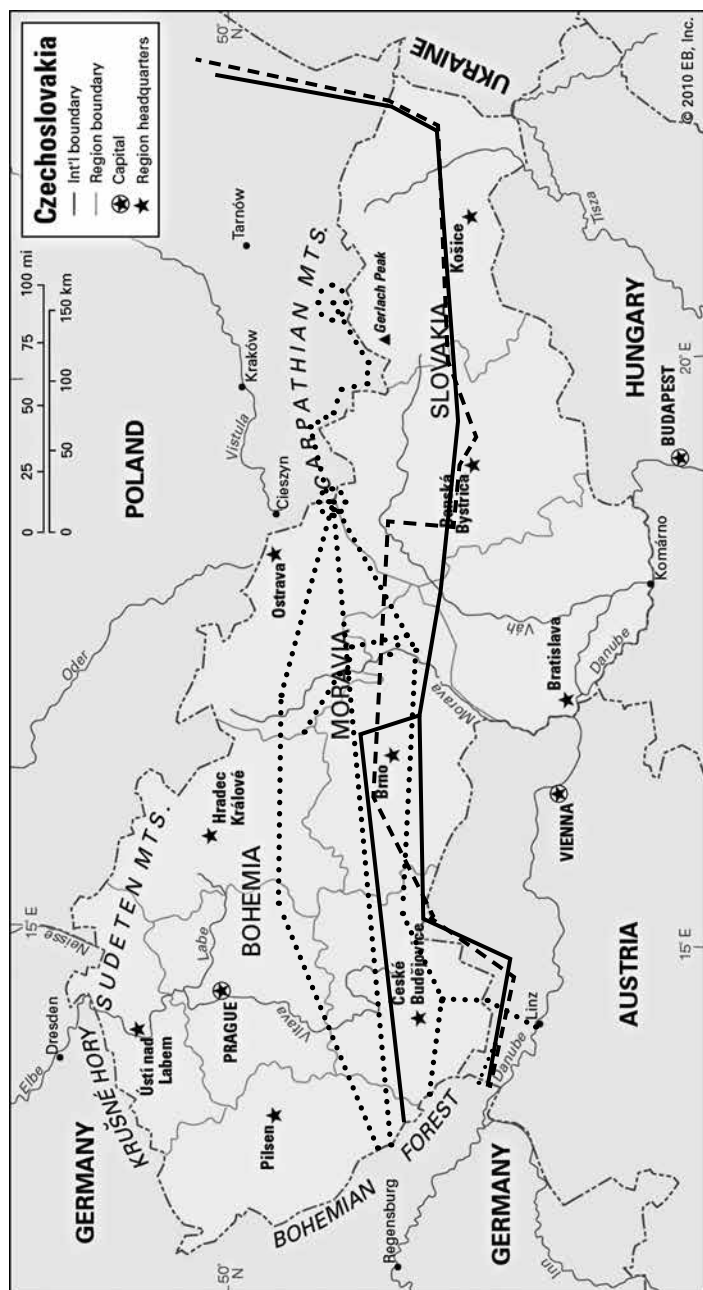
289 ABS, kartotéka „Akce 48“, karta č. 2577: Vyhodnocení arch. sv. S-4814 Brno.

Češi a Slováci nepředstavovali v očích ukrajinského podzemí nepřátele. Naopak se je v letech 1945 až 1947 opakovaně snažilo přiklonit na svou stranu, jakkoli se jednalo o akce relativně primitivní a bez naděje na úspěch.

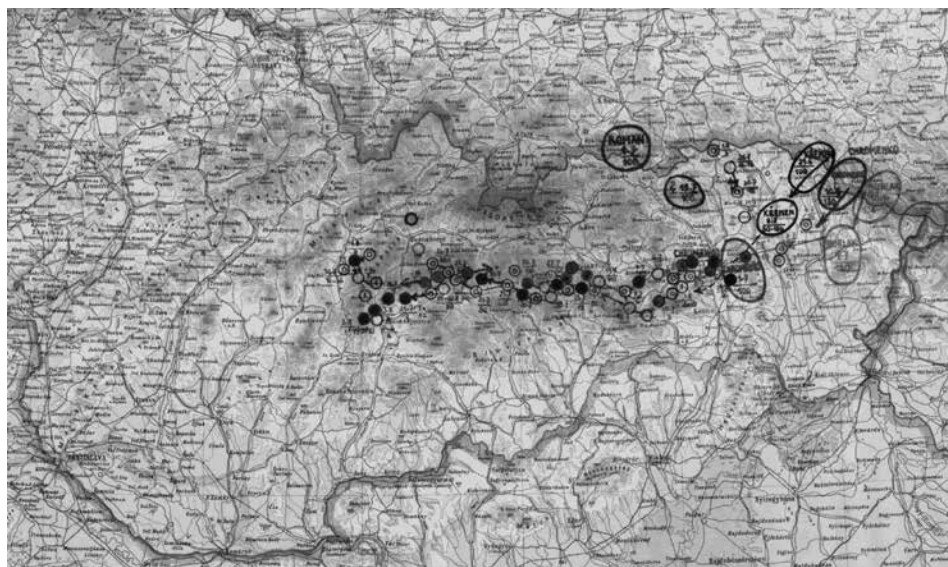
Tyto řádky ovšem nic nemění na tom, že rejdující partyzánské útvary porušily platné zákony státu a nelegálně se pohybovaly na jeho území ozbrojeny, což vzhledem k aktivitám UPA v Polsku a SSSR vyvolávalo oprávněné obavy co do jejich záměrů. Chtě nechtě tak partyzáni potenciálně ohrožovali bezpečnost obyvatel ČSR bez ohledu na jejich záměry. Správnou otázkou tedy není, zda ČSR měla na příchod UPA roku 1947 reagovat a zasáhnout, poněvadž k tomu byla do jisté míry povinná. Spíše se nabízí úvaha, zda odpovědná místa reagovala přiměřeně a v zájmu obyvatelstva, zejména poté, co charakter operací UPA a její cíle v ČSR již byly známy. Vzhledem k tomu, že akce B kulminovala až v říjnu 1947, kdy fakta spojená s rejdem UPA již odpovědná místa znala, že celkové náklady násobně přesáhly škody způsobené Ukrajinci a že více Čechoslováků zahynulo v důsledku nehod a omylů než ve střetech s vojáky UPA, lze se domnívat, že minimálně od září 1947 se jednalo o nasazení nepřiměřené a vedoucí k větším nákladům, škodám a ztrátám na životech, než k jakým by došlo při akci svým rozsahem odpovídající reálné, dodejme nízké, míře nebezpečí, jaké vojáci UPA pro ČSR a její občany znamenali. Stalo se tak zejména z politických a propagandistických důvodů prosazovaných KSČ a KSS, snažících se uchopit moc ve státě. V jistém slova smyslu tedy tyto politické síly nesou část odpovědnosti za padlé či jinak postižené ve sledovaném období.

Jak bylo řečeno, ukrajinští partyzáni vedoucí svůj boj pod hlavičkou OUN(b)/UPA spáchali zejména v letech druhé světové války značné množství zločinů přesahujících pomyslnou „běžnou míru násilí“ typickou pro partyzánské války, a kdokoli chce tuto problematiku a její představitele vystavit v negativním světle, má bezpočet příležitostí, jak tak učinit. Už jen z tohoto důvodu je krajně podezřelé obviňovat ukrajinské povstalce ze zločinů, kterých se nikdy nedopustili. Čtyřicetiletá vláda komunistického režimu v Československu téma pokřivila do té míry, že jeho narovnání potrvá další desítky let. Nechtě je tato studie chápána jako pokus o nezaujaté nazření aktivit ukrajinského podzemí v ČSR na základě dobových pramenů a memoárového materiálu, nikoli z hlediska myšlení a propagandy komunistických režimů, popř. politických zájmů toho či onoho uskupení.

PŘÍLOHY

Obr. 1: Přibližné hlavní trasy rejdujících sotní, resp. skupin (plná čára – Burláka, čárkovaná čára – Burláka, tečkovaná čára – Brodský) (zobrazení tras: autor)

LEGENDA:	
○	BURLAK
○	CHROMENKO
○	KREMEN
○	ROMAN
○	MÍSTO BANDY 26.2 / Datum / 80 / Počet /
⊙	LOUPEŽ BANDY
●	BOJ S BANDOU

Obr. 2: Výřez dobové mapy se záznamem pohybu sotní Slovenskem od června do konce července 1947, jsou zakresleny i menší skupinky UPA (např. skupina Kremen byla podle dostupných údajů odloučeným družstvem sotně Hromenko a nedosahovala počtu 100 osob). Útvar Roman je identický se sotní Brodyč (zdroj: ABS, f. ZSGŠ, část 2, odd. H. š., roč. 1947, čj. 15209/taj.)

Obr. 3a, 3b: Neznámí zajatci z řad UPA (zdroj: Muzeum Policie ČR)

Obr. 4a, 4b: Skupina československých a polských důstojníků při jednom ze setkání v průběhu akce B; gen. Stefan Mossor uděluje vyznamenání příslušníkům SNB a československé armády (zdroj: Muzeum Policie ČR)

Obr. 5a, 5b, 5c: Strážm. SNB Jaroslav Salaš (padl v boji s neznámou skupinou UPA 10. září 1947 u hory Glean nedaleko Malužiné); místo jeho smrti; fotografie z obřadu v Malužiné (zdroj: Muzeum Policie ČR)

Obr. 6a, 6b: Patrně nejstarší a nejmladší zajatec (bližší údaje neznámé) (zdroj: Muzeum Policie ČR)

Obr. 7: Volodymyr Ščyhelskyj „Burlaka“ v zajetí (zdroj: Muzeum Policie ČR)

Obr. 8a, 8b: Neznámí příslušníci UPA (patrně ze sotni Burlaka) padlí u Krasňan (zdroj: Muzeum Policie ČR)

Obr. 9: Příslušníci PP SNB Slovensko s tankem M5 Stuart roty Vlk (zdroj: Muzeum Policie ČR)

Obr. 10a: Stržm. Miloslav Novotný (padl v boji se sotní Burlaka 19. srpna 1947 na samotě v Malé Fatře)

Vážení pane veliteli!"

Já děčím Vám děkuji za
projevem soustrast našeho
milovaného synáčka Milu
který se nám už vícekrát nevrátí.
A zároveň děčím děkuji za
fotografii která nám bude připro-
minat navždy jeho poslední bolestné
posloučení.

Se srdečným díkem
rodina Novotná.

Děčím prodrav
p. Hrdovskí.

Obr. 10b: Dopis rodiny stržm. Miloslava Novotného veliteli pluku SNB (zdroj: Muzeum Policie ČR) (zdroj: Muzeum Policie ČR)

Poznámka: Další obrazový materiál viz publikace ONDRÁK, Vlastimil. *Pohotovostní prapory SNB v nasazení proti banderovcům*. Diplomová práce. Praha: FF UK, 2018. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/100240/120295659.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [cit. 2021-10-01].